

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

UŞAK UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

CİLT/VOLUME: 17, SAYI/ISSUE: 1
HAZİRAN/JUNE 2024
E-ISSN: 2651-4672

e-ISSN: 2651-4672

UŞAK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
UŞAK, TÜRKİYE

USAK UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Cilt/Volume:17 Yıl/Year: 2024

Sayı/Issue:1 Haziran/June 2024

İmtiyaz Sahibi

Uşak Üniversitesi Adına
Prof. Dr. Ekrem SAVAŞ, Rektör

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Adına
Prof. Dr. Zekerya BATUR, Enstitü Müdürü

Baş Editör

Doç. Dr. Metin TETİK

Editör Yardımcıları

Doç. Dr. Ahmet Eren YILDIRIM
Arş. Gör. Dr. Murat SÜMER

Alan Editörleri

Prof. Dr. Murat HİŞMANOĞLU
Doç. Dr. Ahmet Eren YILDIRIM
Doç. Dr. Beyhan PAMUK
Doç. Dr. Emre Vadi BALCI
Doç. Dr. İncilay ERDURU
Doç. Dr. Mahmut AVCI
Doç. Dr. Metin TETİK
Doç. Dr. Murat AYDIN
Doç. Dr. Seval KOÇAK
Arş. Gör. Dr. Gamzegül TETİK
Arş. Gör. Dr. Murat SÜMER

Dil Editörü

Öğr. Gör. Dr. Emine Tuğbanur CİĞEROĞLU

Redaktör

Arş. Gör. Tuğba Nur BEYRET COŞKUN

Mizanpaj Editörü

Arş. Gör. Dr. Gülbike YILDIRIM

Dizinlenme

Ebscohost

SOBIAD

Türk Eğitim Endeksi

Araştırma-Scientific Publication Index

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Alessandro SAPIO, Napoli Parthenope Üniversitesi, İtalya

Prof. Dr. Aykut LENGER, Ege Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Reşat CEYLAN, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Ahmet Eren YILDIRIM, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Alessio MONETA, Pisa Üniversitesi, İtalya

Doç. Dr. Metin TETİK, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Murat AYDIN, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Umut UYAR, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Araş. Gör. Dr. Murat SÜMER, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Alessandro SAPIO, Napoli Parthenope Üniversitesi, İtalya

Prof. Dr. Aykut LENGER, Ege Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Erhan ADA, Yaşar Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Hasan Engin ŞENER, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Mine ÖMÜRGÖNÜLŞEN, Hacettepe, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet İVRENDİ, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Reşat CEYLAN, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ayşegül TAŞ, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ersan ERSOY, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet Hilmi ÖZKAYA, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Nesrin ADA, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Alessio MONETA, Pisa Üniversitesi, İtalya

Doç. Dr. Ercan ÖZEN, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Hakan Boz, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Umut UYAR, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Dr. David Vaněček, Masaryk Üniversitesi, Çekya

Haziran 2024 Hakem Kurulu

Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Alper Bahadır DALMIŞ, Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Mehmet KALIN, Kastamonu Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Orhan TURAN, Batman Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Özgür ULUBEY, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Alper YONTAR, Çukurova Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Dilruba İZGÜDEN, Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Evren Erman RUTLİ, Erciyes Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi İzzet ERDEM, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Makbule Hürmet ÇETİNEL, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Adres: Uşak Üniversitesi, 1 Eylül Kampüsü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

sosyaldergi@usak.edu.tr

Privilege Holder

On Behalf of Uşak University

Prof. Dr. Ekrem SAVAŞ, Rector

Publisher and Editor in Chief

Uşak University Institute of Graduate Studies Prof. Zekerya BATUR, Director of Institute

Editor in-Chief

Assoc. Prof. Metin TETİK

Assistant Editors

Assoc. Prof. Ahmet Eren YILDIRIM

Res. Asst. Dr. Murat SÜMER

Associate Editors

Prof. Murat HİŞMANOĞLU

Assoc. Prof. Ahmet Eren YILDIRIM

Assoc. Prof. Beyhan PAMUK

Assoc. Prof. Emre Vadi BALCI

Assoc. Prof. İncilay ERDURU

Assoc. Prof. Mahmut AVCI

Assoc. Prof. Metin TETİK

Assoc. Prof. Murat AYDIN

Assoc. Prof. Seval KOÇAK
Res. Asst. Dr. Gamzegül TETİK
Res. Asst. Dr. Murat SÜMER

Language Editor

Lecturer Öğr. Gör. Emine Tuğbanur CİĞEROĞLU

Reductor

Res. Asst. Tuğba Nur BEYRET COŞKUN

Layout Editor

Res. Asst. Dr. Gülbike YILDIRIM

Indexing

Ebscohost

SOBIAD

Türk Eğitim İndeksi

Araştırmax-Scientific Publication Index

Publication Board

Prof. Alessandro SAPIO, Napoli Parthenope Üniversitesi, İtalya

Prof. Aykut LENGER, Ege Üniversitesi, Türkiye

Prof. Reşat CEYLAN, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Ahmet Eren YILDIRIM, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Alessio MONETA, Pisa Üniversitesi, İtalya

Assoc. Prof. Metin TETİK, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Murat AYDIN, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Umut UYAR, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Res. Asst. Dr. Murat SÜMER, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Advisory Board

Prof. Alessandro SAPIO, Napoli Parthenope Üniversitesi, İtalya

Prof. Aykut LENGER, Ege Üniversitesi, Türkiye

Prof. Erhan ADA, Yaşar Üniversitesi, Türkiye

Prof. Hasan Engin ŞENER, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Mine ÖMÜRGÖNÜLŞEN, Hacettepe, Türkiye

Prof. Mehmet İVRENDİ, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye
Prof. Reşat CEYLAN, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye
Prof. Ayşegül TAŞ, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Prof. Ersan ERSOY, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Prof. Mehmet Hilmi ÖZKAYA, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Prof. Nesrin ADA, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Alessio MONETA, Pisa Üniversitesi, İtalya
Assoc. Prof. Ercan ÖZEN, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Hakan Boz, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Umut UYAR, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye
Dr. David Vaněček, Masaryk Üniversitesi, Czechia

June - 2024 Referee Board

Prof. Mehmet KARAYAMAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Alper Bahadır DALMIŞ, Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Mehmet KALIN, Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Orhan TURAN, Batman Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Özgür ULUBEY, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Alper YONTAR, Çukurova Üniversitesi, Türkiye
Asst. Prof. Dilruba İZGÜDEN, Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye
Asst. Prof. Evren Erman RUTLİ, Erciyes Üniversitesi, Türkiye
Asst. Prof. İzzet ERDEM, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye
Asst. Prof. Makbule Hürmet ÇETİNEL, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Address: Uşak Üniversitesi, 1 Eylül Kampüsü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

sosyaldergi@usak.edu.tr

Editörden

İnsan ve toplumu ilgilendiren konular sosyal bilimlerin ilgi alanına girmektedir. Kısacası sosyal bilimler dünyanın ve yaşamın insani ve toplumsal yönlerini inceleyen bir anlayışı barındırmaktadır. Geçmişimizi öğrenmek için Tarih'e, içinde yaşadığımız mekân ve doğa için Coğrafya'ya, toplumsal yapı ve değerlerimizi öğrenmek için Sosyoloji'ye ihtiyaç duyarız. Bu haliyle sosyal bilimler bütün bölümleri ile merkezinde insanın olduğu toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek bilim dallarını barındırmaktadır.

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi olarak 17 yıldır sosyal bilimler alanındaki çalışmalarını bilim dünyasına ve toplum hizmetine kazandırmanın mutluluğunu yaşamaktayız. Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde sosyal bilimler alanında yılda iki kez (Haziran – Aralık) e-dergi formatında yayımlanan ulusal hakemli dergimizde Tarih, Edebiyat, Coğrafya, Arkeoloji, Psikoloji, Sosyoloji, Sanat Tarihi, Eğitim, Eğitim Bilimleri, İngiliz Dili ve Edebiyatı, İktisat, Maliye, Felsefe, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri, İşletme ve Güzel Sanatlar gibi sosyal bilimler alanında yazılan Türkçe ve İngilizce özgün/çeviri makalelere yer verilmektedir. Dergimizin Haziran 2024 sayısında 5 özgün makale yer almaktadır.

Bilimsel çalışmalarıyla, bu sayının hazırlanmasına katkıda bulunan makale yazarlarına, makaleleri inceleyerek hakemlik yapan değerli akademisyenlere, yayın kuruluna ve yayın aşamasında emeği geçenlere teşekkür ediyoruz. Sonraki sayılarda tekrar buluşmak dileğiyle...

Doç. Dr. Metin TETİK

Editör

İçindekiler/Contents

Mustafa Ege Koç Derya Kelgökmen İlic	X ve Y Kuşaklarında Örgütsel Adalet ve Tükenmişlik İlişkisi <i>The Relationship Between Organizational Justice and Burnout in Generations X & Y</i>	1-22
Sadiye Tutsak Fatih Nacar	Türkiye'nin Sanayi ve Elektrifikasyon Yolculuğu: Atatürk Döneminde Elektrik ve Enerji Politikaları <i>The Industrial and Electrification Journey of Turkey: Electricity and Energy Policies During the Atatürk Period</i>	23-34
Kasım Yıldırım Seçkin Gök	Anlamayı İzlemeyi Nasıl Değerlendirebiliriz? Anlamayı İzleme Testi <i>How Can We Measure Comprehension Monitoring? Comprehension Monitoring Test</i>	35-46
Ramazan Rüçhan Kaya Elif Kaya	Hastalıkların toplumsal yansıması: Hastalık kimliği ve hastalıkların kimikleşme sebepleri <i>Social reflection of illnesses: Illness identity and the reasons for the identification of illnesses</i>	47-57
Serdar Saygılı Gamze Kaya	Monarşiden Demokrasiye Siyasetin İmkânı Sorunu ve John Locke <i>The Problem of the Possibility of Politics from Monarchy to Democracy and John Locke</i>	58-68

X ve Y Kuşaklarında Örgütsel Adalet ve Tükenmişlik İlişkisi¹

The Relationship Between Organizational Justice and Burnout in Generations X & Y

Mustafa Ege Koç* Derya Kelgökmen İlic**

Makale Bilgisi

Alındı: 15.12.2023
Düzeltildi: 05.03.2024
Kabul Edildi: 06.03.2024
Yayımlandı: 30.06.2024

Öz

Bu çalışmada beyaz yakalılar için örgütsel adalet ve tükenmişlik arasındaki ilişki ve bu ilişkide kuşak değişkeninin olası rolünü araştırılmıştır. Farklı özellik ve kimliklere sahip kuşaklar örgütsel adalet ve tükenmişlik kavramları açısından değerlendirilmiştir. Veriler İstanbul ili Şişli ilçesinde yer alan işletmelerde çalışan X Kuşağı'ndan 82 ve Y Kuşağı'ndan 117 olmak üzere toplam 199 beyaz yakalıdan toplanmıştır. Korelasyon ve regresyon analizleri, örgütsel adalet boyutlarının tamamının tükenmişlikle negatif yönde korelasyona sahip olduğunu ve dağıtımsal adalet, işlemsel adalet ve bilgilendirme adaletinin tükenmişliği negatif yönde yordadığını ortaya koymuştur. Bulgular Y Kuşağı üyelerinin, X Kuşağı üyelerine göre anlamlı olarak daha yüksek tükenmişlik düzeylerine sahip olduğunu göstermiştir. Ayrıca örgütsel adalet ve tükenmişlik arasındaki ilişkide kuşağın moderatör etkisi test edilmiş ve bu ilişkide kuşak değişkeninin herhangi bir etkisinin bulunmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik, Örgütsel Adalet, Kuşaklar

Article Information

Received: 15.12.2023
Revised: 05.03.2024
Accepted: 06.03.2024
Published Online: 30.06.2024

Abstract

In the study, the relationship between organizational justice and burnout among white-collars was measured and the possible role of the generation variable in this relationship was tested. Generations that have different characteristics and identities are evaluated in terms of organizational justice and burnout. Data were collected from 82 of Generation X and 117 of Generation Y total 199 white-collars working in businesses in Şişli, Istanbul. The correlation and regression analyses show that all of the organizational justice dimensions have a negative correlation with burnout, furthermore, distributive justice, procedural justice and informational justice which is a part of interactional justice have been revealed to predict burnout negatively. Members of Generation Y have a significantly higher burnout level than the members of Generation X. The moderator effect of the generation on the relationship between organizational justice and burnout is tested and no influence of the generation variable in this relationship was seen.

Keywords: Burnout, Organizational Justice, Generations

¹ Bu çalışma X ve Y Kuşaklarında Örgütsel Adalet ve Tükenmişlik İlişkisi başlıklı tez çalışmasından üretilmiştir.

* Araştırma Görevlisi, Altınbaş Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, mege.koc@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8859-168X (Sorumlu Yazar)

** Doç. Dr., Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, deryakelgokmenilic@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6669-3303

1. Introduction

The well-being of people in professional life which constitutes a large part of their lives, has great importance for life quality. The phenomenon of burnout, today a significant problem for individuals, not only negatively affects their psychological and physical health but also poses threats to organizations in terms of efficiency. Some findings show the harmful effects of burnout; decrease in employees' sense of responsibility and commitment, negative situations such as performance and productivity decline, absenteeism, misuse of work breaks and theft in the workplace are associated with burnout (Maslach & Jackson, 1981, Kahill, 1988, Burke & Greenglass, 1995, Lee & Ashforth, 1996, De Croon et al., 2004, Cropanzano et al., 2003, Leiter & Maslach, 2009, Ybema et al., 2010, Wong & Laschinger, 2015). Beyond being a problem that affects organizations, burnout should be considered as a social problem as it has the power to destroy individuals' psychological and physical health. Findings show that burnout predicts depression which is one of the major psychological issues for individuals (Hakanen et al., 2008). As a social problem, burnout is also related to the health of family ties. Maslach and Jackson (1981) state that people experiencing burnout tend to stay away from their families by choosing to be alone.

Because work is a huge part of individuals' life, work-related problems may also lead to societal issues. Therefore, it is vital to coping with burnout for the sake of public health. Managers and human resources professionals should be aware of the studies about antecedents of burnout and take preventive measures not only for maintaining organizational efficiency, performance and productivity but also because it is a social responsibility issue. On the other hand, when experienced by young workers, burnout is likely to threaten the future of organizations and industries by causing the younger generation to escape from them. However, burnout can be avoided if we understand its causes right. Considering several studies that show the relationship between burnout and organizational justice (Moliner et al., 2005; Lambert et al., 2010; Meydan et al., 2011; Yildirim et al., 2012; Pelit & Bozdoğan, 2014; Elci et al., 2015; Wang et al., 2015; Andela & Truchot, 2017; Navarro-Abal et al., 2018, Correia & Almeida, 2020), it can be said that one of the main preventive measures is paying attention to the maintaining high justice perception within the organization. The concept, which represents the employees' perceptions about whether their organizations are fair or not, is known as the perception of organizational justice. Organizational justice is based on social justice theories such as Social Exchange Theory (Homans, 1961), Inequity Theory (Adams, 1965) and Relative Deprivation Theory (Crosby, 1976). In organizations where an exchange relationship takes place, the role of ensuring justice in this relationship primarily belongs to the organizations themselves. If the organization does not provide justice in the exchange relationship, some employee reactions may occur to restore balance for equity. These reactions, which are theoretically explained by Adams's (1965) inequity theory, show themselves in studies that investigate the relationship between organizational justice and other concepts such as employee performance, organizational commitment, individual, organizational citizenship behaviors, turnover intention (Aryee et al., 2002, Cropanzano et al., 2007). In this study, as one of the negative consequences of injustice; burnout is investigated in terms of its relationship with different dimensions of organizational justice.

Organizational justice is examined with all of its sub-dimensions to measure the different aspects of its perception of employees. In this study, evaluation of the gains (outcomes) as a result of employees' input is considered distributive justice, the assessment of work-related processes and decision mechanisms within the organization is regarded as procedural justice, the assessment of the superior's approach in personal relations is regarded as interpersonal justice and assessment of the allocation of information resources are considered as informational justice. In addition to studies on the relationship between organizational justice perception and burnout, there are also studies that show organizational justice's relationship with both psychological and physical health (Elovainio et al., 2002; Liljegren & Ekberg, 2009). Accordingly, measuring and taking steps to strengthen the perception of justice is crucial for protecting employees' health. Moreover, it is known that procedural and distributive justice have a positive relationship with performance and job satisfaction and a negative relationship with absenteeism (Moorman, 1991; Lam et al. 2002). These findings indicate that understanding the perception of organizational justice and its consequences is critical to ensuring organizational efficiency.

Since it can be challenging to identify and solve employee problems for each individual, especially in large-scale organizations, it may be beneficial to identify common expectations and problems by segmenting employees based on common characteristics. In this respect, considering individuals in a generation have similar experiences in the same period of their lives, catch similar tendencies, and develop similar sensitivities, assuming they pursue similar expectations can be an effective approach to analyzing the employees' needs. Studies about this approach show that members of different generations indeed have different expectations and reactions in the working environment (Cennamo & Gardner, 2008, Twenge et al., 2010, Treuren & Anderson, 2010, Keles, 2011, Breitsohl & Ruhle, 2012, Torun & Cetin, 2015, Senturan et al., 2016, Cetin & Karalar, 2016, İlhan et al., 2019).

2. Methodology

This study examines important issues in organizational behavior field; organizational justice and burnout, the possible relationship between them, and whether this relationship shows differences between generations. For this purpose, the organizational justice perceptions of generations X and Y, their burnout level, and the structure

of the relationship between organizational justice and burnout in these generations are examined. The study is conducted to find if the burnout level and organizational justice perception of the employees differ in generations X & Y and the relationships between organizational justice and burnout in and between these generations.

2.1. Research Sample

The universe of the research is composed of companies around İstanbul, Şişli. For the sample selection, one of the non-probability sampling methods; the convenience sampling method was used (Ruane, 2004: 117). The research sample consists of white-collar employees from generations X and Y, working in companies operating in different sectors in the universe. It has been decided to conduct the research in generations X and Y, as they are intensely taking place in many sectors, spend enough time to get to know about the working life and work in positions of similar level including managerial positions. Online questionnaires were sent to the participants, and the data of 199 white-collar employees from generations X and Y were examined. 82 of them represent Generation X while 117 of them represent Generation Y.

Considering international studies and studies in Turkey that determine the age range of generations in Turkey, the participants between the ages of 27-39 were defined as Generation Y in when the research was conducted (Strauss & Howe, 1991, Yuksekbilgili, 2015).

Table 1: Age Range by Generation

Generations	Dates of Birth	Age
Great Generation	1924 and before	99 and above
Silent Generation	1925 – 1942	81 – 98
Baby Boomers	1943 – 1960	63 – 80
Generation X	1961 – 1982	41 – 62
Generation Y	1983 – 1995	28 – 40
Generation Z	1996 and later	27 and below

Source: Adapted from Strauss & Howe (1991), Yuksekbilgili (2015)

2.2. Method and Measurements

Questionnaire forms which include organizational justice (Colquitt, 2001) and burnout (Demerouti & Nachreiner, 1998) scales with Likert-5 and demographic questions to determine the demographic characteristics are distributed to the participants. The questionnaires have 47 questions; 11 of them measure demographic factors, 16 of them measure burnout, and 20 of them measure organizational justice. In the data where the participants' level of agreement with the statement increased from 1 to 5, positive expressions in the burnout scale were reverse-coded as a higher score indicating higher burnout and a negative expression in the organizational justice scale was reverse-coded as a higher score indicate a higher perception of organizational justice. ANOVA, T-test, Pearson Correlation Test, Simple and multilinear regression analyses are conducted to test the hypothesis below;

H1: The burnout level of the employees differs in the Generations X and Y.

H2: The organizational justice perception of the employees differs in the Generations X and Y.

H3: There is a negative relationship between organizational justice perception and the burnout level of Generation X and Y.

H4: Organizational justice perception predicts burnout negatively.

H5: Generation has a moderator role in the relationship between organizational justice and burnout as the relationship gets stronger for Generation Y than for Generation X.

No research has been found in either the national or international literature regarding the intergenerational relationship between organizational justice and burnout, which is the subject of this study. However, there are studies that measured the importance of organizational justice in terms of its effect on different variables across generations and age groups. According to Leelamanothum et al. (2018) the effect of justice on organizational trust is higher in Generation Y members than in Generation X. Tenhiälä et al. (2013) found that when older employees have a high perception of procedural justice, the rate of sickness absence is 12% lower than that of younger employees. In this study, we test the possibility that organizational justice has a stronger effect for Generation Y in terms of experiencing burnout. The idea that there may be a relationship between organizational justice and burnout has attracted many scientists and researchers in the past. Therefore, studies examined the relationship

between organizational justice and burnout without distinguishing between generations. Accordingly, it can be seen that there are studies that only show distributive justice and interactional justice are negatively related to burnout (Moliner et al., 2005, Yeniceri et al., 2009, Sesen, 2010, EM Vásquez-Trespacios et al., 2023) or show organizational justice is only negatively related to burnout through its distributive and procedural justice sub-dimensions (Tayfur et al., 2009, Lambert et al., 2010, Elci et al., 2015, Correia & Almeida, 2020) and show the distributive, procedural and interactional justice dimensions of organizational justice and burnout relationships (Yildirim et al., 2012, Pelit & Bozdoğan, 2014, Balaban & Konyali, 2016, Vaamonde et al., 2018, Korkmaz & Bozkurt, 2018). Some studies take organizational justice as a single variable and found its negative relationship with burnout (Flinkman et al. 2023, Shehadeh, 2023, Murtaza et al. 2023). On the relationship between organizational justice and burnout, a limited number of studies have been found that measure organizational justice with a four-factor structure (Vaamonde et al., 2018, Wang et al., 2020). In this research, the four-factor structure provides more explanatory results compared to studies examining organizational justice with two or three dimensions.

Some generational studies inspected burnout and organizational justice separately and reached mixed outcomes. In the studies on organizational justice and generations; Ledimo (2015) found that Generation X shows lower procedural justice, interactional justice, and informational justice than Generation Y. On the other hand, Topcu & Kırkbesoglu (2021) found that Generation Y shows lower organizational justice scores and Chan et al. (2024) found that organizational justice perceptions increase with age. Yüksekbilgili & Hatipoglu (2015) inspected the organizational justice level of employees and found no difference between the two generations. In our study besides inspecting organizational justice with all of its dimensions, we also split the generations by born year threshold which was tested and validated for Turkish generations, so we expect more meaningful outcomes for the Turkish sample (Yüksekbilgili, 2015). Besides age studies show burnout decreases as age becomes higher (Gold et al., 1991, Maslach et al., 2001, Brewer & Shapard, 2004, Bugdaycı et al., 2005, Gunusen & Ustun, 2010, Moya-Salazar, 2023, Gulbetekin & Tunc, 2024), there are also limited studies inspecting the differentiation of generations by burnout scores. Some studies found no difference between generations in terms of burnout (Çetinkaya, 2017, Hamm et al., 2020). Some others found that Generation Y shows higher burnout than Generation X (Barboza-Wilkes et al., 2023) and Baby Boomers (Dundar et al., 2018, Arslan, 2019). As burnout is considered an indispensable guide for understanding the structure of social and intellectual tendencies (Mannheim, 1970), we assume that generational differences are important to explain the diminished burnout by age. In our study we use the Oldenburg Burnout Inventory because of the limitations discussed in the literature (Lee & Ashforth, 1990: 744, Demerouti et al., 2001: 501, Jonathon et al., 2005: 209, Demerouti & Bakker, 2008: 3) for Maslach Burnout Inventory which is the most used measure in burnout studies.

2.2.1. Organizational Justice Scale

The scale used in the measurement of organizational justice perception in the research is the Organizational Justice Scale developed by Colquitt (2001). The 20-item scale was designed to explain organizational justice with its different dimensions. Accordingly, the dimensions of "Distributive Justice" with four items, "Procedural Justice" with seven items and "Interactional Justice" with nine items in the scale can be measured. The first four items of the "Interactional Justice" sub-dimension represent the concepts of "Interpersonal Justice" and the last five items represent "Informational Justice." Construct of the scale is based on Thibaut & Walker (1975) and Leventhal (1980) for "Procedural Justice" items, Leventhal (1976) for "Distributive Justice" items, and Bies and Moag (1986) with Shapiro, Buttner and Barry's (1994) for "Interactional Justice" items (Colquitt, 2001). Among these items, 1 item belonging to the "Interpersonal Justice" dimension is used as reverse-coded. Colquitt's (2001) organizational justice scale was translated into Turkish and used by Ozmen et al. (2007).

It has been understood that Colquitt's (2001) organizational justice scale, which is frequently used for the measurement of organizational justice in the literature and whose reliability has been proven, also gives reliable results in the research sample ($\alpha = .929$). In terms of expressions representing sub-dimensions, reliability scores are also found for distributive justice ($\alpha = .924$), procedural justice ($\alpha = .900$), interpersonal justice ($\alpha = .808$) and informational justice ($\alpha = .895$) dimensions.

2.2.2. Burnout Scale

The scale used in the measurement of the burnout level of the participants in the study is the Oldenburg Burnout Inventory (OLBI), which was first used in the German language by Demerouti and Nachreiner (1998). The scale was designed to determine the degrees of exhaustion and disengagement as dimensions of burnout. There are 16 items in the scale, 8 representing disengagement and 8 representing exhaustion dimension. Also, 8 of these items are negatively, and 8 are positively worded. The Turkish language scale used in this study consists of expressions adapted into Turkish and has been tested with back translation technique by two academicians and an English teacher in Seker's (2011) study. OLBI, developed by Demerouti and Nachreiner (1998) to eliminate the limitations of Maslach Burnout Inventory (MBI) in measuring burnout, seems to show reliable results in the research sample (Lee & Ashforth, 1996, Bakker et al., 2004, Halbesleben & Demerouti, 2005, Demerouti &

Bakker, 2008). When Cronbach's Alpha coefficients for scale reliability are examined, it is revealed that the scale reliability is relatively high for the overall scale ($\alpha = .914$) burnout ($\alpha = .878$) and disengagement ($\alpha = .814$) sub-dimensions.

Since the kurtosis and skewness values for the OLBI and Organizational Justice Scale dimensions were between ± 1.0 , the data were assumed to be normally distributed and analyzed with parametric tests (George & Mallery, 2019).

2.3. Construct Validity

To determine the construct validity of the scales, confirmatory factor analysis is performed to test whether the previously revealed structures are also valid for the research sample (Karagoz, 2019: 759). In addition, after having sufficient values in KMO and Bartlett's Sphericity tests (Jackson, 1993; Pechenizkiy et al., 2004) exploratory factor analysis (direct oblimin rotation method) displayed sufficient factor loads and the explained total variance (Peterson, 2000, Yaslioglu, 2018).

Its developers present OLBI with a two-dimensional structure comprising exhaustion and disengagement in the samples of German and Dutch people. However, when the scale was translated into different languages and applied to samples from different countries, it was seen that the exhaustion and disengagement factors showed a high correlation in confirmatory factor analysis models (Sinval et al., 2019, Gruszczynska et al., 2021). In this respect, it has been demonstrated in the literature that the use of a uni-dimensional structure that shows better model fit instead of a two-dimensional structure is more accurate (Sedlar et al., 2015, Gruszczynska et al., 2021). Since there is no generally accepted result that can be considered valid in every country for the model structure in the literature, the model tests in this study are useful for understanding the validation of the model for a different sample in Turkey. When the construct validity of OLBI is tested within the framework of the data obtained from the sample, it is determined that there is a high correlation between the two dimensions and the uni-dimensional structure has appropriate construct validity ($X^2/df= 1.608$; $GFI= .920$; $CFI= .967$; $NFI= .919$; $RMSEA= .055$; $SMRM= .0448$; $AVE= .675$). In this respect, considering the limited use of OLBI in Turkey, the validation of uni-dimensional structure for the sample of this study might be helpful for the future use of OLBI in Turkey.

The organizational justice scale used in the research represents a model created by Colquitt (2001) with a four-dimensional structure. Previous research shows that the validity of the Colquitt's Organizational Justice Scale is ensured with a three-dimensional structure in different samples. In this study, according to confirmatory factor analysis established for the construct validation of the Organizational Justice Scale, both the four-dimensional structure ($X^2/df= 1.743$; $GFI= .892$; $CFI= .960$; $NFI= .912$; $RMSEA= .061$; $SMRM= .0550$; $AVE= .778$) and the three-dimensional structure that has also been used in many studies in the literature are seen as valid ($X^2/df= 2.097$; $GFI= .867$; $CFI= .940$; $NFI= .892$; $RMSEA= .074$; $SMRM= .0564$; $AVE= .742$). In terms of validity, although the difference is small, the four-dimensional structure showed a better model fit values for the research sample than the three-dimensional structure. The use of the four-dimensional structure is beneficial in inspecting the interactional justice dimension of organizational justice more detailed and separately as informational justice and interpersonal justice.

Table 2: Indices for Organizational Justice and Burnout Scales

<i>Indices</i>	<i>Value</i>		<i>Accepted Value</i>	<i>Recommended Value</i>
	<i>Justice Scale</i>	<i>Burnout Scale</i>		
CMIN/DF	1.743	1.608	< 5	< 3
GFI	.892	.920	> .80	≥ .95
AGFI	.853	.884	> .80	≥ .90
NFI	.912	.919	> .85	≥ .90
TLI	.951	.959	> .90	≥ .95
CFI	.960	.967	> .90	≥ .95
RMSEA	.061	.055	< .08	≤ .05
SRMR	.0550	.0448	< .08	< .08
AVE	0.778	0.675	≥ .50	≥ .50

Source: Hoyle, 1995; Hu & Bentler, 1998; Greenspoon & Saklofske, 1998; Byrne, 2010; Moss et.al., 2015; Sinval et al., 2019

3. Findings

An Independent Sample T-test was used to measure the differences between Generations X and Y. As a result of the difference analysis, it was determined that Generation Y showed significantly higher burnout than Generation X ($p=.012$). The values of organizational justice and its dimensions were also compared. Although Generation X had higher values than Generation Y in each of these values, the difference was not significant.

In the correlation analysis of the relationship between organizational justice and burnout; it was found that all dimensions of organizational justice had a negative relationship with burnout, both in Generations X and Y.

Table 3: Correlation of Burnout and Organizational Justice Dimensions

Pearson's Correlation Coefficients					
	Burnout	Distributive Justice	Procedural Justice	Interpersonal Justice	Informational Justice
Distributive Justice	-.53**				
Procedural Justice	-.56**	.56**			
Interpersonal Justice	-.35**	.26**	.47**		
Informational Justice	-.41**	.31**	.57**	.59**	
Organizational Justice	-.61**	.69**	.89**	.70**	.78**

***The correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).*

The dimensions of organizational justice negatively related to burnout sub-dimensions are procedural justice, distributive justice, informational justice, and interpersonal justice dimensions. According to these results, it was revealed that employees with higher burnout levels have a lower perception of procedural justice and distributive justice.

Pearson correlation analyses were conducted also for two generations separately in order to measure whether the dimensions of burnout and organizational justice were correlated in both Generations X and Y. According to the results of this analysis, organizational justice dimensions have significant and negative relationships with burnout for both generations.

Table 4: Correlation of Burnout and Organizational Justice Dimensions in Different Generations

Pearson's Correlation Coefficients						
Generation			Distributive Justice	Procedural Justice	Interpersonal Justice	Informational Justice
X	Burnout	R	-.41**	-.46**	-.37**	-.47**
		P	.00	.00	.00	.00
		N	82	82	82	82
Y	Burnout	R	-.58**	-.62**	-.34**	-.37**
		P	.00	.00	.00	.00
		N	117	117	117	117

***The correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)*

Simple and multiple linear regression analyses were also carried out in which different models were tested, to examine whether the relationship between organizational justice dimensions and burnout brings the predictive power of organizational justice to burnout together. For analysis, it is determined that Cook's Distance values are below 1, VIF values are below 3 and Durbin-Watson values are between 1.5-2.5 (Holland, 2004, Karagoz, 2019, Senaviratna & Cooray, 2019). In the simple linear regression analysis performed to measure the prediction power of general organizational justice on burnout, it was revealed that the general organizational justice level predicted

burnout negatively. Multiple regression analyzes were carried out in order to reach findings on which aspects and dimensions of organizational justice predicts burnout more. As a result of these analyses, distributive justice and procedural justice dimensions have been found to have predictive power on burnout. This result is consistent with the results of some previous studies (Moliner et al., 2005, Yeniceri et al., 2009, Sesen, 2010, Tayfur et al., 2009, Lambert et al., 2010, Yildirim et al., 2012, Pelit & Bozdogan, 2014, Elci et al., 2015, Balaban & Konyali, 2016, Vaamonde et al., 2018, Korkmaz & Bozkurt, 2018, Correia & Almeida, 2020). When the four-factor model of organizational justice is analyzed with the “stepwise” method, negative predictive power was seen of dimensions distributive justice, procedural justice and also informational justice. When organizational justice was tested with its three-factor structure as in most previous studies did (Moliner et al., 2005, Sesen, 2010, Yildirim et al., 2012, Pelit & Bozdogan, 2014, Balaban & Konyali, 2016, Korkmaz & Bozkurt, 2018, Yang et al., 2018) the predictive power of the interactional justice dimension was also determined. These results are consistent with studies that suggest that interactional justice is an important factor in predicting burnout (Moliner et al., 2005, Liljegren & Ekberg, 2009, Yeniceri et al., 2009, Sesen, 2010, Pelit & Bozdogan, 2014).

It was investigated whether the effect of organizational justice perception on burnout in Generation Y, which showed significantly higher results in terms of burnout, was stronger than in Generation X. For this purpose, a moderator effect analysis was carried out to investigate whether the generation variable has a significant effect on the relationship between organizational justice and burnout. As a result of the analysis, although the effect of the generation variable on burnout was seen, the interaction term consisting of the multiplication of the Z values of the generation and organizational justice variables did not have a significant effect in the model, indicating that the moderator role of the generation variable in the effect of organizational justice on burnout was not found. When moderator analyses were conducted with organizational justice dimensions separately, the moderating role of generation was also not observed.

Table 5: Regression Analyses for Moderator Effect of Generation in the Relationship Between Organizational Justice and Burnout

Variable	B	SE	B	t	p	R	R ²	F	p
Organizational Justice	-.67	.06	-.60	-10,67	,00				
Generation	.20	.12	.12	2,17	,03	.62	.39	41.56	.00
Organizational Justice*Generation	-.05	.04	-.07	-1,17	,24				

Dependent Variable: Burnout

To determine whether burnout differs in demographic variables, the probability of differentiation according to gender was tested with the T-test. As a result of the test, it was observed that burnout was not differed according to gender differences. Despite the findings of studies conducted in the samples from America and Spain that shows women more prone to burnout than men (Maslach & Jackson, 1981, Gaines & Jernier, 1983, Purvanova & Muros, 2010, Moliner et al., 2005), it was not statistically significant in our sample. Higher burnout rates in women have been found in the studies conducted among educators and health workers in Turkey (Budak & Surgevil, 2005, Kucuksuleymanoglu, 2007, Kaya et al., 2007, Yilmaz et al., 2014), on the other hand, studies on other occupational groups have showed that there was no significant difference between men and women in terms of burnout (Gunduz et al., 2007, Herece & Sener, 2017, Dogan & Akadere, 2019). In the sample of this research, it was concluded that there was no significant difference in the burnout level of white-collar employees according to gender.

T-test analysis was also used to measure the difference between burnout according to marital status. Previous studies investigating the effect of marital status on burnout show different results. In some studies, it has been seen that single people experienced higher levels of burnout than married people (Ahola et al., 2006, Ortega et al., 2018). In some other studies, it has been determined that marital status was not related to burnout (Gaines & Jernier, 1983, Williams & Dikes, 2015). In studies conducted on samples from Turkey, when the differentiation of burnout according to marital status was measured, it has been seen that although higher burnout averages were observed in singles, this difference could not reach significance (Akman et al., 2010, Gulluce & Kayın, 2013, Yorulmaz & Altinkurt, 2018). Results of our research, as similar to the studies in which burnout was examined according to marital status in Turkish samples and also similar to Maslach & Jackson's (1985) results, showed that married people have lower scores for burnout with a slight difference ($p=0.068$). In the differentiation of organizational justice according to gender, similar low-level findings ($p=.09$) showed that interpersonal justice is perceived at a higher level in men than in women.

ANOVA analysis was performed to measure whether burnout differs in terms of other group variables. In the ANOVA analysis, it was observed that the burnout level of individuals differs significantly according to the

working years of the individuals in the organization ($p=.045$). In the post-hoc analysis using the Tukey test, this difference was seen between individuals who worked in their organization for less than one year and individuals who worked within 1-5 years.

It was also seen that Generation X had higher values than Generation Y in terms of income, position, seniority and experience. In the difference analysis where burnout was compared according to generations, it was seen that Generation Y showed significantly more burnout scores than Generation X. In this research, no significant results were obtained regarding the differentiation of organizational justice between generations. The closest difference to significance ($p=.09$) was that the perception of distributive justice was higher in Generation X than in Generation Y. While there were no individuals with the minimum income level and individuals with an income close to the minimum level are very few among the Generation X participants, it was seen that 32.5% of the members of the Generation Y have the minimum or close to minimum wages. However, it was determined that there was no significant and strong difference in distributive justice between generations.

According to the results, 95% of the Generation X members in the research sample have been in working life for more than 16 years, but it was seen that the ratio of those who have been in their organizations for 11-15 years and more than 16 years remains at 38%. This may reflect that Generation X employees can afford to change their jobs by seeking organizational justice elements such as better wages, working conditions and relations. It was found that among the multi-group variables, organizational justice showed a significant difference ($p=.009$) for the income level. According to the Post-Hoc analysis, it was seen that those with an income close to the minimum wage have a significantly lower level of organizational justice ($p=.023$) than those with an income of 15.001 – 30.000. For the distributive justice dimension, which is more related to income, there was also a differentiation as marginally significant ($p=.058$). In addition, it was observed that the group with lower income showed significantly lower values in terms of interpersonal justice. It is an expected result that the perception of organizational justice decreases as income gets lower.

4. Discussion

In this study, it is determined that the generation that is more prone to burnout and shows higher burnout scores is Generation Y. There are limited studies in the literature inspecting the differentiation of generations by burnout scores. However, in studies on age, it is seen that lower level burnout was seen as age increases (Gold et al., 1991, Maslach et al., 2001, Brewer & Shapard, 2004, Bugdaycı et al., 2005, Gunusen & Ustun, 2010). While Maslach et al. (2001) stated that it is necessary to investigate whether the relationship between age and burnout is effective regardless of experience, Brewer and Shapard (2004) state that older employees are more likely to cope with the problems in their job and profession, so because having the ability to cope more easily with the help of their experiences they may show less burnout. In parallel with this, it is reflected in research that individuals with political skills who can analyze the work environment and develop an ability to manipulate others for their own interests, also experience burnout less likely (Ahearn et al., 2004, Jawahar et al., 2007, Li et al., 2015). It can be questioned whether Generation X members, who have more experience in business life, could develop more political skills than younger employees to also avoid burnout. Another theory that can be associated with older people's lower levels of burnout is the Individual-Organization Fit Theory, which is an extension of the Individual-Environmental Fit Theory (Edwards et al., 1998, Lauver & Kristof-Brown, 2001). Accordingly, it is seen as likely that younger employees may experience burnout more than older employees, as they have not spent enough time in business life to come across organizations that are suitable for them and decide to continue working in these organizations. However, the validity of such views needs to be supported by the findings that show the differentiation of burnout according to the experience in business life.

While the younger generation, Generation Y, experiences burnout more than Generation X, it is also seen that burnout does not show any difference in terms of the total working year of the individuals, that is, their experience in working life. In addition, it is understood that those who work in their organization for more than a year have higher burnout averages than those who work less. These findings provide more information for the discussion of whether the burnout differences between generations stem from the people's experiences and developed coping skills that can be assumed to increase with aging or the generational differences that Generational Cohort Theory suggests. The concept of cohort is defined as the total of individuals who experience the same events in the same time period (Ryder, 1965: 845). According to Generational Cohort Theory, what makes the cohort group essentially unique is that all its members are exposed to the same national events and trends from birth, at similar ages (Howe & Strauss, 2000: 48). The theory suggests that a group of people which born, grow, develop and grow old by going through the same experiences in the same time period exhibit similar values, attitudes and beliefs that are different than another group (Parry & Urwin, 2011: 80; Carpenter et al., 2012: 413). Contrary to the views in age studies that link burnout to people's life experiences our findings lead to the idea that burnout levels may differ in generations because of the differences in identities and characteristics between their members, regardless of work experience.

The Global Generation concept introduced by Edmunds and Turner (2005) suggests that, with the technology and fast communication traumatic events experienced globally enable the development of global

generations. Especially due to globalization and technological developments that increase its impact, people in different parts of the world are shaped by the same events, trends and developments (McCrindle, 2014: 2). Özer et al. (2013) studied generations in Turkey to test whether the characteristics accepted in international literature apply to Turkey. They found that some of the characteristics attributed to generations in the international literature also apply in Turkey based on a sample representing 81 provinces. Generation Y is generally defined as a generation that has high expectations in terms of career development, feedback, mentoring, coaching and seeks servant-type leadership (Jorgensen, 2003, Spiro, 2006, VanMeter et al., 2013). In comparisons made in Turkey, it is seen that Generation Y gives more importance to autonomy and appreciation than Generation X (Torun & Cetin, 2015, Senturan et al., 2016). It is possible for Generation Y members who think that their expectations from their leaders in terms of mentoring, coaching and positive feedback are not met in time and cannot find autonomy and control in their jobs, are likely to experience burnout more. It is reflected in the studies that Generation Y attributes more importance to rapid development, gaining new skills and internal rewards than financial ones having higher satisfaction with wages than Generation X (Ng et al., 2010, Breitsohl & Ruhle, 2012, Krahn & Galambos, 2013, Mencl & Lester, 2014). Jiang & Yang (2016) state that autonomy and leader support keep Generation Y away from burnout.

In studies conducted with samples from Turkey, it has been seen that Generation Y members demand flexibility, feedback from their superiors, so that, guidance and getting help for career planning have a positive effect on their motivation (Keles, 2011). Within the framework of this information; it is important to provide positive feedback and support in terms of development to improve their abilities in order to keep Generation Y away from burnout. Giving Generation Y autonomy and mentoring activities to be carried out by the managers; it will be a useful action against burnout thanks to intrinsic reward gain and support for self-development. In particular, the fact that Generation Y who attributes importance to leisure time and work-life balance (Cennamo & Gardner, 2008), was deprived of related gains of these during the pandemic period may also have contributed to the increase in their burnout. It is possible that the widespread of distance work style, that may bring extended working hours, with the Covid-19 pandemic and the restriction of social life of Covid-19 may be among the reasons for the higher burnout of Generation Y employees, who gives importance to leisure time. Moreover, the burnout level of all employees who were deprived of the social support that is known as provided by good relations with both colleagues and managers and has an effect to prevent burnout (Bakker et al., 2005), may have increased in the remote working order brought by the pandemic.

According to the results, individuals who have spent one year in their institution show more signs of burnout than individuals who have not completed one year yet. Freudemberger (1974: 160) also claims, individuals generally show burnout one year after they start working in an organization. There are findings in the literature that people with routine work conditions are more likely to be burnt out (Andrade et al., 2017). It is possible that a routine job will bring the person closer to experiencing burnout over time. Karasek (1979) with the theoretical model he introduced, defines the types of jobs in which job demands are intense and control (as decision-making authority) is low for the individuals doing the job, as high-strain jobs. High-strain job has important effects such as fatigue, anxiety and sleep problems after work (Karasek, 1979: 292). It is known that high-strain job also causes burnout (Van der Doef & Maesi, 1999, Ahola & Hakanen, 2007). Individuals who work longer in their workplaces will have higher expectations in terms of gaining control over their work than individuals who have just started working in the organization. This expectation may cause senior employees who cannot gain control against high job demands to have higher burnout than those with lower seniority.

Negative relationships between organizational justice dimensions and burnout are also determined. For procedural justice, distributive justice and informational justice -which is one of the two branches of interactional justice- were found to predict the decrease of burnout. The effect of organizational justice on burnout supports the importance of the factors shown as "The 6 Sources of Burnout" by Maslach and Leiter (1997). These factors are; work overload, lack of control, insufficient reward, lack of community, conflict in values and absence of fairness (Maslach & Leiter, 1997, Maslach et al., 2001). Failure in providing sufficient rewards and unfair distribution of workload will affect burnout through the low perception of distributive justice. According to Homan's Social Exchange Theory, individuals may display emotional behaviors when they feel deprived compared to others, based on the standards of a fair exchange relationship (Homans, 1961: 264). Inequity Theory by Adams (1965) indicates that experienced emotional reactions to inequality include feeling tension that is proportional to the magnitude of the inequality. Walster et al. (1973) also indicated in their third proposition on equity, that the feeling of discomfort by the inequity shows itself on people regardless of whether they are on the advantageous or disadvantageous side of the inequality. Taking decisions without the opinion of employees and not giving them a right to control their work, may cause burnout through a decrease in the perception of procedural justice. The negative relations of the employees especially with their managers in the business environment and the deprivation of information resources will affect burnout through interactional justice. Relative Deprivation Theory by Crosby (1976) indicates that individuals who feel deprivation will exhibit kinds of behaviors from keeping the anger inside which creates stress symptoms to showing anger toward society through emotional outbursts. It is crucial to evaluate supervisors' behavior to understand the well-being of employees at the work unit level (Moliner et al., 2005: 113). Employees

who have the perception that their superiors treat them fairly and respectfully are motivated to establish good relationships with their leaders, thus reducing employee burnout levels (Son et al., 2014: 21). Informational justice, which is one of the two sub-dimensions of interactional justice, shows stronger relationships than interpersonal justice according to the correlation and regression analysis. This may be due to the conditions of the period in which the research was conducted. The new work patterns of white-collar workers who have worked remotely during and after the pandemic are likely to have influenced their views on interpersonal justice, which is largely focused on relationships in the work environment.

The low level of interpersonal justice perceptions of low-income employees may be an indication that low income has caused a reaction against managers. In this respect, it is necessary to mention the importance of procedural justice and interactional justice. When individuals perceive their decision-making processes as fair and their managers are impartial and reliable, they are even more satisfied with the negative consequences of distribution (Bies & Tyler, 1993, Smith et al., 1998). However, according to the Referent Cognitions Theory, even if injustice is perceived, it can be prevented from turning into anger and reaction to the extent that it can be justified (Folger, 1986). Adams' Inequity Theory (1965) indicates that there should be a common value judgment about the weight of the inputs or investments (skill, experience, etc.) that employees offer in the workplace to gain output. In this case, if the wage level in an organization is determined according to the criteria accepted by everyone, and lower wage level can be justified in this way, the wage level can be prevented from turning into negative results. For example, if a person with low seniority is convinced that seniority is an important value, it will prevent him from feeling unfairness while earning less than those with higher seniority. In this respect, determining agreed criteria for the distribution of outputs, applying them without prejudice and getting them accepted by employees is also related to procedural and interactional justice. In the literature, some studies show only relations of distributive justice and interactional justice (Moliner et al., 2005, Yeniçeri et al., 2009, Şeşen, 2010) or distributive and procedural justice (Tayfur et al., 2009, Lambert et al., 2010, Elçi et al., 2015, Correia and Almeida, 2020) or distributive, procedural and interactional justice dimensions of organizational justice with burnout (Yıldırım et al. 2012, Pelit & Bozdoğan, 2014, Balaban & Konyalı, 2016, Vaamonde et al., 2018, Korkmaz & Bozkurt, 2018). A limited number of studies have been found measuring organizational justice with a four-factor structure (Vaamonde et al., 2018, Wang et al., 2020). In this study, results were obtained consistent with the negative correlation found in the literature between organizational justice and burnout dimensions. Furthermore, since organizational justice was examined with four dimensions and all sub-dimensions were found to be negatively related to burnout, the study enabled more descriptive results to be obtained compared to studies examining organizational justice with two or three dimensions.

No study before has been found that investigated the effect of the differences between the members of Generation Y and the individuals of Generation X on the relationship between organizational justice and burnout. In this research, the moderator effect test carried out to measure the possible difference in order to examine this possibility. It has been revealed that there is no effect of generational difference to the relationship which organizational justice predicts burnout. In the light of this data, it can be said that the Generations X and Y show similar sensitivity to injustice in the organization in terms of the risk of experiencing burnout. There is no generational difference in the effect of injustice on burnout although there are wage differences between generations. This can be explained by the fact that Generation Y perceives that the members of Generation X deserve high earnings and higher positions regarding to their skills, knowledge and experiences. This situation can be explained by a fair investment/gain ratio as Homans (1961) and Adams (1965) mentioned in their social exchange and inequity theories. Fair exchange or distributive justice in relations between people is achieved when each individual's investments are directly proportional (Homans, 1961: 264). People do not feel deprived when others have high earnings resulting from their investments such as skills, experience, and seniority. A subordinate who compares himself with his superior or group leader does not think that the organization treats him unfairly, because he expects his superior to have better working conditions and more rights, and his superior's investments such as education, more diverse skills, more responsibility and personal risk, more experience and seniority (Adams, 1965: 282). The Justice Judgement Model by Leventhal (1980) defines the rule to be applied in this case as the "contribution rule", which requires that gains be balanced with contributions. Accordingly, there may not be a difference in the perception of injustice, since the members of Generation Y consider inputs such as experience and knowledge that the members of Generation X provide to the organization as valuable assets. Therefore, this opinion of Generation Y members may maintain a balance for the effect of organizational justice on burnout between generations even though Generation Y shows higher burnout scores.

5. Suggestions for Managers

According to the results of the research, the employees' perception of unfairness in allocating outcomes within the organization, affects their burnout level. To prevent burnout, organizations should evaluate employee performances effectively and ensure that a fair distribution is made in line with performance and inputs. Otherwise, the burnout of the employees will increase, which may cause negative consequences both for their health and for the healthy functioning of the organization. In this respect, it is important to pay attention to the fair allocation of

outputs such as wages, promotions, bonuses and appreciation to employees. The result that shows the group close to the minimum income level exhibits a lower perception of organizational justice supports this necessity. According to Adams (1965) employees in the organization take as reference others whom they see close to them in terms of competence, and the employees in the same industry outside the organization. Organizations should make distribution decisions according to the balances with both insiders and outsiders while ensuring distributional justice. For example, an organization is likely to lose well-skilled employees if it lags its competitors in the industry in terms of wages. It should be well analyzed which inputs employees put the most value on and expect high returns from it. Organizations also should be aware of the references which employees make comparisons with. Although it will not be in the hands of managers at every level to make distributional decisions, presenting performance reports taking into account criteria compatible with the commonly recognized inputs will support employees to think that they are evaluated fairly. It is important to be aware of employee expectations, listen to their ideas and follow the way of reconciliation and persuasion. Making employees think that their views are effective while making distribution decisions will facilitate their persuasion and increase their perception of distributional justice.

In terms of procedural justice, employees' feeling of injustice in matters such as the way they do their job and decision processes in the organization is an issue that affects their burnout. In this respect, the expectation of the employees is a consistent, unprejudiced, ethical procedure set based on accurate information and where decisions are taken with the participation of employees with the chance of correcting these decisions when needed (Leventhal, 1980). In these processes, it is particularly important to ensure that employees have the right to influence work-related decisions. According to the Work-Strain Model (Karasek, 1979); while jobs with high job demands and low control defined as “high-strain jobs” cause psychological problems, “active jobs” with high demand and high control increase job satisfaction and reduce depression despite high job demand. Procedural justice will be perceived at a decent level by workers who have control and voice in processes, consequently, a high perception of procedural justice predicts a decrease in burnout in line with Karasek’s theory. When procedural justice is provided, the negative effects of high job demands can be eliminated. According to the Job Strain Model, it is argued that the “active job” type, in which there is a high demand for work but high control for workers at the same time, also increases learning (Van der Doef & Maesi, 1999). It is possible that this positive effect will provide a benefit that will meet the expectations of both generations who care about autonomy and will give the chance for self-development that is expected by Generation Y. Regarding the predictive power of interactional justice on burnout; it is stated in previous studies that the lack of resources such as feedback, access to information and good relations with colleagues cause burnout (Schaufeli & Bakker, 2004). In our research, informational justice, which is a part of interactional justice, comes to the fore in terms of predicting burnout. When employees in organizations can access consistent, accurate, and timely information about their jobs and the decisions taken, they are likely to kept away from burnout. Managers should show a sincere and honest approach to their employees, show that they are sensitive to their wishes. Also create environments or systems where employees can regularly exchange information and provided explanations about decisions, share requests and expectations. With open communication, the level of organizational justice perception can be increased by ensuring that the goals of the employees and the goals of the managers are compatible.

Role ambiguity and excessive role demand, which are the most important factors that cause burnout in the literature, can be prevented by providing procedural justice and informational justice. The negative consequences of role ambiguity (Maslach et al., 2001), that arise when employees are not informed about their jobs and the excessive role demand (Cordes & Dougherty, 1993) caused by highly demanding tasks either qualitatively or quantitatively, can be resolved by determining the informational justice perceptions and if necessary, by introducing a new approach in terms of access to information resources. Also considering procedural justice; providing control to employees, can turn high-strain jobs that cause negative results, into active jobs that bring positive results. According to findings in previous studies, the importance of providing informational justice and procedural justice emerges to prevent stress on employees from turning into burnout (Yang et al., 2018). Taking the views of their employees and inform them frankly and clearly about reasons of decisions in regular meetings organized by managers, may be a step to meet the needs of employees to express opinions. Employees' opinions should be listened to and evaluated, especially on decision-making procedures and how it can be improved. In order to eliminate possible uncertainties about work and processes, importance should be given to clarifying roles and the exchange of work-related information regularly. Managers should be aware of the abilities and limitations of employees and take care not to put excessive workload and time pressure on them that would eventually lead them to burnout.

According to the moderator effect analysis of the study, it can be said that Generation X and Generation Y show similar sensitivity to injustice within the organization. Since it is important for both generations to keep the perception of organizational justice high to prevent burnout, managers should establish the fair processes described in this study with an approach that considers also common sensitivities. In this research, it is also revealed that organizations need to work on preventing burnout to keep talented young people in their organizations and get high efficiency from the Generation Y employees whose burnout scores higher. In addition, the reason why

individuals who have been working in their organizations for less than a year have significantly lower burnout scores than those who work for 1-5 years, maybe related to disappointment, as the new employees who join the organizations may not get what they expect from their new jobs at the end of their first year. In this respect, it is important for managers to understand the expectations and demands of individuals who have just joined their organizations and to develop management strategies close to these expectations. Understanding expectations through information about the generation-specific characteristics which are presented in the generation studies might provide support to managers.

Generation Y attributes to self-development and career path development opportunities; therefore, it would be beneficial for managers to guide Generation Y personnel regarding their abilities. Generation Y members, who have been directed by their families to have higher education will feel uncomfortable with ordinary and routine jobs where they cannot use their skills. In this respect, assigning challenging tasks to employees with more autonomy, monitoring their development and jointly making career path plans according to these developments will positively affect Generation Y employees. Completing challenging tasks with the use of control and autonomy will help millennials develop and meet their needs for achievement. In this way, the self-development and intrinsic reward needs of Generation Y members will be met and their burnout levels will be reduced. Managers should make employees who seek development opportunities feel that door is open for consultation and expressing opinions. For Generation Y, mentoring meetings where they can learn from managers' business life experiences to improve themselves about work and can exchange ideas would be a beneficial initiative. Such initiatives will support Generation Y in drawing a career path and give them courage and knowledge.

It is known that Generation Y members give importance to the feedback and guidance from their superiors and these affect their motivation positively (Brown et al., 2009, Keles, 2011). Generation Y has been brought up with more intense family attention compared to previous generations and this may be the reason why members of Generation Y are attention-seekers in the workplace. Providing frequent and supportive feedback to Generation Y employees, who are seen to give more importance to intrinsic rewards or creating appreciation mechanisms that will show that their success is not ignored, will be able to keep them away from burnout. The one-to-one approach of managers regarding positive feedback is important for intrinsic reward satisfaction. Managers should reduce the risk of disappointment by providing realistic and clear information about expectations and promises to Generation Y members, who are defined as an optimistic generation. Zemke et al. (1999) suggest actions such as; discussing long-term goals and expectations with Generation Y, learning about their personal goals to match them with strategies that will improve their work performance, and supporting them by assigning strong leaders at the head of the Generation Y teams as mentors and trainers. As Generation Y employees attribute importance to cooperation as well as self-development (Jorgensen, 2003); creating team structures in which they can exchange experiences and knowledge with Generation X members can contribute to the development opportunity for Generation Y, who like learning activities.

Some studies show that Generation Y gives more importance to freedom in terms of leisure time and work-life balance compared to Generation X (Cennamo & Gardner, 2008, Twenge et al., 2010, Keles, 2011). In this direction, paying attention to the degree of overtime and respecting the leisure time of the employees in organizations where Generation Y employees constitute a large part of the workforce is crucial; especially in today's conditions where the transition to remote working style is increasing. In this regard, the sensitivities of the employees should be considered and the workload should be determined fairly. Jobs that are qualitatively challenging and require skills, rather than quantitatively heavy and routine ones, will help to keep Generation Y from burnout. It is known that burnout is also associated with physical disorders (Elovainio, 2002, Liljegren & Ekberg, 2009). Therefore, it is important for organizations to detect if levels of burnout in their employees are high, paying particular attention to their employees' chances to have health care, psychological support and the opportunity to take a leave when necessary. Such opportunities would benefit employees to renew their resources and feel that they are cared for. Also, one of the duties of managers is to provide a peaceful work environment to prevent burnout. The effect of personal conflicts in the work environment on burnout is known (Maslach, 2005). It is necessary to prevent conflicts in the workplace and to be able to solve them constructively and convincingly to prevent burnout. For this reason, organizations need to have leaders with abilities such as conflict-solving and negotiation at the head of Generation Y employees who show higher burnout scores.

6. Suggestions for Future Research

More research is needed to understand whether the level of burnout for Generation Y is affected by variables other than the identity characteristics of the generation. Research can be conducted in different samples on whether the effect of organizational justice on burnout differs. In this respect, future burnout research needs more information about the construct validity and reliability of OLBI, which has been used in a limited number of studies in Turkey for burnout studies. In Turkey, it is seen that burnout studies are generally conducted on education or health professionals who provide one-to-one service to people. More use of OLBI to investigate burnout in other occupational groups without limitations of MBI may provide more diverse burnout research. Despite its limitations, MBI is used frequently in studies. Since the use of OLBI in Turkey is quite low, the reliability analysis

of this scale provides knowledge to raise the possibility of the use of OLBI more frequently in studies to be conducted on Turkish samples as an alternative to MBI.

Revealing generational differences in the research indicates the necessity of further research on generations in the field of organizational behavior. To understand the generational differences in professional life and their causes and effects, studies can be conducted in different directions. In future research, studies should be carried out on the organizational justice perceptions and burnout status of the Z Generation members, who will gradually take part in different and higher positions in working life. Since the research was conducted during the “normalization period” which is after the effects of the pandemic decreased in social life, organizational justice and burnout scores of employees who continue or left the remote working style recently may have shown differences. Therefore, to understand whether the results will remain the same in the usual working conditions, research should be conducted in organizations that might return to the traditional work style or continue to remote working in the future.

References

- Adams, J. S. (1965). Inequity In Social Exchange. *Advances in Experimental Social Psychology*, vol.2, 267–299. doi:10.1016/s0065-2601(08)60108-2.
- Ahearn, K. K., Ferris, G. R., Hochwarter, W. A., Douglas, C., & Ammeter, A. P. (2004). Leader Political Skill and Team Performance. *Journal of Management*, 30(3), 309–327. doi:10.1016/j.jm.2003.01.004.
- Ahola, K., & Hakanen, J. (2007). Job Strain, Burnout, and Depressive Symptoms: A Prospective Study Among Dentists. *Journal of Affective Disorders*, 104(1-3), 103–110. doi:10.1016/j.jad.2007.03.004.
- Ahola, K., Honkonen, T., Isometsä, E., Kalimo, R., Nykyri, E., Koskinen, S., ... & Lönnqvist, J. (2006). Burnout in the General Population. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 41(1), 11–17. doi: 10.1007/s00127-005-0011-5.
- Akman, B., Taşkın, N., Özden, Z., & Çörtü, F. (2010). Okul Öncesi Öğretmenlerinde Tükenmişlik Üzerine Bir Çalışma. *İlköğretim Online*, 9(2), 807-815. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8595/106939>.
- Andela, M., & Truchot, D. (2017). The Impact of Distributive and Procedural Justice on Burnout: Does It Affect French and German Teachers Differently? *International Journal of Culture and Mental Health*, 10(3), 276–284. doi:10.1080/17542863.2017.1300592.
- Andrade, N. C. L., Pedrosa, G. F., Lobo, I. L. B., & Bicalho, C. C. F. (2017). The Effects of Work Routine and Professional Satisfaction on Burnout Among High-School Teachers. *International Journal of Humanities and Social Science Invention*, 6(4), 50-55. ISSN (Online): 2319 – 7722.
- Aryee, S., Budhwar, P. S., & Chen, Z. X. (2002). Trust as a Mediator of The Relationship Between Organizational Justice and Work Outcomes: Test of a social exchange model. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 23(3), 267-285. <https://doi.org/10.1002/job.138>.
- Bakker, A. B., Demerouti, E., & Euwema, M. C. (2005). Job Resources Buffer the Impact of Job Demands on Burnout. *Journal of Occupational Health Psychology*, 10(2), 170–180. doi:10.1037/1076-8998.10.2.170.
- Bakker, A. B., Demerouti, E., & Verbeke, W. (2004). Using The Job Demands-Resources Model to Predict Burnout and Performance. *Human Resource Management, The University of Michigan and in Alliance with the Society of Human Resources Management*, 43(1), 83-104. <https://doi.org/10.1002/hrm.20004>
- Balaban, Ö., & Konyalı, H. (2016). Kamu Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeyleri ile Örgütsel Adalet Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Sakarya SGK örneği. *Siyaset Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 189-207. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/seyad/issue/53380/709714>
- Barboza-Wilkes, C. J., Le, T. V., & Resh, W. G. (2023). Deconstructing burnout at the intersections of race, gender, and generation in local government. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 33(1), 186-201. <https://doi.org/10.1093/jopart/muac018>.
- Bies R. J. and Moag J. S. (1986), “Interactional Justice: Communication Criteria of Fairness,” *Research on Negotiation in Organization*, Vol. 1, 43-55. [springer.com/article/10.1007/BF01048016](https://www.springer.com/article/10.1007/BF01048016).
- Bies, R. J., & Tyler, T. R. (1993). The “Litigation Mentality” in Organizations: A Test of Alternative Psychological Explanations. *Organization Science*, 4(3), 352–366. doi:10.1287/orsc.4.3.352 .
- Breitsohl, H., & Ruhle, S. (2012). Differences in work-related attitudes between Millennials and Generation X: evidence from Germany. *Managing the New Workforce*, 107–129. doi:10.4337/9780857933010.00011.
- Brewer, E. W., & Shapard, L. (2004). Employee Burnout: A Meta-Analysis of the Relationship Between Age or Years of Experience. *Human Resource Development Review*, 3(2), 102–123. doi:10.1177/1534484304263335.

- Brown, S., Carter, B., Collins, M., Gallerson, C., Giffin, G., Greer, J., ... & Richardson, K. (2009). *Generation Y in the Workplace*. USA: Texas A.M. University <https://oaktrust.library.tamu.edu/handle/1969.1/96998> .
- Budak, G., & Sürgevil, O. (2005). Tükenmişlik ve tükenmişliği etkileyen örgütsel faktörlerin analizine ilişkin akademik personel üzerinde bir uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 95-108. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuibfd/issue/22753/242878>.
- Buğdaycı, R., Kurt, Ö., Şaşmaz, T. & Öner, S. (2005). Mersin ilinde görev yapan pratisyen ve uzman hekimlerde ruhsal tükenmişlik durumu ve etkileyen faktörler. *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 15(2), 25-32. ISSN: 1301-1421 / 1301-1421.
- Burke, R. J., & Greenglass, E. R. (1995). Job stressors, Type A behavior, coping responses, and psychological burnout among teachers. *International Journal of Stress Management*, 2(1), 45–57. doi:10.1007/bf01701950.
- Byrne, B. M. (2010). *Structural Equation Modeling with Amos: Basic Concepts, Applications, and Programming* (2nd ed.). New York: Taylor and Francis Group.
- Carpenter, J., Moore, M., Doherty, A. M., ve Alexander, N. (2012). Acculturation to the global consumer culture: A generational cohort comparison. *Journal of Strategic Marketing*, 20(5), 411-423. doi.org/10.1080/0965254X.2012.671340.
- Cennamo, L. and Gardner, D. (2008), Generational differences in work values, outcomes and person-organisation values fit. *Journal of Managerial Psychology*, Vol. 23(8), 891-906. <https://doi.org/10.1108/02683940810904385>.
- Çetin, C., & Karalar, S. (2016). X, Y ve Z kuşağı öğrencilerin çok yönlü ve sınırsız kariyer algıları üzerine bir araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi / Journal of Administrative Sciences* 14(28), 157-197. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/comuybd/issue/43613/534079>.
- Chen, C., Wang, B., An, H. et al. Organizational justice perception and employees' social loafing in the context of the COVID-19 epidemic: the mediating role of organizational commitment. *Humanit Soc Sci Commun* 11, 176 (2024). <https://doi.org/10.1057/s41599-024-02612-6>.
- Colquitt, J. A. (2001). On the dimensionality of organizational justice: A construct validation of a measure. *Journal of Applied Psychology*, 86(3), 386–400. doi:10.1037/0021-9010.86.3.386.
- Cordes, C. L., & Dougherty, T. W. (1993). A Review and an Integration of Research on Job Burnout. *The Academy of Management Review*, 18(4), 621. doi:10.2307/258593.
- Correia, I., & Almeida, A. E. (2020). Organizational Justice, Professional Identification, Empathy, and Meaningful Work During COVID-19 Pandemic: Are They Burnout Protectors in Physicians and Nurses? *Frontiers in Psychology*, 11. doi:10.3389/fpsyg.2020.566139.
- Correia, I., & Almeida, A. E. (2020). Organizational Justice, Professional Identification, Empathy, and Meaningful Work During COVID-19 Pandemic: Are They Burnout Protectors in Physicians and Nurses? *Frontiers in Psychology*, 11. doi:10.3389/fpsyg.2020.566139.
- Cropanzano, R., Bowen, D. E., & Gilliland, S. W. (2007). The Management of Organizational Justice. *Academy of Management Perspectives*, 21(4), 34-48. doi:10.5465/amp.2007.27895338.
- Cropanzano, R., Rupp, D. E., ve Byrne, Z. S. (2003). The relationship of emotional exhaustion to work attitudes, job performance, and organizational citizenship behaviors. *Journal of Applied Psychology*, 88(1), 160–169. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.88.1.160>.
- Crosby, F. (1976). A model of egoistical relative deprivation. *Psychological Review*, 83(2), 85–113. doi:10.1037/0033-295x.83.2.85.
- Darren George, Paul Mallery (2019) *IBM SPSS Statistics 25 Step By Step: A Simple Guide And Reference* (15th ed.), UK: Routledge.
- De Croon, E. M., Sluiter, J. K., Blonk, R. W. B., Broersen, J. P. J., & Frings-Dresen, M. H. W. (2004). Stressful Work, Psychological Job Strain, and Turnover: A 2-Year Prospective Cohort Study of Truck Drivers. *Journal of Applied Psychology*, 89(3), 442–454. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.89.3.442>.

- Demerouti, E., & Bakker, A. B. (2008). The Oldenburg Burnout Inventory: A good Alternative to Measure Burnout and Engagement. In Handbook of Stress and Burnout in Health Care. USA: Nova Science Pub Inc.
- Demerouti, E., Bakker, A. B., Nachreiner, F., ve Schaufeli, W. B. (2001). The job demands-resources model of burnout. *Journal of Applied psychology*, 86(3), 499-512. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.86.3.499>.
- Doğan, M., & Akandere, M. (2019). Taekwondo antrenörlerinin iş doyumu ve tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17(2), 154-162. <https://doi.org/10.33689/spormetre.452334>.
- Dündar, G. İ., Akduman, G., ve Hatipoğlu, Z. (2018). Finansal İyilik ve Tükenmişlik İlişkisinin Kuşaklar Bazında İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 29(84), 31-50. <https://dergipark.org.tr/pub/iuiieyd/issue/38206/441400>.
- Edmunds, J., ve Turner, B. S. (2005). Global generations: social change in the twentieth century. *The British Journal of Sociology*, 56(4), 559–577. doi:10.1111/j.1468-4446.2005.00083.x.
- Edwards, J. R., Caplan, R. D., & Harrison, R. V. (1998). Person-environment fit theory: Conceptual foundations, empirical evidence, and directions for future research. In C. L. Cooper (Ed.), *Theories of organizational stress* (28-67). Oxford: Oxford University Press.
- Elçi, M., Karabay, M. E., & Akyüz, B. (2015). Investigating the Mediating Effect of Ethical Climate on Organizational Justice and Burnout: A Study on Financial Sector. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 207, 587–597. doi:10.1016/j.sbspro.2015.10.130.
- Elovainio, M., Kivimäki, M., & Vahtera, J. (2002). Organizational Justice: Evidence of a New Psychosocial Predictor of Health. *American Journal of Public Health*, 92(1), 105–108. doi:10.2105/ajph.92.1.105.
- Flinkman, M., Rudman, A., Pasanen, M., & Leino-Kilpi, H. (2023). Psychological capital, grit and organizational justice as positive strengths and resources among registered nurses: A path analysis. *Nursing Open*. doi: 10.1002/nop2.1769.
- Folger, R. (1986). Rethinking Equity Theory. *Critical Issues in Social Justice*, 145–162. doi:10.1007/978-1-4684-5059-0_8.
- Freudenberger, H. J. (1974). Staff Burn-Out. *Journal of Social Issues*, 30(1), 159–165. doi:10.1111/j.1540-4560.1974.tb00706.x .
- Gaines, J., & Jermier, J. M. (1983). Emotional Exhaustion in a High Stress Organization. *Academy of Management Journal*, 26(4), 567–586. doi:10.2307/255907.
- Gold, Y., Roth, R. A., Wright, C. R., & Michael, W. B. (1991). The Relationship of Scores on the Educators Survey, a Modified Version of the Maslach Burnout Inventory, to Three Teaching-Related Variables for a Sample of 132 Beginning Teachers. *Educational and Psychological Measurement*, 51(2), 429–438. doi:10.1177/0013164491512017.
- Greenspoon, P. J., & Saklofske, D. H. (1998). Confirmatory factor analysis of the multidimensional students' life satisfaction scale. *Personality and Individual Differences*, 25(5), 965-971. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(98\)00115-9](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(98)00115-9).
- Gruszczynska, E., Basinska, B. A., & Schaufeli, W. B. (2021). Within-and between-person factor structure of the Oldenburg Burnout Inventory: Analysis of a diary study using multilevel confirmatory factor analysis. *Plos one*, 16(5), e0251257 doi:10.1371/journal.pone.0251257.
- Gülbetekin, E., & Tunç, Y. (2024). The effect of burnout on parenting self-efficacy and satisfaction with life in academician mothers: the case of Turkey. *Community, Work & Family*, 1-14. doi: 10.1080/13668803.2024.2301951.
- Güllüce, A., & Kayın, E. (2013). Çalışanların Demografik Değişkenleri Açısından Tükenmişlik Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(2), 235-252. <https://dergipark.org.tr/pub/atauniiibd/issue/2709/35886>.

- Gündüz, B., Erkan, Z., & Gökçakan, N. (2007). Polislerde tükenmişlik ve görülen psikolojik belirtiler. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(2), 283-298. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/4377/59987>.
- Güntüşen, N., & Üstün, B. (2010). Türkiye'de ikinci basamak sağlık hizmetlerinde çalışan hemşire ve hekimlerde tükenmişlik: Literatür incelemesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi <http://hdl.handle.net/20.500.12397/4548>.
- Hakanen, J. J., Schaufeli, W. B., & Ahola, K. (2008). The Job Demands-Resources model: A three-year cross-lagged study of burnout, depression, commitment, and work engagement. *Work & Stress*, 22(3), 224-241. doi: 10.1080/02678370802379432.
- Halbesleben, J. R. B., & Demerouti, E. (2005). The construct validity of an alternative measure of burnout: Investigating the English translation of the Oldenburg Burnout Inventory. *Work & Stress*, 19(3), 208-220. doi:10.1080/02678370500340728.
- Herece, F. G., & Şener, İ. (2017). Duygusal zekâ ile tükenmişlik arasındaki ilişki: kamu sektöründe bir uygulama. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 3(3), 38-54. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gjeb/issue/31271/340676>.
- Homans, G. (1953). Status Among Clerical Workers. *Human Organization*, 12(1), 5-10. doi:10.17730/humo.12.1.304x56630j17j785.
- Homans, G. C. (1961). *Social behavior: Its elementary forms*. New York: Harcourt, Brace & World Inc.
- Howe, N. & Strauss, W. (2000). *Millennials rising: The next great generation*. New York: Vintage Books.
- Hoyle, R. H. (1995). *Structural equation modeling: Concepts, issues, and applications*. USA: Sage.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1998). Fit indices in covariance structure modeling: Sensitivity to underparameterized model misspecification. *Psychological methods*, 3(4), 424. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.3.4.424>.
- İlhan, Ü. D., Kümbül, Güler, B., & Aksaraylı, M. (2019). Çalışma Değerleri ve Örgüte Duygusal Bağlılık: X ve Y Kuşağı Mavi Yakalı Çalışanlar Üzerine Bir Çalışma. *Journal of Yasar University*, 14(56). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jyasar/issue/49978/578943>.
- Jackson, D. A. (1993). Stopping Rules in Principal Components Analysis: A Comparison of Heuristical and Statistical Approaches. *Ecology*, 74(8), 2204-2214. doi:10.2307/1939574.
- Janet M. Ruane (2004). *Essentials of Research Methods: A Guide to Social Science Research*. USA: Wiley-Blackwell.
- Jawahar, I. M., Stone, T. H., & Kisamore, J. L. (2007). Role conflict and burnout: The direct and moderating effects of political skill and perceived organizational support on burnout dimensions. *International Journal of Stress Management*, 14(2), 142-159. doi:10.1037/1072-5245.14.2.142.
- Jiang, X., & Hui, Y. A. N. G. (2016). Impacts of Optimism and Job Characteristics on Job Burnout among the Millennial Generation: Evidence from a Survey of Community Service Workers in Shaanxi, China. *Revista de Cercetare si Interventie Sociala*, (53). <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=521125>.
- Jonathon R. B. Halbesleben ve Evangelia Demerouti (2005) The construct validity of an alternative measure of burnout: Investigating the English translation of the Oldenburg. *Burnout Inventory*, *Work & Stress*, 19(3), 208-220, doi: 10.1080/02678370500340728.
- Jorgensen, B. (2003), "Baby Boomers, Generation X and Generation Y? Policy implications for defence forces in the modern era", *Foresight*, 5(4), 41-49. <https://doi.org/10.1108/14636680310494753>.
- Kahill, S. (1988). Symptoms of professional burnout: A review of the empirical evidence. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 29(3), 284-297. doi:10.1037/h0079772.
- Karagöz, Y. (2019). *SPSS-AMOS-META uygulamalı istatistiksel analizler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karasek, R. A. (1979). Job Demands, Job Decision Latitude, and Mental Strain: Implications for Job Redesign. *Administrative Science Quarterly*, 24(2), 285-308. doi:10.2307/2392498.

- Kaya, M., Üner, S., Karanfil, E., Uluyol, R., Yüksel, F., & Yüksel, M. (2007). Birinci basamak sağlık çalışanlarının tükenmişlik durumları. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6(5), 357-363. ISSN: 1303-734X.
- Keleş, H. N. (2011). Y kuşağı çalışanlarının motivasyon profillerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 129-139. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oybd/issue/16338/171055>.
- Krahn, H. J., & Galambos, N. L. (2013). Work values and beliefs of “Generation X” and “Generation Y.” *Journal of Youth Studies*, 17(1), 92–112. doi:10.1080/13676261.2013.815701.
- Küçüksüleymanoğlu, R. (2007). Eğitim Fakültesi Öğretim Elemanlarının Tükenmişlik Düzeyleri. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, (28). ISSN: 1302-597X / 2528-8911.
- Lam, S. S. K., Schaubroeck, J., & Aryee, S. (2002). Relationship between organizational justice and employee work outcomes: a cross-national study. *Journal of Organizational Behavior*, 23(1), 1–18. doi:10.1002/job.131.
- Lambert, E. G., Hogan, N. L., Jiang, S., Elechi, O. O., Benjamin, B., Morris, A., ... Dupuy, P. (2010). The relationship among distributive and procedural justice and correctional life satisfaction, burnout, and turnover intent: An exploratory study. *Journal of Criminal Justice*, 38(1), 7–16. doi:10.1016/j.jcrimjus.2009.11.002.
- Lauver, K. J., & Kristof-Brown, A. (2001). Distinguishing between Employees' Perceptions of Person–Job and Person–Organization Fit. *Journal of Vocational Behavior*, 59(3), 454–470. doi:10.1006/jvbe.2001.1807.
- Ledimo, O. (2015) Generational differences in organizational justice perceptions: an exploratory investigation across three generational cohorts. *Foundations of Management*, Vol. 7, ISSN 2080-7279 doi: 10.1515/fman-2015-0031.
- Lee, R. T., & Ashforth, B. E. (1996). A meta-analytic examination of the correlates of the three dimensions of job burnout. *Journal of Applied Psychology*, 81(2), 123–133. doi:10.1037/0021-9010.81.2.123.
- Leelamanothum, A., Na-Nan, K., ve Ngudgratoke, S. (2018). The influences of justice and trust on the organizational citizenship behavior of generation X and generation Y. *Asian Social Science*, 14(5), 60-68. <https://doi.org/10.5539/ass.v14n5p60>.
- Leiter, M. P., & Maslach, C. (2009). Nurse turnover: the mediating role of burnout. *Journal of nursing management*, 17(3), 331-339. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2834.2009.01004.x>.
- Leventhal, G.S. (1980). What Should Be Done with Equity Theory?. In: Gergen, K.J., Greenberg, M.S., Willis, R.H. (eds) *Social Exchange*. Boston, MA: Springer,
- Li, X., Qian, J., Han, Z. R., & Jin, Z. (2015). Coping with Abusive Supervision: the Neutralizing Effects of Perceived Organizational Support and Political Skill on Employees' Burnout. *Current Psychology*, 35(1), 77–82. doi:10.1007/s12144-015-9363-5.
- Liljegren, M., & Ekberg, K. (2009). The associations between perceived distributive, procedural, and interactional organizational justice, self-rated health and burnout. *Work*, 33(1), 43-51. doi: 10.3233/WOR-2009-0842.
- Mannheim, K. (1970). The problem of generations. *Psychoanalytic review*, 57(3), 378-404.
- Maslach, C. (2005). Understanding burnout: Work and family issues. In Diane F. Halpern, Susan Elaine Murphy (Eds.) *Work-family balance to work-family interaction: Changing the metaphor*. (99-114). New York : Routledge.
- Maslach, C., & Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Organizational Behavior*, 2(2), 99–113. doi:10.1002/job.4030020205.
- Maslach, C., & Jackson, S. E. (1985). The role of sex and family variables in burnout. *Sex Roles*, 12(7-8), 837–851. doi:10.1007/bf00287876.
- Maslach, C., & Leiter, M. P. (1997). *The truth about burnout: How organizations cause personal stress and what to do about it*. San Francisco: Jossey-Bass.

- Maslach, C., Schaufeli, W. B., & Leiter, M. P. (2001). Job Burnout. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 397–422. doi:10.1146/annurev.psych.52.1.397.
- McCordle, M (2014). *The ABC of XYZ: Understanding the global generations*. Lexington Australia: McCordle Research
- Mencl, J., & Lester, S. W. (2014). More Alike Than Different. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 21(3), 257–272. doi:10.1177/1548051814529825.
- Meydan, C. H., Basım, H. N., & Çetin, F. (2011). Örgütsel adalet algısı ve örgütsel bağlılığın tükenmişlik üzerine etkisi: Türk kamu sektöründe bir araştırma. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 57, 175-200. ISSN: 1301-0549.
- Moliner, C., Martínez-Tur, V., Peiró, J. M., Ramos, J., & Cropanzano, R. (2005). Relationships Between Organizational Justice and Burnout at the Work-Unit Level. *International Journal of Stress Management*, 12(2), 99–116. <https://doi.org/10.1037/1072-5245.12.2.99>.
- Moorman, R. H. (1991). Relationship between organizational justice and organizational citizenship behaviors: Do fairness perceptions influence employee citizenship? *Journal of Applied Psychology*, 76(6), 845–855. doi:10.1037/0021-9010.76.6.845.
- Moss, T. P., Lawson, V., & White, P. (2015). Identification of the underlying factor structure of the Derriford Appearance Scale 24. *PeerJ*. doi: 10.7717/peerj.1070.
- Moya-Salazar, J., Buitrón, L. A., Goicochea, E. A., Salazar, C. R., Moya-Salazar, B., & Contreras-Pulache, H. (2023). The Age of Young Nurses Is a Predictor of Burnout Syndrome during the Care of Patients with COVID-19. *Nursing Reports*, 13(2), 721-730. <https://doi.org/10.3390/nursrep13020063>.
- Murtaza, G., Roques, O., Siegrist, J., & Talpur, Q. U. A. (2023). Unfairness and Stress—An Examination of Two Alternative Models: Organizational-Justice and Effort–Reward Imbalance. *International Journal of Public Administration*, 46(8), 602-612. <https://doi.org/10.1080/01900692.2021.2009854>.
- Ng, E. S., Schweitzer, L., & Lyons, S. T. (2010). New generation, great expectations: A field study of the millennial generation. *Journal of business and psychology*, 25(2), 281-292. <https://doi.org/10.1007/s10869-010-9159-4>.
- Ortega, E., Ramirez-Baena, L., la Fuente-Solana, D., Emilia, I., Vargas, C., & Gómez-Urquiza, J. L. (2018). Gender, marital status, and children as risk factors for burnout in nurses: A meta-analytic study. *International journal of environmental research and public health*, 15(10), 2018. doi: 10.3390/ijerph15102102.
- Özer, P. S., Eriş, E. D., Neczan, Ö., & Özmen, T. (2013). Kuşakların Farklılaşan İş Değerlerine İlişkin Emik Bir Araştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (38). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4780/65888>.
- Özmen, Ö. N., Arbak, Y., & Özer, P. S. (2007). An inquiry about the effect of justice value on justice perception. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 7(1), 19-35. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eab/issue/39840/472398>.
- Parry, E., ve Urwin, P. (2011). Generational Differences in Work Values: A Review of Theory and Evidence. *International Journal of Management Reviews*, 13(1), 79–96. doi:10.1111/j.1468-2370.2010.00285.x.
- Pechenizkiy, M., Tsymbal, A., & Puuronen, S. (n.d.). PCA-based feature transformation for classification: issues in medical diagnostics. *Proceedings. 17th IEEE Symposium on Computer-Based Medical Systems*. doi:10.1109/cbms.2004.1311770.
- Pelit, E., & Bozdoğan, İ. (2014). Çalışanların örgütsel adalet algılamalarının tükenmişlik düzeyleri üzerindeki etkisi: Kemer'deki beş yıldızlı otel işletmelerinde bir uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 37-66. ISSN: 1309-0712.
- Peterson, R. A. (2000). A meta-analysis of variance accounted for and factor loadings in exploratory factor analysis. *Marketing letters*, 11(3), 261-275. doi:10.1023/A:1008191211004.
- Purvanova, R. K., & Muros, J. P. (2010). Gender differences in burnout: A meta-analysis. *Journal of Vocational Behavior*, 77(2), 168–185. doi:10.1016/j.jvb.2010.04.006.

- Ryder, N. B. (1985). The cohort as a concept in the study of social change. In *Cohort analysis in social research* (9-44). New York, NY: Springer.
- Schaufeli, W. B., & Bakker, A. B. (2004). Job demands, job resources, and their relationship with burnout and engagement: a multi-sample study. *Journal of Organizational Behavior*, 25(3), 293-315. doi:10.1002/job.248.
- Sedlar, N., Šprah, L., Tement, S., & Sočan, G. (2015). Internal structure of an alternative measure of burnout: Study on the Slovenian adaptation of the Oldenburg Burnout Inventory (OLBI). *Burnout Research*, 2(1), 1-7 doi:10.1016/j.burn.2015.02.001.
- Şeker, S. (2011) Çalışanlarda İş Güvencesizliği ve Tükenmişlik İlişkisi: Tıbbi Tanıtım Sorumlularına Yönelik Bir Alan Araştırması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Şenturan, Ş., Köse, A., Dertli, E., Başak, S., & Şentürk, N. (2016). X ve Y Kuşağı Yöneticilerinin İş Değerleri Algısı ve Farklılıkları Üzerine İnceleme. *Business & Economics Research Journal*, 7(3). doi:10.20409/berj.2016321815.
- Şeşen, H. (2010). Adalet algısının tükenmişliğe etkisi: İş tatmininin aracı değişken rolünün yapısal eşitlik modeli ile testi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 9(2), 67-90. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/khosbd/issue/19227/204319>.
- Shapiro, D. L., Buttner, E. H., & Barry, B. (1994). Explanations: What Factors Enhance Their Perceived Adequacy? *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 58(3), 346-368. doi:10.1006/obhd.1994.1041.
- Shehadeh, H. K. (2023). Organizational Justice and it's Impact on Job Burnout (A Case study in Zarqa Governmental Hospital). *Quality-Access to Success*, 24(194). doi: 10.47750/QAS/24.194.29.
- Sinval, J., Queirós, C., Pasian, S., & Marôco, J. (2019). Transcultural Adaptation of the Oldenburg Burnout Inventory (OLBI) for Brazil and Portugal. *Frontiers in Psychology*, 10.338. doi:10.3389/fpsyg.2019.00338.
- Smith, H. J., Tyler, T. R., Huo, Y. J., Ortiz, D. J., & Lind, E. A. (1998). The Self-Relevant Implications of the Group-Value Model: Group Membership, Self-Worth, and Treatment Quality. *Journal of Experimental Social Psychology*, 34(5), 470-493. doi:10.1006/jesp.1998.1360.
- Son, S., Kim, D.-Y., & Kim, M. (2014). How perceived interpersonal justice relates to job burnout and intention to leave: The role of leader-member exchange and cognition-based trust in leaders. *Asian Journal of Social Psychology*, 17(1), 12-24. doi:10.1111/ajsp.12038.
- Spiro, C. (2006). Generation Y in the Workplace. *Defense AT&I*, 35(6), 16-19.
- Strauss, W., & Howe, N. (1991). *Generations: The history of America's future, 1584 to 2069*. USA: William Morrow & Co.
- Tayfur, O., Bayhan Karapinar, P., & Metin Camgoz, S. (2013). The mediating effects of emotional exhaustion cynicism and learned helplessness on organizational justice-turnover intentions linkage. *International Journal of Stress Management*, 20(3), 193-221. doi:10.1037/a0033938.
- Tenhiälä, A., Linna, A., von Bonsdorff, M., Pentti, J., Vahtera, J., Kivimäki, M., ve Elovainio, M. (2013). Organizational justice, sickness absence and employee age. *Journal of Managerial Psychology*, 28(7/8), 805-825. doi:10.1108/jmp-07-2013-0246.
- Thibaut, J. W., & Walker, L. (1975). *Procedural justice: A psychological analysis*. USA: L. Erlbaum Associates.
- Topçu, T., & Kırkbeşoğlu, E. (2021) Kuşaklar Arası Farklılığın İşgören Davranışı Üzerindeki Etkisi. *Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 50-88. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jcsoci/issue/65439/1001050>.
- Torun, Y., & Çetin, C. (2015). Örgütsel sinizmin kuşaklar bazında değerlendirilmesi: Kuşaklara göre örgütsel sinizmin hedefinde ne var. *İş ve İnsan Dergisi*, 2(2), 137-146. <https://doi.org/10.18394/iid.83158>.

- Treuren, G., & Anderson, K. (2010). The employment expectations of different age cohorts: is Generation Y really that different?. *Australian Journal of Career Development*, 19(2), 49-61. <https://doi.org/10.1177/103841621001900207>.
- Twenge, Jean M., Stacy M. Campbell, Brian R. Hoffman, and Charles E. Lance. (2010). "Generational Differences in Work Values: Leisure and Extrinsic Work Values Increasing, Social and Intrinsic Values Decreasing." *Journal of Management* 36 (5) 1117-1142. doi:10.1177/0149206309352246.
- Vaamonde, J. D., Omar, A., & Salessi, S. (2018). From organizational justice perceptions to turnover intentions: The mediating effects of burnout and job satisfaction. *Europe's Journal of Psychology*, 14(3), 554-570. doi:10.5964/ejop.v14i3.1490.
- Van der Doef, M., & Maes, S. (1999). The Job Demand-Control (-Support) Model and psychological well-being: A review of 20 years of empirical research. *Work & Stress*, 13(2), 87-114. doi:10.1080/026783799296084.
- VanMeter, R. A., Grisaffe, D. B., Chonko, L. B., & Roberts, J. A. (2013). Generation Y's ethical ideology and its potential workplace implications. *Journal of business ethics*, 117(1), 93-109. doi:10.1007/s10551-012-1505-1.
- Vásquez-Trespacios, E. M., Aranda-Beltrán, C., López-Palomar, M. D. R., Calderón-Mafud, J. L., Román-Calderón, J. P., Vaamonde, J. D., & Leon-Cortes, S. (2023). Organizational identification and burnout syndrome in healthcare workers: The mediating effect of organizational justice. *Work*, (Preprint), 1-10. doi: 10.3233/WOR-220107.
- Walster, E., Berscheid, E., ve Walster, G. W. (1973). New directions in equity research. *Journal of Personality and Social Psychology*, 25(2), 151-176. <https://doi.org/10.1037/h0033967>.
- Wang, X., Jin, W.-M., & Zhang, Y. (2015). Job burnout and organizational justice among medical interns in Shanghai, People's Republic of China. *Advances in Medical Education and Practice*, 6, 539-544. doi:10.2147/amep.s88953.
- Wiemer, S., & Clarkson, L. (2023). "Spread too thin": Parents' experiences of burnout during COVID-19 in Australia. *Family Relations*, 72(1), 40-59. <https://doi.org/10.1111/fare.12773>.
- Williams, J., & Dikes, C. (2015). The implications of demographic variables as related to burnout among a sample of special education teachers. *Education*, 135(3), 337-345. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1095411>.
- Wong, C. A., & Laschinger, H. K. S. (2015). The influence of frontline manager job strain on burnout, commitment and turnover intention: A cross-sectional study. *International journal of nursing studies*, 52(12), 1824-1833. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2015.09.006>.
- Yang, F., Li, X., Song, Z., Li, Y., & Zhu, Y. (2018). Job Burnout of Construction Project Managers: Considering the Role of Organizational Justice. *Journal of Construction Engineering and Management*, 144(11), 04018103. doi:10.1061/(asce)co.1943-7862.0001567.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(6), 74-85. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuisletme/issue/32177/357061>.
- Ybema, J. F., Smulders, P. G., & Bongers, P. M. (2010). Antecedents and consequences of employee absenteeism: A longitudinal perspective on the role of job satisfaction and burnout. *European journal of work and organizational psychology*, 19(1), 102-124. <https://doi.org/10.1080/13594320902793691>.
- Yeniçeri, Ö., Demirel, Y., & Seçkin, Z. (2009). Örgütsel adalet ile duygusal tükenmişlik arasındaki ilişki: İmalat sanayi çalışanları üzerine bir araştırma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 83-99. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kmusekad/issue/10220/125630>.
- Yıldırım, M. C., Ekinci, A., & Öter, Ö. M. (2012). Eğitim Müfettiş Yardımcılarının Örgütsel Adalet Algılarının Mesleki Tükenmişlik Düzeylerine Etkisi. *Journal of Faculty of Educational Sciences*, 45(1). https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001248.

- Yılmaz, S. E., Yazıcı, N., & Yazıcı, H (2014). Öğretmen ve yönetici öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 12(24), 135-157. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yead/issue/21807/234396>.
- Yorulmaz, Y. İ., & Altinkurt, Y. (2018). The examination of teacher burnout in Turkey: A meta-analysis. *Turkish Journal of Education*, 7(1),34-54. <https://doi.org/10.19128/turje.348273>.
- Yüksekbilgili, Z. (2015). Türkiye’de Y Kuşağının Yaş Aralığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(53), 259-267. <https://doi.org/10.17755/esosder.86949>.
- Zemke, R., Raines, C., & Filipczak, B. (1999). *Generations at work: Managing the clash of Veterans, Boomers, Xers, and Nexters in your workplace*. USA: Amacom.

Declaration of Researcher’s Conflict of Interest

There is no potential conflict of interest in this study.

Declaration of Research and Publication Ethics

Ethical permission of the study was obtained from Ege University Institution Social and Human Sciences Scientific Research and Publication Ethics Committee (23/02/2022, E.571226/1309). Research and publication ethics were complied with in this study.

Researcher’s Contribution Rate Statement

The authors declare that they have contributed equally to the article.

Araştırma Makalesi / Research Article

Türkiye'nin Sanayi ve Elektrifikasyon Yolculuğu: Atatürk Döneminde Elektrik ve Enerji Politikaları¹

The Industrial and Electrification Journey of Turkey: Electricity and Energy Policies During the Atatürk Period

Sadiye Tutsak* Fatih Nacar**

Makale Bilgisi

Alındı: 12.02.2024

Düzeltildi: 12.05.2024

Kabul Edildi: 14.06.2024

Yayımlandı: 30.06.2024

Received: 12.02.2024

Revised: 12.05.2024

Accepted: 14.06.2024

Published Online: 30.06.2024

Öz

Cumhuriyet idaresi hemen her konuda ileri görüşlü bir yönetim göstermiş ve bu politikaların meyvelerini almıştır. Günümüzde dahi bu politikaların etkisi görülmektedir. Bu dönemde pek çok hidroelektrik santral ve fosil yakıtlarla çalıştırılan elektrik fabrikalarıyla elektrifikasyon çalışmaları hız kazanmıştır. Türkiye'nin sanayi ve elektrifikasyon yolculuğu da bu dönemde kurulan başarılı çalışmalar sayesinde ilerlemiş ve ivme kazanmıştır. Atatürk Dönemi kurulan kuruluşlarla, kurumsal alt yapılar hazırlanmış, planlı bir enerji politikasının temelleri atılmıştır. Çalışmamızda Atatürk Dönemi sanayi, enerji ve iktisat politikalarının enerji sektörüne ve özellikle elektrifikasyona etkileri incelenmiştir. Araştırmamızda basılı eserlerden, tez ve makalelerden, devlet arşivlerinden, TBMM Arşivi'nden ve Resmi Gazeteden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk Dönemi, Elektrik, Enerji, Elektrifikasyon

Abstract

The Republican administration showed a visionary management in almost every issue and got the results of these policies. The impact of these policies even can be seen today. During this period, electrification efforts accelerated with many hydroelectric power plants and electricity factories powered by fossil fuels. Turkey's industrial and electrification journey has also progressed and gained momentum thanks to the successful works carried out in this period. Institutional infrastructures were prepared by the institutions established during the Period of Atatürk and pre-planned energy policies were established. In our study, during the Period of Atatürk the impacts of industrial, energy and economic policies on the energy sector and especially on electrification are studied. Our research utilized published materials, dissertations and articles, national archives, the Grand National Assembly of Turkey (TBMM) archives, and the Official Journal.

Keywords: Atatürk Period, Electricity, Energy, Electrification

¹ Bu çalışma hazırlanmakta olan Cumhuriyet Döneminde Elektrik Üretimi ve Şehirlerin Elektrik Enerjisine Kavuşma Süreci (1923-1960) isimli tezden üretilmiştir.

* Prof. Dr. Sadiye Tutsak, Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih ABD, Uşak, Türkiye. ORCID: 0000-0003-2247-1316.

** Doktora Öğrencisi, Fatih Nacar, (Sorumlu Yazar) Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih ABD, Uşak, Türkiye. ORCID: 0000-0002-8677-4482.

1. Giriş

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, elektriğin kullanımı Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı topraklarında da yavaş yavaş gündeme gelmeye başlamıştı. Büyük ölçüde Avrupalı seyyahların ve Osmanlı bürokratlarının gözlemleriyle bilinen bu dönemde, elektriğin hayatın farklı alanlarında kullanımı için çalışmalar yapılmıştır. II. Abdülhamid döneminde elektrik kullanımına başlanmasıyla birlikte, özellikle büyük şehirlerdeki aydınlatma sistemleri ve bazı özel tesislerde elektrik enerjisinin kullanımı artmıştı (Küçük, 2013, s.167). II. Abdülhamit döneminde, Şam, Beyrut, İzmir, Selanik gibi şehirlerin elektrik altyapısının oluşturulması için imtiyazlar verilmiştir. Ayrıca Yıldız ve Dolmabahçe Sarayları yolundaki fenerlerin gaz yerine elektrikle aydınlatılması da Padişah tarafından onaylanmıştır (Erol, 2007, s.64).

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden elektrikle ilgili büyük bir miras alamamıştır. En büyük santral İstanbul'da Silahtarağa Elektrik Santrali olmakla beraber, Tarsus'ta, Uşak, İzmir, Adapazarı ve Mersin'de elektrik üretilmiştir (Yurtoğlu, 2018, s.230). Mustafa Kemal Paşa, vizyon sahibi bir lider olarak enerji konusunda da milli bir mücadeleyi imkânlar çok sınırlıyken başlatmıştır (Özyurt, 1981:128).

1.1 Cumhuriyet İradesinin Vizyonerliği

Osmanlı'nın son dönemdeki Batı etkisi Cumhuriyet Dönemine de yansımıştır (Lewis, 2015:45). Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, Türkiye'nin modernleşme sürecinde yönünü Batı'ya çevirmiştir (Berkes, 1973:65). Bütün bu siyasi hamlelerinin yanında taklitçilikle sınırlı bir Batı anlayışına da karşı çıkmıştır (Çaycı, 1998:1116). Enerji, madenler, elektrik ve ekonomi gibi stratejik alanlarda büyük bir vizyon sergilemiştir. Cumhuriyet İdaresi döneminde, bu alanlarda yapılan politika ve uygulamalar, Türkiye'nin kalkınmasında önemli bir rol oynamış ve gelecek nesillere ilham veren bir miras bırakmıştır. Cumhuriyet İdaresi, enerji alanında öncü adımlar atmıştır. Ülkenin hidroelektrik, termal ve diğer enerji kaynaklarını keşfetmek ve kullanmak için büyük çaba harcanmıştır. Bu doğrultuda, Türkiye'nin enerji bağımsızlığını sağlamak ve ekonomik kalkınmayı desteklemek amacıyla devletçilik politikasına geçilmiştir (Saylam, 2020:243). Enerji politikaları, sadece bugünkü ihtiyaçları değil, gelecek nesillerin de enerji gereksinimlerini göz önünde bulundurarak şekillendirilmiştir.

Madenler konusunda, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Cumhuriyet İdaresi, ülkenin stratejik maden kaynaklarını millileştirmek ve etkin bir şekilde kullanmak için çaba göstermiştir. Madenlerin devlet kontrolü altına alınması (Polatoğlu, 2019:471) ve özel sektörün denetlenmesiyle, ulusal ekonomiye daha fazla katma değer sağlanması hedeflenmiştir. Aynı zamanda, madencilik sektöründe teknolojik yeniliklerin teşvik edilmesi ve çevresel etkilerin minimize edilmesi için önlemler alınmıştır.

Atatürk dönemi ileri görüşlülüğün önemli bir yansıması da iletişim alanında olmuştur. O dönem telgraf en önemli bir iletişim aracı olmuştur. Telgrafın elektrik enerjisiyle de doğrudan bir bağı vardır. Sinyallerin iletilmesi için gerekli enerji elektrik sayesinde mümkün olmuştur. Zaten Osmanlı devletine de elektrik ilk telgraf sayesinde gelmiştir (Ergin ve Gülsoy, 2016:148). Telgraf ve telefon umurunun tenkisine dair kanun lâiyhası hakkında o dönem milletvekilleri uzun uzadıya konuşmalar yapmıştır. Adı geçen kanununun 11. Maddesinde telgraf için lazım olan elektrik yollarının ve nakillerinin geçişinden mevkiilerin belirlenmesinden, Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü yetkilendirilmiştir (TBMM, Meclis Tutanakları, 21 Ocak 1924: 273).

Elektrik alanında, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğindeki yönetim, ülkenin elektrifikasyonunu hızlandırmak ve modern bir altyapı oluşturmak için önemli adımlar atmıştır. Elektrik üretim tesislerinin kurulması ve elektrik iletim ağlarının genişletilmesiyle, Türkiye'nin kırsal bölgeleri de dâhil olmak üzere herkesin elektriğe erişiminin sağlanması için çalışmalar yapılmıştır. Bu hem ekonomik kalkınmayı destekledi hem de yaşam kalitesini artırmıştır.

Ekonomik konularda, Atatürk ve Cumhuriyet İdaresi, Türkiye'yi çağdaş bir ekonomiye dönüştürme hedefiyle hareket etmiştir. Tarım reformları, sanayileşme politikaları, ticaretin ve altyapı yatırımlarının desteklenmesi gibi çeşitli alanlarda önemli adımlar atılmıştır. Böylece, ülke ekonomisi güçlendirilerek, ulusal refahın artması ve insanların yaşam kalitesinin yükselmesi amaçlanmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yılları, geniş kapsamlı kalkınma hamlelerine öncülük etmiş. Millî Mücadele Dönemi'nde, ülkenin ölüm kalım mücadelesi verdiği sırada bile, yurtdışındaki tarihi eserlerin ülkeye getirilmesi için çabalanan çalışmalar, Anadolu Medeniyetleri Müzesinin 1921 yılında Ankara'da kurulması, 1922 yılında Antalya'da müze kurulması gibi girişimler, bu dönemin vizyonunu yansıtan önemli adımlar olmuştur (Yazıcı, N. (2021). "Atatürk Müzeleri").

2. Atatürk Dönemi Enerji Politikaları

Cumhuriyet'in ilanından 1940'lı yıllara kadar olan zaman dilimi, ülkenin sanayi sektörünün temelini oluşturan bir kuruluş sürecini oluşturmuştur. Bu evrede enerji tüketimi düşükken, iç talep de düşük seviyelerde kalmıştır. Bu nedenle, enerji talebini karşılamak için genellikle kömür, odun gibi doğal kaynaklar kullanılmıştır. Ancak zamanla, sanayi ve sosyal yaşamdaki gelişmelerin etkisiyle enerji ihtiyacı artmıştır. Dönemin yönetimi, iç talepteki bu artışı karşılamak amacıyla doğal kaynakları işletmeye açma çabalarını ve enerji ham maddelerinin ihraç edilerek sermaye oluşturulmasını destekleyen politikalara yönelmiştir (Çetinkaya, 2019:87).

Cumhuriyet'in ilk on yılı içinde birçok ilçe ve il merkezinde elektrikle aydınlatma çalışmaları genişletilmiştir. Bu dönemde elektrikle aydınlatılan caddelerin ve sokakların bulunduğu bölgelerde yaşayanların toplam nüfusu, ilk on yıl içinde iki buçuk milyonu aşmasına rağmen bu sayı toplam nüfusun yaklaşık %15'ini oluşturmuştur (Işıkpınar, 1933:2). Cumhuriyet'in başlangıç yıllarında Türkiye'de elektrik üretimi sadece İstanbul, İzmir, Adapazarı ve Mersin gibi şehirlerde gerçekleşmiştir. Kişi başına düşen yıllık elektrik üretimi ise yaklaşık 5 kilovat saattir (Yurtoğlu, 2018:230). %15'lik oranın bir şehirdeki belirli bölgeleri temsil ettiğini belirtmek gerekir. Bu oran, örneğin, bir şehirdeki elli metrelik bir cadde veya sokak aydınlandığında bütün ilin nüfusu dikkate alınarak ifade edilmiştir.

Cumhuriyet rejiminin başlangıcında, enerji ihtiyacını karşılamak adına elektrifikasyon çalışmaları önemli bir rol oynamıştır. Ankara, Bursa, Edirne, İzmir, Gaziantep ve Adana gibi kilit şehirlerde, elektrikleme sürecini hızlandırmak amacıyla özel imtiyazlar verilmiş ve bu şehirlerde elektrik şirketleri kurulmuştur. 1926'da Adana Elektrik TAŞ (BCA, 30.18.1.1 / 19.39.15.), 1926'da Konya Elektrik TAŞ (BCA, 30.18.1.1 / 20.59.5.), Urfa Elektrik TAŞ (BCA, 30.18.1.1 / 3.25.16.) ardından 1928'de kurulan Ankara Elektrik TAŞ (BCA, 30.18.1.1 / 30.61.10.), ardından ve 1931'de Malatya Elektrik TAŞ (BCA, 30.18.1.1 / 18.15.2.) gibi kuruluşlar, elektrik altyapısının oluşturulmasında öncü bir rol üstlenmiştir (Erol, 2007:72-74).

1930'lu yıllarda, dış ülkelerden gelen sermayenin özel elektrik imtiyazlarını devletin satın almasıyla kamulaştırma süreci başlamıştır. 1938-1944 döneminde, İstanbul, Balıkesir, Adana, Ankara, Mersin, Bursa, Tekirdağ, Gaziantep, İzmir, Edirne, Antalya, Malatya ve Trabzon gibi önemli şehirlerdeki elektrik işletmeleri, çıkarılan kanunlarla kamulaştırılarak devlet kontrolüne alınmıştır. Bu kamulaştırmaların ardından, belediyelere kendi mahallelerinde elektrikle ilgili işletme kurma ve yürütme yetkisi verilmiştir (Yurtoğlu, 2018:231).

Bu süreç, Cumhuriyet Dönemi'nin enerji politikalarının evrimini yansıtmakla kalmayıp aynı zamanda ülkenin modernleşme çabalarının bir parçasını oluşturmuştur. Elektrifikasyon, sadece enerji arzını artırmakla kalmayıp aynı zamanda şehirlerin ve bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasına da katkı sağlamıştır.

3. Atatürk Dönemi Ekonomi Politikalarının Enerji Sektörüne Yansımaları

Millî Mücadele Dönemi'ndeki yönetim öncelikle askeri konulara odaklanmış olsa da, savaşın sona ermesiyle birlikte hükümet, mücadeleyi ekonominin çeşitli alanlarına taşımak üzere kararlı bir adım atmıştır. Bu aşamadan itibaren, öncelik ekonomiye verilmiş ve 17 Şubat- 4 Mart 1923 tarihleri arasında düzenlenen İzmir İktisat Kongresi'nde "Misak-ı Millî" parolası temel alınarak "Misak-ı İktisadi" kavramı benimsenmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın vurguladığı gibi, askeri başarıların ekonomik başarılarla taçlandırılmazsa, kazanılan zaferin etkisi kısa sürede azalabilir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006:107). Bu nedenle ekonomik kalkınma, Cumhuriyet'in öncelikli gündem maddesi olmuştur (Özdemir ve Yüksel, 2006:1).

İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar arasında enerjiye özel bir önem verilmiş, yerli işletmelere destek sağlanması, yerli mühendis ve teknik personelin yetiştirilmesi, enerji ihtiyacının mümkün olduğunca yerli kaynaklardan karşılanması gibi stratejiler belirlenmiştir. Enerji, ekonominin temel taşlarından biri olarak öne çıkmıştır (Öz, 2020:28-29). Bu dönemde enerji tüketimi düşük seviyede kalmış ve iç talep de sınırlı olmuştur. Ancak zamanla sanayi ve sosyal yaşamdaki gelişmeler, enerji talebinin artmasına neden olmuştur. Bu artan talep, iç piyasanın kullanım fazlalığına odaklanan enerji ham maddelerinin ihraç edilerek sermaye oluşturulmasına yönelik bir politikayı beraberinde getirmiştir (Çetinkaya, 2019:87). Kongre'ye katılan Saadettin Bey (Aydın demiryolu müdür yardımcısı) yanında getirdiği bir elektrik dinamosuyla sunum yapmış ve elektrik enerjisine dikkat çekmiştir (Özkan, 2020:40).

Bu dönemde gerçekleştirilen kalkınma projeleri arasında Alpullu ve Uşak Şeker Fabrikaları, çimento ve un fabrikaları, kumaş fabrikaları, Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası, Ankara Çubuk Barajı gibi sanayi yatırımları enerji talebini artırmış ve doğal olarak enerji üretimini de tetiklemiştir. Ülkedeki enerji ihtiyacının büyük bir kısmı kömürden karşılanmaktaydı ve enerji politikaları bu doğal kaynağa odaklanmıştı. İzmir İktisat Kongresi'nde alınan yerli madenci yetiştirme kararı, 1924'te Zonguldak'ta açılan Yüksek Maden ve Sanayi Okulu gibi adımlarla desteklenmiştir. Ancak maden aramalarında teknik eleman eksikliği ve finans sorunları gibi zorluklarla karşılaşmıştır (Öz, 2020:29). Bu zorlukların üstesinden gelmek amacıyla, 19 Nisan 1925'te kurulan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, sadece finansal destek sağlamakla kalmamış, aynı zamanda doğrudan kuruluşları yönetme görevini üstlenmiştir. Banka, Feshane Yünlü Dokuma, Bakırköy Pamuklu Dokuma, Beykoz Deri ve Kundura, Hereke Yünlü ve İpekli Dokuma gibi önemli işletmeleri devralmış ve yönetmiştir. Ancak 1932'de bazı işletmelerdeki tasfiye zorunluluğu, kredilendirme konularındaki eksiklikler gibi sebeplerle kapatılmıştır. Kapatılan bankanın işletmeleri, Devlet Ofisi ve Sümerbank aracılığıyla devam ettirilmiş (Erdal, Atatürk Ansiklopedisi:2), bankacılık faaliyetleri ise Sanayi Kredi Bankasına devredilmiştir (Semiz ve Toplu, 2019:33).

Cumhuriyet Dönemi enerji politikaları açısından, günümüzde de hâlâ etkin olan enerji kaynaklarından biri olan petrol önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemdeki petrol politikalarının temelini atan önemli bir belge, Osmanlı döneminde II. Abdülhamid zamanında yürürlüğe giren Maden Nizamnamesi'dir (Gökmen, 2007:972). Nizamname, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, 1925 yılına kadar geçerliliğini sürdürmüştür. Ancak 1925'te yapılan değişikliklerle yeni bir yasa ortaya konulmuş ve nizamnamede çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Bu önemli

değişikliklerden biri, maden ve enerji sektörlerinde Türk vatandaşlarının daha etkin bir rol oynamasını teşvik etmek amacıyla sermaye dağılımına yönelik olmuştur. Yapılan düzenleme ile birlikte, enerji ve maden sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin sermayesinin en az %51'inin Türk vatandaşlarına ait olması şartı getirilmiştir (Terzi, 2021:144). Bu önemli madde, Mustafa Kemal Paşa'nın enerji ve maden konularındaki bakış açısını yansıtarak yerli kaynakların etkin bir şekilde kullanılması ve ülkenin ekonomik bağımsızlığının güçlendirilmesi hedefine yönelik stratejik bir adımı temsil etmiştir.

4. Atatürk Dönemi Elektrik Üretimi ve Tüketimi

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Türkiye genelinde yıllık elektrik üretimi oldukça sınırlı kalmıştır. Elektrik imtiyazlarına sahip olan Tarsus, Adapazarı ve İstanbul gibi şehirlerde elektrik üretimi yapılmıştır. Cumhuriyet yönetimi, elektrik üretimi ve kullanımını teşvik etmek amacıyla önceki imtiyazları sürdürmüş, yeni teşvik ve imtiyazlar da sağlamıştır. Bu dönemde Ankara, Adana, Bursa, Balıkesir, Mersin, Tekirdağ, Gaziantep, Edirne, Konya gibi şehirler, şirketlerin kurulması ve elektrik üretim faaliyetlerine geçilmesiyle elektrik kullanımına başlayan iller arasında olmuştur.

Cumhuriyetin ilan edildiği yıl ülkede yıllık 42 Gigavat² elektrik üretimi gerçekleşmiştir (Öz, 2020:31). Bu dönemin enerji talebinin karşılanması için atılan adımların bir sonucu olarak görülebilir. Yeni şirket kuruluşları ve teşvik politikaları, enerji sektöründeki büyümeyi destekleyerek ülke genelinde elektrik üretimini artırmıştır. Başka bir deyişle Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de kişi başına yıllık elektrik üretimi 5 kilovat saatin biraz üzerinde kalmıştır (Yurtoğlu, 2018:230). Bu miktar, günümüze yakın bir araştırmaya göre 2011 yılında Türkiye'de iki çocuklu dört kişilik bir ailenin yıllık ortalama elektrik tüketimine eşdeğerdir. 2011 TEİAŞ araştırmasına göre bu aile tipinin yıllık elektrik tüketimi 3036 kilovat saati (Dört Kişilik Ailenin Elektrik Tüketimi Araştırması, 2021). Bu karşılaştırma enerji tüketimindeki büyük artışı ve teknolojik gelişmelerin etkilerini vurgulamaktadır zira Cumhuriyet Dönemi'ndeki elektrik üretimi günümüz standartlarına kıyasla daha düşük seviyelerde kalmıştır.

İlerleyen ilk on yıl içinde birçok ilçe ve il merkezinde elektrikle aydınlatma projeleri hayata geçirilmiştir. Bu dönemde elektrikle aydınlatılan cadde ve sokakların bulunduğu yerlerin toplam nüfusu yaklaşık iki buçuk milyon kişiyi bulmuştu ki bu sayı ülkenin genel nüfusunun yaklaşık %15'ine denk gelmekteydi (Işıkpınar, 1933:2).

Cumhuriyet rejiminin ilk yıllarında Ankara, Bursa, Edirne, İzmir, Gaziantep ve Adana gibi büyük şehirlerin elektrik altyapısını geliştirmek için özel imtiyazlar verilmiştir. Ankara Elektrik TAŞ, Adana Elektrik TAŞ, Urfa Elektrik TAŞ, Konya Elektrik TAŞ, Malatya Elektrik TAŞ gibi şirketler kurularak elektrik üretimine başlanmıştır (Erol, 2007:72-74). Bu adımlar ülkedeki elektrikle aydınlatma çalışmalarının genişlemesine ve enerji altyapısının güçlenmesine katkı sağlamıştır.

Elektrik kullanımı ülkelerin gelişmişlik düzeyini belirlemede kritik bir ölçüt olarak kabul edile gelmiştir (Ağır ve Kar, 2013:19). Bu durum, sosyo-ekonomik analizler yapmak isteyenler için oldukça önemli veriler sağlamıştır. Elektrik tüketimi ve üretimi gibi istatistiksel bilgiler bir ülkenin ekonomik büyüklüğünü, endüstriyel gelişim seviyesini ve yaşam standardını değerlendirmede kullanılmıştır. Ayrıca kurulu güç gibi faktörler de enerji altyapısının gücünü ve ülkenin enerji talebini karşılamak için ne kadar hazır olduğunu gösteren önemli göstergeler oluşturmuştur. Bu veriler, enerji politikalarını belirleme, kaynak yönetimi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini takip etme konularında karar alıcılara değerli bilgiler sunmuştur.

Tablo 1: Atatürk Döneminde Elektrik Tüketimi

Yıllar	Nüfus (x1000)	Net Tüketim (Gigavat)	Kişi Başına Tüketim (Kilovat)
1923	12360	41,3	3,3
1924	12620	41,3	3,3
1925	12885	41,9	3,3
1926	13155	60,6	4,6
1927	13562	63,4	4,7
1928	13851	81,4	5,9
1929	14146	88,9	6,3
1930	14448	96,7	6,7
1931	14756	106	7,2
1932	15071	117,5	7,8
1933	15392	136,2	8,8

² Elektrik Güç Birimi, elektrik akımın elektrik gerilimle çarpılması ile belirlenir kilovat'ın 1000 katı

1934	15721	157,7	10
1935	16046	199,6	12,4
1936	16350	206,8	12,6
1937	16631	257,7	15,5

Kaynak: Erol, 2007:182.

Yukarıdaki tabloya göre Cumhuriyet'in ilk on beş yılında nüfus yaklaşık olarak dört kat artmasına rağmen, kişi başına düşen elektrik tüketimi beş kat artış göstermiştir. Aynı dönemde toplam elektrik tüketimi ise yaklaşık olarak yedi kat artmıştır. Bu veriler, enerji kullanımındaki artışın nüfus artışından daha hızlı gerçekleştiğini ve kişi başına enerji tüketiminin arttığını göstermektedir. Bu durum, ülkenin sanayileşme ve modernleşme süreçlerindeki enerji talebinin önemli bir göstergesidir.

Tablo 2: Elektrik Üretiminde Yabancı Ülkeler ile Türkiye Karşılaştırması

Ülkeler	Üretim Kilovat Saat		Kişi Başına Düşen Elektrik (Kilovat Saat)	
	1923	1929	1923	1929
ABD	49.820	126.000	472	1050
Almanya	8.600	30.660	141	472
İngiltere	6.400	16.900	139	370
Fransa	5.410	15.000	147	365
Japonya	6.925	10.700	88	172
İtalya	3.400	10.800	83	260
Kanada	5.000	17.826	612	1819
İsviçre	2.700	5.520	700	1346
İsveç	2.144	4.850	364	795
Norveç	1.331	8.900	493	3170
Türkiye	445	978	3,5	6,9

Kaynak: Bahadır, 2020:145.

Tablodan anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin elektrik üretimi açısından diğer ülkelerle karşılaştırıldığında ciddi bir geride kalma durumu söz konusudur. Üretim miktarı, tabloda yer alan diğer ülkelere kıyasla oldukça düşük seviyededir. Ancak hükümetin gösterdiği irade sayesinde kişi başına düşen elektrik üretimini nüfus artışına oranla iki katına çıkarmayı başarmıştır. Diğer yandan, Türkiye'nin bu dönemdeki üretim artış hızı; Norveç, Almanya, Kanada gibi ülkelerle kıyaslandığında olumlu bir seyir izlemiştir. Ancak, ülkenin nicelik olarak düşük üretim kapasitesi, elektrik üretimine geç başlanmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum, ülkenin enerji altyapısının daha fazla geliştirilmesi ve enerji üretiminde daha etkin bir rol oynanması gerekliliğini ortaya koymuştur.

Elektriklenme sürecinde, Cumhuriyetin ilk yıllarında yerli yatırımcıların ve teknik imkânların yeterli olmadığı durumlarda, Ankara'nın elektrik altyapısının kurulmasında etkin rol oynayan yabancı şirketlerle iş birliğine gidilmiştir (Karayaman, 2014:52-53). 1930 yılına gelindiğinde, ülke genelinde birçok belediye ve özel idare tarafından işletilen yetmiş bir santral bulunmaktaydı. Ayrıca yirmi altı santral şahıslar tarafından işletiliyordu ve toplam kurulu güç yetmiş sekiz gigavatsaat³ civarına ulaşmıştı (Öz, 2020:32). 1930'larda, Türkiye'de toplamda yetmiş bir elektrik santrali, belediyeler veya özel idareler tarafından işletiliyordu. Ayrıca yirmi altı santral özel şahıslar tarafından işletilmekteydi. Bu santrallerin toplam kurulu gücü yaklaşık yetmiş sekiz gigavatsaate ulaşmıştı. Bu santrallerin çeşitli enerji kaynakları kullanılarak elektrik ürettikleri görülmektedir. On üç santral buhar gücü ile elektrik üretmiştir. On üç santral su gücünü kullanarak elektrik üretmiştir (Çetinkaya, 2019:114). Altmış sekiz santral motor gücüyle elektrik üretmiştir. Üç santral ise odun gazını kullanarak elektrik üretmiştir. Bu bilgiler 1930'da Türkiye'deki elektrik üretimine dair çeşitli enerji kaynaklarının kullanıldığını ve enerji sektörünün çeşitliliğini yansıtmaktadır. 1936 yılı sonu 1937 yılı başında üç yüz kırk kasabadan yüz kırk beş tanesinde elektrik mevcut hale gelebilmiştir (Ulus Gazetesi, 10.02.1937).

Cumhuriyet idaresinin Atatürk Dönemi, HES (Hidro Elektrik Santral) çalışmalarının da hızlandığı bir zaman dilimi olmuştur. Küçük çaplı birçok HES kurulmuş ve elektrik üretimi gerçekleştirilmiştir. 1926 yılında Aksaray'da

³ Gigavatsaat: Elektrik güç birimi. Bin kilovatsaate denk gelir.

Melendis Çayı üzerinde HES kurulmuştur (BCA, 30.18.1.1 / 10.37.15.). Aynı yıl Homa un fabrikasında ve Dinar ilçesinde Dedeoğulları un fabrikası içinde de bir santral kurulmuştur. 1927 senesinde Susurluk ilçesinde ve Beykoz Deri Fabrikasında santral kurulmuştur (Özkan, 2020:47-64). 1928 senesinde Antalya Elektrik Türk Anonim Şirketi de bir santral kurmuş ve işletmiştir (BCA, 30.18.1.1 / 23.11.13.). Aynı yıl içinde Kayseri Bünyan'da da bir hidroelektrik santral yapılmıştır (BCA, 30.18.1.1 / 20.54.3.). 1929 yılında Konya'da hidroelektrik santral (BCA, 230.0.0.0 / 141.14.1.) ve Trabzon'da Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketinin kurduğu (BCA, 030.18.1.1 / 13.26.10.) Visera deresinde bir hidroelektrik santral de faaliyete geçmiştir (Küçükkuşurlu, 2007:114). Böylelikle her yıl birer ikiye kurulan santraller sayesinde 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde sadece iki adet HES bulunurken 1938 yılına gelindiğinde faaliyete geçen HES sayısı kırk bir olmuştur (Özkan, 2020:47-64).

5. Atatürk Dönemi Enerji Politikaları ve Kurumlar

Türkiye'de enerji politikalarında önemli bir dönemeç olan bir değişiklik, 1471 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 1580 Sayılı Belediye Kanunu ile 1930 yılında gerçekleşmiştir. Bu kanun kapsamında, elektrik işleri belediyelere devredilmiştir. Aynı zamanda, süresi dolan özel imtiyazlar da bu kanun doğrultusunda belediyelere geçmiştir (Resmî Gazete, 1471:14 Nisan 1930). Değişiklik, önceki dönemde özel sektör veya özel imtiyaz sahibi kuruluşlar tarafından işletilen elektrik işlerinin Mustafa Kemal Paşa Dönemi'nde yerel yönetimlere devredilmesini sağlamıştır. Durum, yerel yönetimlere enerji konusunda resmî bir sorumluluk yüklemiş ve ülke genelinde enerji yönetiminde merkezi bir düzenlemeyi temsil etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde yapılan bu tür değişiklikler, Türkiye'nin modernleşme ve kalkınma sürecinde önemli adımların atıldığı bir dönemi yansıtmaktadır. Bu tür reformlar, ülkenin sosyal, ekonomik ve idari yapısında köklü değişikliklere yol açmıştır. 1929'daki dünya ekonomik krizi, Türkiye'de de önemli etkiler yaratmış ve ülkeyi ekonomik zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu dönemde Türkiye, ekonomisini kaldırmak ve krizle başa çıkmak amacıyla devletçilik politikasına yönelmiştir (Rodoplu, 1998:49-50). Devletçilik ilkesi gereği, birçok kurum ve kuruluş millileştirilmiş yani devlet kontrolüne alınmıştır.

Elektrik sektörü de bu dönemde etkilenmiş ve birçok elektrik şirketi millileştirilmiştir. Bu şirketler arasında İstanbul Türk Anonim Elektrik Şirketi, Ankara Elektrik, Adana Elektrik T.A.Ş., İzmir Tramvay ve Elektrik T.A.Ş gibi önemli şirketler bulunmaktadır (Erceyes, 2005:46). Millileştirme süreci, enerji sektörünü de içine alarak ülkenin enerji politikalarında devlet kontrolünü artırmış ve enerji kaynaklarının daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır. Bu dönemde uygulanan devletçilik politikası, Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığını güçlendirmeyi hedefleyen bir strateji olmuştur. Atatürk dönemindeki bu ekonomik politikalar, ülkenin kalkınma sürecine yön vermiş ve ekonomik istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmuştur.

1930'lu yıllarda Türkiye'de uygulanan devletçilik ilkesi çerçevesinde, ekonomik kalkınmayı hedefleyen planlar hazırlanmıştır. Planlardan ilki, 1934 yılında yürürlüğe konulan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'dır (Özbay ve Yılmaz Genç, Atatürk Ansiklopedisi). Plan, ülkenin sanayileşme sürecini hızlandırmak ve ekonomiyi güçlendirmek amacıyla oluşturulmuştur. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, alt yapı hizmetlerine önemli yatırımlar yapmayı öngörmüş ve enerji sektörüne de büyük bir önem vermiştir. Elektriklenme, ulaşım, telekomünikasyon gibi altyapı hizmetlerine yapılan yatırımlar, ülkenin modernleşme sürecine katkıda bulunmuştur (Tünay, 1985:251). Bu plan çerçevesinde enerji kaynakları ve madenlerle ilgili kurumlar da tesis edilmiştir. Bunlar arasında özellikle enerji sektörünü ilgilendiren kuruluşlar şunlardır: Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (MTA), ülkenin maden potansiyelini araştıran, rezervlerini belirleyen ve arama faaliyetlerini yürüten bir kurumdur. Elektrik İşleri Etüt İdaresi (EİE), Elektrik sektörü ile ilgili planlama, etüt ve projelendirme faaliyetlerini yürüten bir kurumdur. Etibank Türkiye İş Bankası (Etibank), Türkiye'de enerji ve maden sektörlerinde faaliyet gösteren devlet kurumudur. Etibank, enerji ve maden kaynaklarına yönelik yatırımları gerçekleştirmiş ve bu alanlarda faaliyet göstermiştir.

Bahsi geçen kurumlar, enerji politikalarının belirlenmesi, enerji kaynaklarının etkili bir şekilde kullanılması ve ülkenin enerji ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik stratejik planlamalara katkıda bulunmuşlardır (Öz, 2020:28-29). Dönemdeki planlamalar, Türkiye'nin enerji sektöründe altyapısını güçlendirmiş ve gelecek kalkınma projelerine temel oluşturmuştur. Bahsi geçen kuruluşlardan MTA, Türkiye'nin maden potansiyelini araştırmak, maden rezervlerini belirlemek ve ülkenin doğal kaynaklarını etkin bir şekilde kullanmak amacıyla kurulmuştur. Kuruluş; maden arama, keşif ve rezerv belirleme çalışmalarını yürüterek enerji ve maden sektörlerinin gelişimine katkıda bulunmayı hedeflemiştir.

Madenler, doğrudan ve dolaylı olarak enerji sektörü ile ilgili birçok alanda önemli bir rol oynamıştır. Bazı madenler doğrudan enerji kaynağı olarak kullanılmıştır. Örneğin: kömür, petrol ve doğalgaz gibi fosil yakıtlar enerji üretiminde yaygın olarak kullanılmıştır. Bazı madenler, özellikle kömür ve doğalgaz, elektrik enerjisi üretimi için kullanılmıştır. Termik santrallerde bu tür yakıtların yanmasıyla elektrik üretilmiştir. Madenler, enerji sektörünün yanı sıra çeşitli endüstriyel sektörlerde de kullanılmıştır. Örneğin, metallerin çıkarılması ve işlenmesi enerji yoğun süreçlerdir. MTA'nın kurulmasıyla birlikte, kömür ve petrol gibi enerji üretiminde önemli rol oynayan madenlere yönelik arama ve keşif çalışmaları hız kazanmıştır. Bu da Türkiye'nin enerji güvenliğini artırmış ve enerji kaynaklarını daha etkili bir şekilde kullanabilmesine olanak tanımıştır (Öz, 2020:41-42).

Elektrik İşleri Etüt İdaresi adından da anlaşılacağı gibi, elektrik sektörüyle ilgili planlama, etüt ve projelendirme faaliyetlerini yürüten bir kuruluştur. Elektrifikasyon sürecinde, enerji üretimi ve dağıtım konusunda önemli görevlere sahip olmuştur (Resmî Gazete, 3036:24.6.1935). Ayrıca, söz konusu yasal değişiklikler sonrasında İller Bankası gibi kuruluşlarla iş birliği yaparak enerji projelerine katkı sağlamıştır. Elektrifikasyonun uzun süreçler gerektirdiği dönemlerde, bazı sanayi kuruluşları kendi ihtiyaçları olan elektriği üretmişlerdir. Örneğin, Uşak Şeker Fabrikası, Seka (Selüloz ve Kağıt Endüstrisi), Karabük Demir Çelik Fabrikası gibi kuruluşlar kendi enerji üretim tesislerini kurarak elektrik ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Bu üretilen elektrik, genellikle fabrikaların faaliyetlerine destek olmanın yanı sıra, çevre yerleşim yerleri ve sokak aydınlatması gibi ihtiyaçlar için de kullanılmıştır (Özdemir, 2011:28).

Elektrik İşleri Etüt İdaresi, ülkenin enerji ihtiyaçlarını belirleme, elektrik üretim alternatiflerini değerlendirme ve enerji kaynaklarını keşfetme konularında önemli çalışmalara imza atmıştır. Bu kapsamda, doğalgaz ve petrol gibi enerji kaynaklarının tespiti konusunda çalışmalar yapmış ve bulunan kaynaklar ekonomik değer kaybettikçe ya da ekonomik bulunamadıkça bazı tesisleri kapatma kararı alınmıştır (Öz, 2020:41-42). Bu kararlar genellikle teçhizat eksikliği ve gerekli teknolojinin bulunmaması gibi sebeplere dayandırılmıştır.

Enerji üretimi, planlanması, yatırım yapılması ve işletilmesi aşamalarında iyi bir yönetim ve planlama her zaman büyük önem taşımıştır. Atatürk Dönemi'nde, enerji sektörüyle ilgili süreçleri tek elden ve bilimsel bir temelde yönetebilmek amacıyla Elektrik İşleri Etüt İdaresi gibi kuruluşlar yetkilendirilmiştir. Fizibilite çalışmaları, yatırımların sürdürülebilirliği için kritik bir öneme sahip olmuştur. Yatırımların maliyeti genellikle yüksek olduğu için, yapılan fizibilite çalışmaları ekonomik, teknik ve çevresel açıdan projenin gerçekleştirilebilirliğini değerlendirmede etkin olmuştur. Bu, hem kamu kaynaklarının etkili kullanımını hem de uzun vadeli başarıyı sağlamak için mühim bir etki sağlamıştır.

Etibank ve Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nin enerji konularında önemli yatırımlar yapması, ülkenin enerji güvenliğini artırmış ve enerji kaynaklarını daha etkili bir şekilde kullanabilmesine olanak tanımıştır. Maden ocaklarındaki üretim ve iletim işlerinin Etibank bünyesine geçmesi (Resmî Gazete, 2805: 14.6.1935), enerji sektöründeki stratejik kararların merkezileşmesini sağlamış ve sektörün daha etkili bir şekilde yönetilmesine olanak tanımıştır. Bu tür kuruluşların enerji sektöründeki faaliyetleri; ülkenin enerji politikalarının oluşturulması, enerji kaynaklarının keşfi ve kullanımı konularında önemli bir rol oynamış ve planlama süreçlerini bilimsel temellere dayandırmıştır.

Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nin enerji üretimi süreçlerindeki rolü, özellikle hidroelektrik santralleri gibi büyük enerji projelerinin planlama, tasarım ve uygulama aşamalarında önemli olmuştur. Hidroelektrik santrallerin barajların ve diğer tesislerin yer tespitinden başlayarak bütün süreçte yer alması, enerji üretiminin etkili bir şekilde planlanmasına ve uygulanmasına olanak tanımıştır. Elektrik İşleri Etüt İdaresi, Türkiye'nin farklı bölgelerinde enerji üretimi potansiyelini değerlendirerek, hidroelektrik santral kurulması için uygun yerleri belirlemiştir. Böylece, yerel enerji ihtiyaçları ve kaynakları göz önüne alınarak planlama yapılmıştır. Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nin katkılarıyla planlanan hidroelektrik santraller, sürdürülebilirlik ve verimlilik prensipleri doğrultusunda inşa edilmiştir. Bu, uzun vadeli enerji üretimi ve çevresel etkilerin minimumda tutulması açısından önemlidir. Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nin koordinasyonu, ülke genelindeki enerji sistemlerinin entegrasyonunu kolaylaştırmıştır. Farklı bölgelerdeki santrallerin birbirleriyle ve iletim hatlarıyla bağlantı kurabilmesi, enerjiyi daha etkin bir şekilde dağıtabilmeyi sağlamıştır. Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nin rolü, enerji sektöründeki işlemlerin kurumsal standartlara uygun bir şekilde gerçekleştirilmesine katkı sağlamıştır. Bu da ülke genelinde benzer şartlarda ve standartlarda enerji üretimi ve dağıtımını mümkün kılmıştır. Özellikle Kuzeybatı Anadolu, Ege, Çukurova, Yeşilirmak ve Kızılırmak bölgelerinin enerji üretimi için belirlenmiş olması, enerji planlamasında bölgesel öncelikleri dikkate alarak kaynakların etkili bir şekilde kullanılmasına olanak tanımıştır. Bu tür stratejik planlamalar, Türkiye'nin enerji ihtiyaçlarını karşılamak ve sürdürülebilir enerji politikalarını hayata geçirmek adına önemli bir adım olmuştur (Öz, 2020:45).

6. Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, ülkenin sosyo-ekonomik dönüşümünde büyük bir vizyoner liderdir. Atatürk, modern Türkiye'nin temellerini atarken sanayileşme ve teknolojik gelişme için stratejik adımlar atmıştır. Bu çerçevede, Atatürk'ün döneminde elektrik ve enerji politikaları, ülkenin sanayileşme sürecinde oynadığı kritik rolle öne çıkmaktadır. Türkiye, savaş sonrası yıkımın etkileriyle uğraşırken Atatürk'ün liderliğinde Türkiye'de yeni kurulan Cumhuriyet rejimi, halkının refahını artırmak ve ülkeyi çağdaş bir devlete dönüştürmek için kararlı adımlar atmıştır. Bu kapsamda; enerji sektörü, sanayi ve tarımın gelişiminde kilit bir faktör olarak belirlenmiştir.

Atatürk'ün öncülüğünde, Türkiye'nin elektrifikasyon süreci hız kazanmış ve enerji altyapısına önemli yatırımlar yapılmıştır. 1934 senesinde Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın açıklanmasıyla birlikte, enerji sektörüne yönelik stratejik hedefler belirlenmiş ve bu hedeflere ulaşmak için projeler başlatılmıştır. Büyük ölçekli baraj ve hidroelektrik santrallerinin inşası, enerji üretim kapasitesini artırmak amacıyla atılan adımlardan biridir. Bu projeler sadece enerji üretimini artırmakla kalmamış, aynı zamanda sulama sistemleri ve tarımın modernizasyonu

için de temel altyapı oluşturmuştur. Bu dönemdeki enerji politikaları, sadece sanayiye desteklemekle kalmayıp tarım alanında da verimliliği artırmış ve ülkenin ekonomik çeşitliliğini güçlendirmiştir.

Atatürk'ün liderliğindeki bu dönemde; enerji politikalarının sadece ekonomik kalkınma için değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel alanlarda da etkileri olmuştur. Elektrik; kırsal bölgeleri aydınlatarak eğitim, sağlık ve iletişim hizmetlerine erişimi artırmış böylece toplumsal kalkınmaya önemli katkılarda bulunmuştur. Atatürk Dönemi'ndeki enerji politikaları, Türkiye'nin modern bir devlet olarak sahip olduğu enerji altyapısının temelini atmıştır. Bu politikaların etkileri, günümüzde de hissedilmektedir. Türkiye'nin enerji sektöründeki başarıları ve sanayileşme süreci, Atatürk'ün vizyoner liderliği ve enerji politikalarının bir sonucudur. Bu bağlamda, Atatürk Dönemi, Türkiye'nin enerji ve sanayi alanındaki başarılarının temelini oluşturan kritik bir dönem olarak adlandırılır.

Cumhuriyet Dönemi enerji politikaları, ülkenin geniş kapsamlı kalkınma hedefleri doğrultusunda şekillenmiş hem ekonomik hem de sosyal alanlarda önemli değişimlere öncülük etmiştir. Sanayileşme ve modernleşme süreçlerinin başlamasıyla birlikte enerji ihtiyacındaki artış, çeşitli politika değişikliklerini beraberinde getirmiştir.

Atatürk Dönemi ekonomi politikalarının enerji sektörüne etkisi, İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlarla belirlenmiştir. Yerli işletmelere destek, yerli mühendis ve teknik personelin yetiştirilmesi gibi stratejiler, enerji sektöründeki yerli kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılmasını amaçlamıştır. Bu süreç; enerji sektörünün sadece ekonomik değil, aynı zamanda stratejik bir önem taşıdığını vurgulamıştır.

Sanayileşme hareketleri, enerji talebindeki artışa neden olmuş ve bu durum, kömür gibi doğal kaynaklara dayalı enerji politikalarının gelişmesine yol açmıştır. Yerli madenci yetiştirme kararı ve Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının kurulması, sektördeki zorlukların üstesinden gelmeye yönelik önemli adımlardır. Petrol, enerji politikalarında kilit bir konumda bulunmuş ve yerli sermayenin sektöre daha fazla uyumunu sağlayacak düzenlemelere gidilmiştir. Bu stratejik adımlar, enerji kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılması ve ülkenin ekonomik bağımsızlığının güçlendirilmesi açısından önemli olmuştur.

Elektrifikasyon çalışmaları, Cumhuriyet Dönemi'nin enerji politikalarının merkezinde yer almıştır. Atatürk Dönemi'nde Türkiye'nin elektrifikasyon ve sanayileşme yolculuğu, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ele alınan enerji politikaları ve stratejik hamlelerle belirlenmiştir. Elektrik üretimi ve kullanımı, öncelikle büyük şehirlerde başlamış ve ardından ülke geneline yayılmıştır. Bu süreçteki önemli adımlardan biri, özel imtiyazların devam ettirilmesi ve yeni teşviklerin sağlanması olmuştur.

1923'te yıllık 42 Gigavat olan elektrik üretimi, Cumhuriyet dönemindeki teşvik politikalarının etkisiyle hızla artarak nüfus artışını geride bırakmıştır. Elektrik tüketimi, kişi başına düşen enerji miktarında belirgin bir artış göstermiş ve ülkenin modernleşme sürecindeki enerji talebinin bir yansıması olmuştur. Atatürk'ün liderliğindeki yönetim, enerji sektöründeki büyümeyi desteklemek amacıyla Ankara, Bursa, Edirne, İzmir, Gaziantep ve Adana gibi büyük şehirlerde özel imtiyazlar vermiş ve yeni şirketlerin kurulmasına öncülük etmiştir. Bu adımlar, ülkenin elektrik üretimini artırmış ve enerji altyapısını güçlendirmiştir.

Atatürk'ün öncülük ettiği devletçilik politikası çerçevesinde, enerji sektöründeki önemli şirketler millileştirilmiş ve devlet kontrolü altına alınmıştır. Bu adım, ülkenin ekonomik bağımsızlığını güçlendirmeyi hedefleyen stratejik bir karardır. 1930'lu yıllarda uygulanan devletçilik ilkesi çerçevesinde hazırlanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, enerji sektörüne önemli yatırımlar yapmayı öngörmüştür. Elektrik İşleri Etüt İdaresi ve Etibank gibi kurumlar; enerji sektörünün planlama, araştırma ve yatırım aşamalarında önemli roller üstlenmiş ve ülkenin enerji altyapısını güçlendirmiştir. Atatürk Dönemi'ndeki enerji politikaları ve kurumsal yapılanmalar, Türkiye'nin elektrifikasyon sürecindeki temel taşları oluşturmuştur. Bu dönemde atılan stratejik adımlar, ülkenin enerji sektörünü güçlendirmiş ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sağlamıştır. Bu başarılar, günümüzdeki enerji politikalarının temelini oluşturan önemli deneyimlerin başını çekmiştir. Günümüzden baktığımızda politikaların etkileri, olumlu yönde ülkenin kalkınmasını etkilemiştir.

Kaynakça

- Ağır, H. ve Kar, M. (2010). Türkiye’de Elektrik Tüketimi ve Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi İlişkisi: Yatay Kesit Analizi. *Sosyoekonomi Dergisi*.149-176.
- Atatürk Araştırma Merkezi. (2006). Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (C.5). Ankara: Divan Yayıncılık.
- Bahadır, O. (2020). Osmanlılardan Cumhuriyete Elektrik. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Berkes, N. (1973). Türkiye’de Çağdaşlaşma. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Çaycı A. (1998).Atatürk’ün Uygarlık Anlayışı. *Belleten*. (204).1105-1118.
- Çetinkaya, B. (2019). Erken Cumhuriyet Dönemi Enerji Politikaları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Karabük.
- Erceyes, S. (2005) Tarihi Açısından Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kayseri.
- Erdal, İ., "Türkiye Sanayi ve Maden Bankası", Atatürk Ansiklopedisi.
- Ergin, V. ve Gülsoy, U. (2016). Osmanlı’dan Cumhuriyete İstanbul’da Elektrik. İstanbul: Yeditepe Basımevi.
- Erol, E. (2007). Türkiye’de Elektrik Enerjisinin Tarihi Gelişimi: 1902–2000. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). T. C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı. İstanbul.
- İşıkpınar, H. H. (1933). Cumhuriyet Türkiye’si = Elektrikli Türkiye, İstanbul: Fazilet Matbaası.
- Lewis, B. (2015). Modern Türkiye’nin Doğuşu. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Özkan, S. (2020). Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Elektrik Üretimi. İzmir: Ege Üniversitesi Rektörlüğü Basımevi Müdürlüğü.
- Gökmen, E. (2007). II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Maden İmtiyazları (1878-1899). *Belleten*, (71).969-996.
- Karayaman, M. (2014). Ankara Elektrik Türk Anonim Şirketi Tarihçesi (1929-1939), *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*, (16).50-72.
- Küçükkuşurlu, M. (2007). Cumhuriyet Devrinde Bir Milli Sanayi Örneği: Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketinin Kuruluşu, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*. (3).91-116.
- Öz, E. (2020). Türkiye’nin Enerji Politikaları (1923-1980). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. Nevşehir.
- Özbay, R. D., Yılmaz Genç, S., “Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı”, Atatürk Ansiklopedisi.
- Özdemir, A., Yüksel,F. (2006). Türkiye’de Enerji Sektörünün İleri ve Geri Bağlantı Etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. (2).1-18.
- Özdemir, N. (2011). Türkiye’de Elektriğin Tarihsel Gelişimi (1900- 1938). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü. Ankara.
- Özyurt, H. (1981). Atatürk Dönemi, Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planları ve Türk Ekonomisindeki Yapı Değişikliğine Etkileri (1933-1938). *Istanbul Journal of Sociological Studies*. (19).119-148.
- Polatoğlu, M. G. (2019). Atatürk Dönemi’nde Maden ve Enerji Alanında Kurulan ve Sonraki Dönem Türkiye Sanayisine Katkı Sağlayan Bir İktisadi Devlet Teşekkülü: Etibank. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. (66).444-478.
- Rodoplu, H. (1998). Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi: Ekonomi Politikası ve Uygulamalar. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bölümü İktisat Politikası Anabilim Dalı. 49-50.
- Saatçi, M., Dumrul, Y. (2013). Elektrik Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Dinamik Bir Analizi: Türkiye Örneği. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (2).1-24.
- Saylam, A. (2020). Atatürk Dönemi 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Yıllarında İktisat Vekâleti (21.01.1928- 31.12.1938). *Yasama Dergisi*. (41).237-273.

Semiz, Y., Tolu, G. (2019). Cumhuriyet Döneminde Devlet Tarafından Kurulan İlk Sanayi Kuruluşu Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (SUTAD), (45).29-59.

Terzi, M. H. (2021). Mustafa Kemal Atatürk Dönemi Türkiye Madenciligi. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. (104).115-172.

Tünay, M. (1985). Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. (4).245-256.

Yurtoğlu, N. (2018). Cumhuriyet Türkiyesinde Elektrik Enerjisi Üretimi ve Enerji Politikaları (1923-1960). Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. (98).227-280.

Ulus Gazetesi.

http://ataturkansiklopedisi.gov.tr/index.php?title=Atatürk_Müzeleri&oldid=3949, (Erişim: 10.04.2021).

<https://gazelektrik.com/faydali-bilgiler/elektrik-tuketimi>, (Erişim: 24.04.2020).

Arşiv Belgeleri ve Resmî Gazete

BCA, 30.18.1.1 / 18.15.2.

BCA, 30.18.1.1 / 19.39.15.

BCA, 30.18.1.1 / 20.59.5.

BCA, 30.18.1.1 / 3.25.16.

BCA, 30.18.1.1 / 30.61.10.

BCA, 30.18.1.1 / 10.37 .15.

BCA, 30.18.1.1 / 23.11.13.

BCA, 30.18.1.1 / 20.54.3.

BCA, 230.0.0.0 / 141.14.1.

BCA, 030.18.1.1 / 13.26.10.

Resmi Gazete, S. 3036, 24 Haziran 1935.

Resmi Gazete, S. 3035, 14.6.1935.

Resmi Gazete, S. 1471, 14 Nisan 1930.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.5. s.273.

Araştırmacıların Çıkar Çatışması Beyanı (Declaration of Researcher's Conflict of Interest)

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır. (There is no potential conflicts of interest in this study.)

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı (Declaration of Research and Publication Ethics)

Etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasına gerek olmayan bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. (This study which does not require ethics committee approval and/or legal/specific permission complies with the research and publication ethics.)

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı (Researcher's Contribution Rate Statement)

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder. (The authors declare that they have contributed equally to the article.)

The Industrial and Electrification Journey of Turkey: Electricity and Energy Policies During the Atatürk Period

Sadiye Tutsak & Fatih Nacar

Extended Abstract

Under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Republic of Turkey, the country experienced a profound socio-economic transformation guided by his visionary leadership. Atatürk laid the foundations of modern Turkey and initiated strategic steps towards industrialization and technological advancement. In this context, Atatürk's policies regarding electricity and energy played a crucial role in the country's industrialization process. At a time when Turkey was feeling the effects of post-war devastation, the newly established Republic under Atatürk's leadership took determined steps to enhance the welfare of its people and transform the nation into a modern state. Within this framework, the energy sector was identified as a key factor in the development of industry and agriculture.

Under Atatürk's leadership, Turkey's electrification process gained momentum, and significant investments were made in energy infrastructure. With the announcement of the First Five-Year Industrial Plan in 1934, strategic objectives were set for the energy sector, and projects were initiated to achieve these goals. The construction of large-scale dams and hydroelectric power plants was one of the steps taken to increase energy production capacity. These projects not only increased energy production but also laid the groundwork for irrigation systems and the modernization of agriculture, thereby enhancing economic diversity.

During Atatürk's era, energy policies had not only economic implications but also social and cultural impacts. The electrification of rural areas facilitated access to education, healthcare, and communication services, contributing significantly to social development. The energy policies of the Atatürk era laid the foundation of Turkey's energy infrastructure as a modern state. The effects of these policies are still felt today, with Turkey's successes in the energy sector and industrialization process being attributed to Atatürk's visionary leadership and energy policies. Therefore, the Atatürk era remains a critical period that underpins Turkey's achievements in energy and industry.

The energy policies of the Republic era were shaped in line with the country's comprehensive development goals, leading to significant changes in both economic and social realms. The increase in energy demand due to industrialization movements resulted in various policy changes.

The impact of Atatürk-era economic policies on the energy sector was determined by the decisions made at the Izmir Economic Congress. Strategies such as supporting domestic enterprises and training local engineers and technical personnel aimed to utilize domestic resources in the energy sector more effectively. This process emphasized that the energy sector was not only economic but also of strategic importance.

Industrialization movements led to an increase in energy demand, prompting the development of energy policies based on natural resources such as coal. Decisions to train local miners and establish the Turkish Industrial and Mining Bank were significant steps in overcoming challenges in the sector. Petroleum held a key position in energy policies, leading to regulations aimed at enhancing the adaptation of domestic capital to the sector. These strategic steps were crucial for the effective utilization of energy resources and strengthening the country's economic independence.

Electrification efforts were central to the energy policies of the Republic era. Turkey's electrification and industrialization journey under Atatürk's leadership were determined by energy policies and strategic moves made in the early years of the Republic. Electricity production and consumption initially began in major cities and then spread nationwide. One significant step during this process was the continuation of special privileges and the provision of new incentives.

Electricity production, which was 42 gigawatts annually in 1923, rapidly increased during the Republic era due to incentive policies, surpassing population growth. Electricity consumption showed a significant increase in per capita energy consumption, reflecting the country's energy demand in the modernization process. Under Atatürk's leadership, the government granted special privileges in major cities such as Ankara, Bursa, Edirne, Izmir, Gaziantep, and Adana to support the growth of the energy sector and facilitate the establishment of new companies. These steps increased the country's electricity production and strengthened its energy infrastructure.

Within the framework of Atatürk's leadership in state intervention, significant companies in the energy sector were nationalized and brought under state control. This step was a strategic decision aimed at strengthening the country's

economic independence. The First Five-Year Industrial Plan, prepared within the framework of the interventionist principle applied in the 1930s, foresaw significant investments in the energy sector. Institutions such as the Electricity Works Survey Administration and the Turkish Coal Institute played crucial roles in planning, research, and investment stages of the energy sector, strengthening the country's energy infrastructure. The energy policies and institutional structures of the Atatürk era laid the foundation for Turkey's electrification process. The strategic steps taken during this period strengthened the country's energy sector and contributed to sustainable development goals. These achievements represent important experiences that form the basis of today's energy policies.

Araştırma Makalesi / Research Article

Anlamayı İzlemeyi Nasıl Değerlendirebiliriz? Anlamayı İzleme Testi¹

How Can We Measure Comprehension Monitoring? Comprehension Monitoring Test

Kasım Yıldırım* Seçkin Gök**

Makale Bilgisi

Alındı: 29.03.2024
Düzeltildi: 20.06.2024
Kabul Edildi: 27.06.2024
Yayımlandı: 30.06.2024

Article Information

Received: 29.03.2024
Revised: 20.06.2024
Accepted: 27.06.2024
Published Online: 30.06.2024

Öz

Bu çalışmada ilkököl 3. sınıf düzeyinde anlamayı izleme testinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle araştırma bir test geliştirme çalışması olarak desenlenmiş ve yürütülmüştür. Testin geliştirilme sürecinde test maddelerinin yazılması, pilot uygulamalar yapılması, madde analizi, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları işlem basamakları olarak takip edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Aydın ili Nazilli ilçesinde bulunan iki devlet okulunun yedi üçüncü sınıf şubesi (N=204) oluşturmuştur. Çalışmada veri toplama aracı olarak anlamayı izleme testi kullanılmıştır. Bu test, dört tutarlı, beş tutarsız ve üç eksik bilgi içeren metin olmak üzere toplam 12 metinden (maddeden) oluşmaktadır. Çalışmada elde edilen veriler önce Microsoft Excel programına girilmiştir. Daha sonra veriler IBM SPSS programına aktarılmıştır. Elde edilen veriler üzerinde madde ve güvenilirlik analizleri gerçekleştirilmiştir. Yapılan madde güçlük ve ayırt edicilik indekslerine ilişkin hesaplamalar ve güvenilirlik analizleri sonucunda, testten dört madde çıkarılmış ve teste son hali verilmiştir. Geliştirilen anlamayı izleme testinin ilkököl düzeyinde anlama becerisi ile ilişkili bilişsel yapıları daha nitelikli bir şekilde değerlendirilebilecek güvenilir ve geçerli bir test olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anlamayı izleme, Bilişsel beceriler, Dinlediğini anlama, Okuduğunu anlama

Abstract

This study aimed to develop a comprehension monitoring test at the 3rd grade level of elementary school. For this reason, the research was designed and conducted as a test development study. During the development process of the test, writing test items, conducting pilot applications, item analysis, validity and reliability studies were followed as steps. The sample of the research consisted of seven 3rd grade classes (N= 204) of two public schools in Nazilli district of Aydın province. The comprehension monitoring test was used as a data collection tool in the study. This test consists of a total of 12 items (texts), including four consistent, five inconsistent and three text with missing information. The data obtained in the study was first entered into the Microsoft Excel program. Then, the data was transferred to IBM SPSS program. Item and reliability analyses were performed on the data obtained. As a result of the calculations and reliability analyses regarding item difficulty and discrimination indexes, four items were removed from the test and the test was given its final form. The comprehension monitoring test, which was a reliable and valid test, can evaluate cognitive components related to comprehension skills at the elementary school level in a more qualified way.

Keywords: Comprehension monitoring, Cognitive skills, Listening comprehension, Reading comprehension

¹ Bu çalışma Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu tarafından desteklenmektedir (Proje No: 222K295).

* Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Eğitimi, Sınıf Eğitimi, kasimyildirim@mu.edu.tr,
ORCID:0000-0003-1406-709X

** Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Eğitimi, seckin4501@gmail.com,
ORCID:0000-0001-6095-9828

1. Giriş

Anlama birçok bilişsel ve dil becerisini içeren karmaşık bir beceridir. Bu beceri Hoover ve Gough (1990) tarafından iki temel beceri (kelime tanıma ve dinlediğini anlama/dili anlama) ile açıklansa da arka planda bu iki beceriyi destekleyen farklı becerilerin olduğu yapılan çalışmalar sonucu ortaya konulmuştur (Cromley ve Azevedo, 2007; Francis vd., 2018; Joshi ve Aaron, 2000; Kim, 2017; Snow, 2018). Bu becerilerden biri de anlamayı izleme becerisidir (Florit vd., 2009; Kim, 2023; Kim ve Philips, 2014; Strasser ve del Rio, 2014). Anlamayı izleme hem okuduğunu hem de dinlediğini anlama becerilerine (dili söylem düzeyinde anlama becerisi) katkı sağlayan önemli bir üst bilişsel beceri (Wagoner, 1983) olarak ifade edilmektedir (Oakhill ve Cain, 2012; Oakhill vd., 2005; Kim, 2015, 2020a, 2023; Krenca vd., 2023; Zargar vd., 2020). Dolayısı ile anlamayı izleme sadece yazılı metinler düzeyinde değil söylem düzeyinde de anlamayı etkilemektedir (Kim, 2015; Kim ve Philips, 2014, 2016; Markman, 1977). Anlamayı izlemenin anlama becerisine olan katkısı farklı ortografilerde yürütülmüş çalışmalar ile de ortaya konulmuştur (Cain vd., 2004; Kim, 2016; Krenca vd., 2023; Zhao vd., 2021). Başka bir açıdan öğrenciler kelime tanıma becerisi noktasında otomatikleştirilince (LaBerge ve Samuels, 1974) dinlediğini anlama ve okuduğunu anlama becerileri arasındaki ilişki artmaktadır (Florit ve Cain, 2011; Hoover ve Gough, 1990; Kim ve Wagner, 2015; Wolf vd., 2019). Böylece anlamayı izleme gibi üst düzey beceriler anlama becerisi açısından daha önemli hale gelmektedir (Cain ve Oakhill, 2006; Florit ve Cain, 2011).

Anlamayı izleme becerisinin anlamaya olan etkisi, bazı anlama modelleri bağlamında açıklanabilir. Bunlardan ilki van Dijk ve Kintsch (1983) tarafından önerilen anlama modelidir. Diğeri ise Kintsch (1988, 1998) tarafından ortaya atılan bütünleştirme-yapılandırma modelidir. Her iki modelde de birey, metnin anlamının tutarlı bir zihinsel temsilini oluşturmak amacıyla durum modelinden faydalanır. Başka bir söylemle sözlü ya da yazılı metnin anlaşılması, durum modelinin tutarlı bir şekilde oluşturulmasına bağlıdır (Perfetti ve Stafura, 2014; van Dijk ve Kintsch, 1983). Durum modelinde birey metinden elde ettiği bilgiler ile bazı önermeler oluşturur. Bireyin önermeleri metnin diğer bölümlerinden ve/veya ön bilgilerinden elde ettiği bilgiler ile uyumsuz olduğunda ise durum modeli güncellenir. Ancak bireyin bunu yapabilmesi için metni anlama becerisini izlemesi ve değerlendirmesi gerekmektedir. Bu nedenle, kendi anlamalarını izlemeyen ve değerlendirmeyen çocukların eksik veya yanlış durum modelleri oluşturması muhtemeldir, bu durum da metni anlamayı olumsuz yönde etkilemektedir (Kim ve Philips, 2016; Kim vd., 2018; Tibken vd., 2022). Kısaca durum modeli oluşturma sürecinde iç ve dış tutarsızlıkları tespit etmek ve çıkarımlar yapmak için anlamayı izleme gibi bilişsel beceriler gerekmektedir (Zhao vd., 2021). Anlamayı izlemeyi bir değişken olarak ele alan çalışmaların da kuramsal olarak durum modeli bağlamında yürütüldüğü görülmektedir (Kim, 2015; Kim vd., 2018; Kim ve Philips, 2016; Krenca vd., 2023; Oakhill vd., 2005; Yeomans-Maldonado, 2017).

Anlamayı izlemeye ilişkin birçok tanım yapılmıştır. Yeomans-Maldonado (2017) anlamayı izlemeyi, kişinin konuşmayı ya da yazılı bir metni anlama yeterliliğini değerlendirme becerisi olarak tanımlarken Wagoner (1983), bireyin anlama konusundaki farkındalığı olarak tanımlamıştır. Baker ve diğerleri (2014) ise anlamayı izlemeyi, anlamayı değerlendirme ve düzenleme olarak tanımlamıştır. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi anlamayı izleme, değerlendirme ve düzenleme süreçlerini içermektedir (Baker, 1984). Değerlendirme, kişinin kendi anlama durumuna ilişkin değerlendirmesi olarak ifade edilirken düzenleme bireyin tutarlı olmayan ifadeleri düzenlemesi olarak ifade edilmiştir (Gambrell ve Bales, 1986; Kinnunen ve Vauras, 1995). Değerlendirme sürecinde birey, anlamının gerçekleşip gerçekleşmediğini anlamaktadır. Düzenleme sürecinde ise birey, bir tutarsızlık ortaya çıktığında bunu fark edip tutarlılığı sağlamak için gerekli stratejileri kullanmaktadır (Zargar vd., 2020).

Yapılan çalışmalar, çocukların anlamayı izleme becerisinin erken çocukluk döneminden başlayarak zamanla geliştiğini bilimsel olarak kanıtlamıştır (Cain vd., 2004; Markman, 1977; Yeomans-Maldonado, 2017). Örneğin, Yeomans-Maldonado'nun (2017) 113 ilkokul öğrencisi ile yürüttüğü boylamsal çalışmada çocukların anlamayı izleme becerisinin 1.sınıftan 3.sınıfa kadar önemli ölçüde arttığı sonucuna ulaşmıştır. Baker (1984) ise 5,7 ve 9 yaşlarındaki çocuklar ile yaptığı bir çalışmada beş yaşındaki çocukların anladıklarını (dinleme yoluyla) kısmen de olsa izleyebildiklerini tespit etmiştir. Ancak anlamayı izlemenin otomatik olarak gelişen bir beceri olmadığı vurgulanmıştır (Mier, 1984). Kısaca her yaşta okuyucu arasında anlamayı izleme noktasında farklılıklar vardır (Pitts, 1983). Bu durum iyi ve zayıf anlama becerisine sahip öğrenciler ile yapılan çalışmalara da yansımıştır. Bu bağlamda her sınıf düzeyinde iyi ve zayıf anlama becerisine sahip öğrenciler arasında anlamayı izleme becerisi noktasında önemli farkların olduğu ortaya konulmuştur (Currie vd., 2021; Oakhill vd., 2005; Paris ve Myers, 1981). Örneğin, Oakhill ve diğerleri (2005) kelime tanıma becerileri açısından eşleşen ancak anlama becerisi açısından farklı iki grup (9-10 yaş) öğrenci ile yaptıkları çalışmada zayıf anlama becerisi düzeyine sahip öğrencilerin anlamayı izleme becerilerinin diğer gruba göre düşük düzeyde olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Hem ERP aracılığıyla ölçülen elektriksel aktiviteden hem de fMRI (fonksiyonel manyetik rezonans görüntüleme) aracılığıyla ölçülen hemodinamik aktiviteden (kan akışı) elde edilen görüntüler de bu durumu destekler niteliktedir (Baker vd., 2014). Genel olarak zayıf okuyucular ve küçük çocuklarda anlamayı izleme becerisinin yeterli düzeyde

olmadığı söylenebilir (Kinnunen ve Vauras, 1995; Pitts, 1983). Ayrıca zayıf okuyucuların düşük düzeyde anlamayı izleme becerisine sahip olması bu öğrencilerin sınırlı işlem kapasitelerini üst düzey bilişsel becerilerden daha çok kod çözüme gibi daha alt düzey bilişsel becerilere yoğunlaştırmaları ile açıklanmaktadır (Zhao vd., 2021).

Wagoner (1983), anlamayı izleme çalışmalarının iletişim alanındaki çalışmaların bir uzantısı olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda yetersiz iletişimin sadece kaynak temelli olmayabileceği mesajdan da kaynaklanabileceğinden hareketle bir takım çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Robinson ve Robinson (1977), “kimin hatası” görevini kullanarak çocukların mesajın yetersizliğini anlayıp anlamadıklarını belirlemeye çalışmıştır. Markman (1977) ise çocuklara bir oyunun yönergelerine ilişkin yetersiz talimatlar sunmuştur. Bu çalışmada birinci sınıf öğrencilerinin eksik talimatları algılayamadıkları görülmüştür. Bu çalışmalar anlamayı izlemenin değerlendirilme yöntemlerini de şekillendirmiştir. Anlamayı izleme genellikle hata tespiti paradigması (Winograd ve Johnson, 1980) olarak da adlandırılan hata tespiti tekniği kullanılarak değerlendirilmiştir (Gambrell ve Bales, 1986). Hata tespiti tekniğinde metne gömülü bir hata oluşturulur. Eğer hata tespit edilemezse bireyin anladığını denetlemede başarısız olduğu varsayılır (Morrison, 2004). Bu hatalar, metne yerleştirilen anlamsız kelimeler, ön bilgileri ihlal eden ifadeler ve metnin kendi içindeki tutarsız cümleler şeklinde olabilir (Oakhill vd., 2005). Baker (1984), öğrencilerin anlamalarını iyi bir düzeyde izleyebilmeleri için sözcük düzeyinde tutarlılık, iç tutarlılık ve dış tutarlılık gibi standartlar belirlemiştir. Dış tutarlılık, metinde yer alan bilgiler ile bireyin ön bilgilerinin tutarlılığını ifade ederken iç tutarlılık, metinde yer alan cümlelerin birbirleriyle tutarlılığını ifade etmektedir. Kelime düzeyinde tutarlılık ise metinde yer alan kelimelerin doğru anlamda kullanılmasıdır. Geliştirilen anlamayı izleme testlerinde yer alan hata tespit görevleri de genellikle bu standartlar çerçevesinde oluşturulmuştur. Bu hata tespit görevleri bireylerin anlamalarını değerlendirmelerini ve tutarsızlıkları çözmek için anladıklarını düzenlemelerini gerektirmektedir (Cain vd., 2004). Anlamayı izleme, çevrim içi ya da çevrim dışı (yüz yüze) şekilde değerlendirilebilir. Bazı çalışmalarda (Tighe vd., 2023) her iki değerlendirme şeklinin birlikte kullanıldığı da görülmektedir. Çevrim dışı yapılan değerlendirmeler geleneksel olarak kağıt ve kalem kullanılarak ya da sözlü yanıt formatında yapılan değerlendirmelerdir (Baker, 1984; Cain vd., 2004; Kim, 2015, 2020a, 2020b, 2023; Kim ve Philips, 2014). Yapılan çevrim içi değerlendirmelerde ise sıklıkla göz hareketlerinden yararlanıldığı da görülmektedir (Kinnunen vd., 1998; Kinnunen ve Vauras, 1995; Zargar vd., 2020). Ayrıca hata tespit görevleri hem yazılı hem de sözlü metinlerde anlamayı izlemek için birçok araştırmacı tarafından kullanılmıştır (Cain ve Oakhill, 2006; Florit ve Cain, 2011; Oakhill vd., 2005; Kim, 2017). Wagoner (1983) de hata tespit görevlerini konuşma dilinde veya yazılı metinlerde kullanılmasına göre temelde iki gruba ayırmıştır. Kısaca anlamayı izleme becerisini doğru bir şekilde değerlendirmek; sınıf düzeyi, sunulan metinlerin türü ve nasıl sunulduğu, kullanılan görevler gibi birçok unsuru göz önünde bulundurup nitelikli bir ölçme aracı hazırlamak ile mümkündür.

Dil becerileri bağlamında yapılan uluslararası çalışmalarda anlamayı izleme testlerinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Ancak ilkökul öğrencileri düzeyinde ve Türkçe dil becerileri bağlamında yapılandırılmış bir anlamayı izleme testine rastlanmamıştır. Bu test ile anlamamanın farklı boyutlarını oluşturan bilişsel becerilerin değerlendirilebilecek olması önemlidir. Çünkü anlamayı izleme okuduğunu anlamayı oluşturan iki temel beceriden biri olan dinlediğini anlamayla ve onu oluşturan bileşen becerilerle ilişkili üst bilişsel bir yapıdır. Yine farklı çalışmalarda anlamayı izlemenin hem doğrudan hem de dolaylı olarak okuduğunu anlamaya etkisi ortaya konulmuştur. Yapılandırılacak bu test ile birlikte özellikle ilkökul kademesinde öğrencilerin anlama becerisine ilişkin bilişsel yapıların daha doğru bir şekilde ortaya konulmasına ve değerlendirilmesine önemli katkılar sunulacağı düşünülmektedir. Tüm bunlardan hareketle bu çalışmanın amacı söylem düzeyinde (dinlediğini anlama sürecinde anlamayı izleme) bir anlamayı izleme testi geliştirmektir. Bu test uygulama şeklinin değiştirilmesi ile okuduğunu anlama sürecinde anlamayı izlemeyi değerlendirmek için de kullanılabilir. Bu bağlamda ortaya konulan teste ilişkin aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

1. Testin madde analizleri bağlamında ulaşılan özellikleri nelerdir?
2. Test uygun güvenilirlik değeri ortaya koymakta mıdır?

2. Yöntem

2.1. Araştırma Deseni

Bu araştırma, ilkökul öğrencilerine yönelik bir anlamayı izleme testi geliştirmek amacıyla planlanmış ve yürütülmüştür. Test geliştirme çalışmalarında test maddelerinin yazılması, pilot uygulamaların yapılması, madde analizi, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları gibi işlemler yapılmaktadır (Şahin vd., 2018).

2.2. Çalışma Grubu

Anlamayı izleme testinin geçerlilik güvenilirlik çalışmaları Aydın ili Nazilli ilçesinde bulunan iki devlet okulunun yedi üçüncü sınıf şubesi ile yürütülmüştür. Araştırmada toplam 204 öğrenciye (%47.1 erkek öğrenci, %52.9 kız öğrenci) ulaşılmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin aileleri ve sınıf öğretmenleri tarafından öğrenciler hakkında özel gereksinimle (zihinsel veya fiziksel) ilgili herhangi bir şey rapor edilmemiştir. Çalışmaya katılan tüm öğrencilerin bireysel ve gelişimsel özellikler açısından normal düzeyde oldukları ifade edilmiştir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Çalışmada CASL Test Book 3 değerlendirme aracında yer alan anlamayı izleme testinden faydalanılmıştır. Test birebir Türkçeye uyarlanmamış sadece yapısal içeriği göz önünde bulundurularak benzer özellikler taşıyan bir test oluşturulmaya çalışılmıştır. Testi yapılandırma sürecinde araştırmacılardan birinin (ilk yazar) doktora sonrası araştırma sürecinde bulunduğu University of California'da görev yapan Young-Suk Kim tarafından gerekli katkı ve rehberlik sağlanmıştır. Testte iki farklı görev yer almaktadır (eksik bilgi ve anlatımsal tutarlılık). Test toplam 12 maddeden oluşmaktadır. Dinlediğini anlama sürecindeki anlamayı izleme durumunu değerlendirmek için tüm uygulama süreci ses kaydı veya video kamera ile kayıt altına alınmaktadır. Öğrencinin verdiği cevaplar hem kayıt altına alınmakta hem de uygulayıcı tarafından uygulama formundaki gerekli boşluklara yazılmaktadır. Okuduğunu anlama sürecindeki anlamayı izlemeyi değerlendirme için ise öğrenciler süreci kendileri okuyarak gerçekleştirmektedirler. Testteki dokuz soru anlamsal tutarlılığı ölçerken üç soru ise eksik bilgi durumunu değerlendirmektedir. Testteki tutarlı anlatımlar 0-1 aralığında puanlanırken tutarsız anlatımlar 0-3 aralığında puanlanmaktadır. Yine testteki eksik bilgi soruları 0-3 aralığında puanlanmaktadır. Dinlediğini anlama sürecinde test her bir öğrenciye tek tek uygulanmaktadır. Test detaylı bir açıklama ile başlamakta ve sonrasında üç tane örnek uygulama öğrenci ile yapılmaktadır. Daha sonra ise asıl test maddeleri öğrenciye uygulayıcı tarafından seslendirilmekte ve öğrencinin sesli olarak verdiği cevaplar kayıt altına alınmakta ve aynı zamanda uygulayıcı formuna yazılmaktadır. Okuduğunu anlama sürecinde yine örnek sorular öğrencilerle birlikte yapılmakta sonrasında ise öğrenciler kendilerine verilen test formunu okuyarak soruları cevaplandırmaktadırlar.

2.4. Verilerin Toplanması

Öncelikle araştırmacılardan biri (ilk yazar) tarafından University of California'da görev yapan Young-Suk Kim ile testin orijinali detaylı bir şekilde incelenmiştir ve benzer testlerle karşılaştırmaları yapılmıştır. Belirlenen test Dr. Kim tarafından kendi yürütmüş olduğu birçok proje ve araştırma makalesinde sıklıkla kullanılmıştır. Kendisi ile gerçekleştirilen toplantılarda teste yönelik farkındalıklar oluşturulmuş ve daha sonrasında ise test Türkçe dili bağlamında yapılandırılmıştır. Yapılandırılan test elektronik posta aracılığı ile Türkiye'de görev yapan ve Türkçe Eğitimi alanında çalışan doktoralı bir araştırmacıya gönderilmiş ve kendisinden gelen dönütler doğrultusunda testteki metinlerle ilgili gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Yapılandırılan testin ilk formu (dokuz madde) ilk olarak Denizli ilinde üçüncü sınıf öğrencileri üzerinde uygulanmış ancak güvenilirlik bağlamında uygun değerlere ulaşamamıştır. Uygulama sürecinde öğrencilerin ilk defa böyle bir test ile karşılaşmaları, testin uygulama sürecinin biraz uzun sürmesi ve bunun da dikkat durumunu etkilemesi ve testte birçok yönergenin olması testin öğrenciler tarafından yapılabilirliğini etkilemiş olabilir. Daha sonra testin Türkçe yapısında bazı değişiklikler yapılmış ve daha anlaşılır hale getirilmiştir. Yine teste fazladan üç soru daha eklenerek 12 soruluk bir form oluşturulmuştur. Yazınsal olarak testin son hali oluşturulduktan sonra testin uygulama sürecinin birebir nasıl gerçekleştirileceği araştırmacılar tarafından detaylı bir şekilde tartışılmış ve hata yapma olasılığını asgari seviyeye indirebilecek durumlar üzerinde uzlaşmıştır. Gerekli izinler ve etik kurul süreçleri tamamlandıktan sonra test Aydın ilinde Nazilli ilçesinde iki devlet okulunun 3. sınıfında öğrenim gören 204 öğrenciye uygulanmıştır. Uygulamanın yapıldığı okulların yetkilileri tarafından ihtiyaç duyulan uygulama ortamı araştırmacılara sağlanmıştır. Öğrencilerle birebir gerçekleştirilen uygulama süreleri 15-20 dakika arasında değişmiştir. Elde edilen veriler üzerinde ihtiyaç duyulan analizler gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama sürecinde sadece dinlediğini anlama (konuşma dilinde) sürecindeki anlamayı izleme becerisi dikkate alınmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Öncelikle elde edilen veriler Excel programına girilmiştir. Daha sonra veriler SPSS programına aktarılmıştır. Elde edilen veriler üzerinde madde ve güvenilirlik analizleri gerçekleştirilmiştir. Madde ve güvenilirlik analizlerine yönelik öncelikle madde güçlük ve madde ayırt edicilik puanları hesaplanmıştır. Yine teste bulunan maddelerin T değerleri, P değerleri, normallik değerleri (çarpıklık ve basıklık) ortaya konulmuştur. Tüm bu puanlamalardan yola çıkılarak testin geneline ilişkin betimsel istatistikler belirtilmiştir.

3. Bulgular

Bu bölümde elde edilen veriler üzerinde gerçekleştirilen madde ve güvenilirlik analizlerine yer verilmiştir. Araştırma sorularında da ifade edildiği gibi yapılan analizlerle testin hem istatistiksel özellikleri hem de güvenilirlik değeri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Birinci araştırma sorusu ile ilişkili olarak aşağıda Tablo 1'de testin genel istatistiksel özellikleri ortaya konulmuş (madde güçlükleri, madde ayırt edicilik değerleri, SS, T ve P değerleri, normallik değerleri) ve ikinci araştırma sorusu ile ilişkili olarak da Tablo 2'de ise testin genel betimsel istatistikleri ve testin güvenilirlik değeri ifade edilmiştir.

Tablo 1: Anlamayı İzleme Testine İlişkin Madde Analizleri

Madde No	Madde Güçlük	Madde Ayırt Edicilik	SS	T	Çarpıklık	Basıklık	P
1	.78	-.01	.41	.456	-1.393	-.061	.649
2	.35	.28	.84	4.113	2.505	5.040	.000
3	.61	.47	.84	7.524	1.379	1.335	.000
4	1.71	.45	1.39	13.827	-.305	-1.791	.000
5	.71	.19	.45	3.556	-.963	-1.083	.000
6	.73	.48	1.10	8.707	1.244	-.019	.000
7	.58	.30	.85	6.725	1.652	2.201	.000
8	1.41	.51	1.32	15.393	.115	-1.747	.000
9	.91	-.11	.29	-.879	-2.821	6.015	.381
10	.96	.11	.21	1.684	-4.473	18.185	.095
11	1.07	.43	1.35	11.243	.624	-1.495	.000
12	1.03	.46	1.37	13.276	.658	-1.493	.000

*** $p \leq .001$.

Tablo 1 incelendiğinde testte yer alan maddelerin madde güçlük ve madde ayırt edicilik değerleri görülmektedir. Yapılan analizler bağlamında dört madde testten çıkartılmıştır (1., 5., 9. ve 10. maddeler). Testteki maddelerin alt ve üst %27'lik dilimleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığı bağımsız gruplar t-testi ile analiz edilmiştir. Bağımsız gruplar t-testi sonuçlarına göre de testte kalan maddelerin ayırt edicilik değerlerinin anlamlı olduğu anlaşılmıştır. Teste ilişkin betimsel istatistikler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Anlamayı İzleme Testine İlişkin Genel Betimsel İstatistikler

N	Ortalama	Medyan	Mod	SS	Min.	Maks.	Çarpıklık	Basıklık	α
204	7.49	7.00	6.00	5.43	.00	22	.585	-.356	.73

Tablo 2 incelendiğinde testin tamamı için Cronbach's alpha güvenilirlik katsayısı .73 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç testin güvenilir olduğunu göstermektedir (Can, 2022; Pallant, 2020).

4. Tartışma

Bu çalışmada hem okuduğunu hem de dinlediğini anlama becerilerini etkileyen (Kim, 2015, 2020a; Kim ve Philips, 2014; Oakhill ve Cain, 2012; Oakhill vd., 2005) önemli bir üst bilişsel beceri olan anlamayı izlemeyi değerlendirmek amacıyla ilkökul 3. sınıf öğrencilerine yönelik bir test geliştirilmeye çalışılmıştır. Testin tamamına ilişkin Cronbach's alpha güvenilirlik katsayısı .73 olarak hesaplanmıştır. Testte bazı maddeler (örn., 1, 5, 9 ve 10. maddeler) testin parametrik özellikleri açısından uygun değerler taşımadığı için testten çıkarılmıştır. Analizler sonucunda elde edilen bulgular, testin güvenilir bir yapıda olduğunu ve ilkökul üçüncü sınıf düzeyinde kullanılabilirliğini göstermiştir.

Bu çalışmada geliştirilen test ile ilkökul öğrencilerinin söylem düzeyinde anlamayı izleme becerilerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle yapılandırılan testte yer alan metinler öğrencilere sözlü bir şekilde sunulmuş ve yanıtlar da sözlü bir şekilde alınmıştır. Yapılan çalışmalarda kullanılan anlamayı izleme testlerinde metinler öğrencilere temelde iki farklı yöntemle sunulmuştur. Dolayısı ile bazı çalışmalarda (Florit vd., 2020; Oakhill vd., 2005; Winograd ve Johnson, 1982; Zhao vd., 2022) kullanılan testlerde öğrencilerden maddeleri (metinleri) okumaları beklenirken bazı çalışmalarda (Kim ve Philips, 2016; Krenca vd., 2023; Oakhill vd. Cain, 2012; Potocki vd., 2013; Roberts, 1999) kullanılan testlerde öğrencilerden maddeleri (metinleri) dinlemeleri istenmiştir. Ancak her iki kullanımda da öğrencilerden metinlerin tutarlı olup olmadığına ya da metinlerde eksik bilgi olup olmadığına yönelik soruları yanıtlamaları beklenmiştir. Ek olarak okuma yoluyla anlamayı izlemenin değerlendirildiği bazı çalışmalarda (Cain vd., 2004; Oakhill vd., 2003) öğrencilerden okudukları metinlerde yer alan tutarsız ifadelerin altını çizmeleri de istenmiştir.

Testin ilk formatında, anlamsal tutarlılığı ölçen dokuz ve eksik bilgiyi ölçen üç olmak üzere toplam 12 madde yer almıştır. Anlamsal tutarlılığı ölçen maddelerin 4'ü tutarlı metinler iken 5'i tutarsız metinlerdir. İlkokul öğrencilerine yönelik yapılan çalışmalarda kullanılan anlamayı izleme testleri madde sayısı açısından çeşitlilik göstermektedir. Yine çalışmalarda yer alan anlamayı izleme testlerinde hem tutarlı hem de tutarsız metinlere yer verilmeye çalışılmıştır. Örneğin Yeoman-Maldonado'nun (2017) yaptığı çalışmada kullanılan anlamayı izleme testinde dört tutarlı ve sekiz tutarsız olmak üzere toplam 12 madde yer almaktadır. Ancak yukarıda ifade edilen çalışmada bu çalışmadan farklı olarak sadece tutarsız metinler puanlanmıştır. Kim ve diğerlerinin (2018) yaptığı

çalışmada ise öğrencilere 10 tutarlı ve 10 tutarsız olmak üzere toplam 20 hikâye anlatılmıştır. Yine Kim'in (2015) yaptığı çalışmada öğrencilerin anlamayı izleme becerileri yedi tutarlı ve sekiz tutarsız hikâye yoluyla değerlendirilmiştir.

Yapılan birçok çalışmada (Oakhill vd., 2005; Oakhill vd Cain, 2012; Strasser ve Rio, 2014; kullanılan anlamayı izleme testlerinde olduğu gibi bu çalışmada da kullanılan tutarsız metinler hazırlanırken sözcük düzeyinde tutarlılık, iç tutarlılık ve dış tutarlılık standartlarına (Baker, 1984) dikkat edilmeye çalışılmıştır. Ancak Morrison'un (2004) yaptığı çalışmada kullandığı testten farklı olarak bu çalışmada yazım hatası olan sözcükler kullanılmamıştır. Çünkü ölçülmek istenen değişken öğrencinin ortografik farkındalığından daha çok metnin anlamsal tutarlılığıdır.

Yine testte öğrencilerden tutarsız metinlere ilişkin sadece tutarsızlığı anlaması ve tutarsızlığı tanımlaması değil aynı zamanda tutarsızlığı nasıl düzeltereğini de ifade etmesi beklenmektedir. İlkokul öğrencileri ile yapılan birçok çalışmada (Kim, 2015, 2016, 2020b; Kim ve Philips, 2016; Zhao vd., 2021) bu çalışmaya benzer şekilde öğrenciler, okunan hikayeleri tutarlı ve tutarsız olarak doğru bir şekilde tanımladığında bir puan verilmiş. Tutarsız olan hikayelerdeki tutarsızlığı tanımladıklarında ise öğrencilere bir puan daha verilmiştir. Bu uygulama anlamayı izlemenin iki boyutlu doğası ile uyumludur. Çünkü araştırmacılar (Cain vd., 2004; Conner vd., 2015; Zargar vd., 2020) anlamayı izlemeyi, anlama sırasında oluşabilecek tutarsızlıkları belirlemek ve tutarlılığı sağlayarak anlamayı düzenlemek olarak tanımlamıştır. Başka bir söylemle kişi anlama becerisini değerlendirme becerisine sahip olsa da bunun düzenleme (düzeltme) noktasında yeterli olamayabilir. Kısaca anlamayı izleme bütünsel bir beceri değildir (Baker, 1984). Bu çalışmada geliştirilen testte yukarıda bahsedilen çalışmalarda kullanılanlardan farklı olarak öğrencilerden tutarsız olan metinlerdeki tutarsızlığı nasıl düzelterecekleri de sorulmuştur. Bu noktada, çalışmada geliştirilen test, Kim'in (2017, 2020a, 2023) ilkokul öğrencileri ile yaptığı çalışmalarda kullandığı anlamayı izleme testleri ile paralellik göstermektedir.

Baker (1984) yaptığı çalışmada kişilerin metinleri anlamalarını değerlendirmek amacıyla kullanabilecekleri birtakım standartlar belirlemiştir. Ardından bu standartları revize etmiştir (Baker, 1996). Revize edilen standartlara göre yapısal uyumluluk ve bilgisel bütünlük de kişilerin anlamayı izlemesini değerlendirmelerinin yöntemleri arasındadır. Buradan hareketle, yapılandırılan bu testte eksik bilgi içeren metinlere de yer verilmiştir. Öğrencilere metinlerde eksik bilginin olup olmadığı, eksik bilginin ne olduğu ve eksik bilginin nasıl düzeltilebileceği sorulmuştur.

5.Sonuç

Anlama becerisi birçok üst düzey beceri tarafından desteklenmektedir. Bu becerilerden biri de anlamayı izleme becerisidir. Yapılandırılan bu test ile Türkçe dili bağlamında ve ilkokul düzeyinde anlamayı izlemenin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Böylece Türkçe dilinde dinlediğini anlama becerilerini oluşturan bilişsel bileşenlerin belirlenmesine katkı sunulacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu doğrultuda yapılacak çalışmalar yoluyla daha nitelikli dil becerileri öğretimine yönelik program ve politikalar geliştirileceği umulmaktadır.

5.1. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

Yapılan çalışmada bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Bunlardan biri olarak testin sadece dinlediğini anlama sürecindeki anlamayı izleme değerlendirme üzerinden geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yapılacak sonraki araştırmalarda testin okuduğunu anlama sürecindeki anlamayı izleme bağlamında da geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları gerçekleştirilebilir. Böylece testin okuduğunu anlama sürecindeki anlamayı izlemeyi değerlendirmek için de yeterli güvenilirliğe sahip olup olmadığı ortaya konulabilir. Çalışmadaki diğer bir sınırlılık olarak ise bazı test maddelerinin zayıf parametrik özelliklere sahip olmasına rağmen test yeterli güvenilirliğe sahip olduğu için ve testin genel kapsamı için test içerisinde tutulması gösterilebilir. Öğrencilerin bu tarz uygulamalarla (testlerle) öğrenme ortamlarında çok fazla karşılaşmalarını, bunun yanında sınıf ortamlarında anlama öğretimine yönelik çok fazla zaman ayrılması ve öğretmenlerin bu konudaki yeterlilik düzeyleri öğrencilerin benzer testlere ve etkinliklere yönelik reaksiyonlarını ve dolayısı ile süreci olumsuz yönde manipüle edebilmektedir. Yapılacak benzer çalışmalarda bu sınırlılığın göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir. Yine araştırmanın sadece 3. sınıf öğrencilerle gerçekleştirilmiş olması araştırmanın başka bir sınırlılığı olarak ifade edilebilir. Ortaya konulan testin farklı sınıf düzeylerinde de geçerliliği ve güvenilirliği test edilebilir. Araştırmada anlamayı izleme, öğrencilere sunulan metinlerdeki tutarlılık ve tutarsızlık üzerinden değerlendirilmiştir. Farklı izlemeyi anlama testleri bir arada kullanılarak aralarındaki ilişkiler ortaya konulabilir. Ayrıca hangi testin anlamayı izlemeyi daha iyi değerlendirdiği ortaya konabilir.

5.2. Teşekkür

Dr. Young-Suk Kim'e bu çalışmaya sağladığı destek için teşekkür ederiz. Aynı zamanda testin Türkçe yapısının incelenmesine katkı sağlayan Dr. Yusuf Uyar'a teşekkür ederiz. Bunun yanında ilk uygulamalar sırasında bize katkı sağlayan Dr. Dudu Kaya Tosun'a ve uygulamaların yapıldığı okul yetkililerine ve öğretmenlerine çok teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Baker, L. (1984). Children's effective use of multiple standards for evaluating their comprehension. *Journal of Educational Psychology*, 76(4), 588-597. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.76.4.588>
- Baker, L. (1996) Social influence on metacognitive development in reading. C. Cornoldi ve J. Oakhill (Ed.), *Reading comprehension difficulties* içinde (s. 331-351). Dordrecht: Lawrence Erlbaum Associates.
- Baker, L., Zeliger-Kandasamy, A. ve DeWynngaert, L. U. (2014). Neuroimaging evidence of comprehension monitoring. *Psihologiske Teme*, 23(1), 167-187.
- Cain, K. ve Oakhill, J. (2006). Profiles of children with specific reading comprehension difficulties. *British Journal of Educational Psychology*, 76(4), 683-696. <https://doi.org/10.1348/000709905X67610>
- Cain, K., Oakhill, J. ve Bryant, P. (2004). Children's reading comprehension ability: Concurrent prediction by working memory, verbal ability, and component skills. *Journal of Educational Psychology*, 96(1), 31-42. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.96.1.31>
- Can, A. (2022). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Connor, C. M., Radach, R., Vorstius, C., Day, S. L., McLean, L. ve Morrison, F. J. (2015). Individual differences in fifth graders' literacy and academic language predict comprehension monitoring development: An eye-movement study. *Scientific Studies of Reading*, 19(2), 114-134.
- Cromley, J.G. ve Azevedo, R. (2007). Testing and refining the direct and inferential mediation model of reading comprehension. *Journal of Educational Psychology*, 99(2), 311-325. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.99.2.311>
- Currie, N. K., Francey, G., Davies, R., Gray, S., Bridges, M. S., Restrepo, M. A., Thompson, M. S., Ciruolo, M. F., Hu, J. ve Cain, K. (2021). The process and product of coherence monitoring in young readers: Effects of reader and text characteristics. *Scientific Studies of Reading*, 25(2), 141-158. <https://doi.org/10.1080/10888438.2020.1831503>
- Florit, E. ve Cain, K. (2011). The simple view of reading: Is it valid for different types of alphabetic orthographies? *Educational Psychology Review*, 23, 553-576. <https://doi.org/10.1007/s10648-011-9175-6>
- Florit, E., Cain, K. ve Mason, L. (2020). Going beyond children's single-text comprehension: The role of fundamental and higher-level skills in 4th graders' multiple-document comprehension. *British Journal of Educational Psychology*, 90(2), 449-472. <https://doi.org/10.1111/bjep.12288>
- Florit, E., Roch, M., Altoè, G. ve Levorato, M. C. (2009). Listening comprehension in preschoolers: The role of memory. *British Journal of Developmental Psychology*, 27(4), 935-951. <https://doi.org/10.1348/026151008X397189>
- Francis, D. J., Kulesz, P. A. ve Benoit, J. S. (2018). Extending the simple view of reading to account for variation within readers and across texts: The complete view of reading (CVR i). *Remedial and Special Education*, 39(5), 274-288. <https://doi.org/10.1177/0741932518772904>
- Gambrell, L. B. ve Bales, R. J. (1986). Mental imagery and the comprehension-monitoring performance of fourth-and fifth-grade poor readers. *Reading Research Quarterly*, 24(1), 454-464.
- Hoover, W. A. ve Gough, P. B. (1990). The simple view of reading. *Reading and Writing*, 2(2), 127-160.
- Joshi, R. M. ve Aaron, P. G. (2000). The component model of reading: Simple view of reading made a little more complex. *Reading Psychology*, 21(2), 85-97. <https://doi.org/10.1080/02702710050084428>
- Kim, Y. S. (2015). Language and cognitive predictors of text comprehension: Evidence from multivariate analysis. *Child Development*, 86(1), 128-144. <https://doi.org/10.1111/cdev.12293>
- Kim, Y. S. G. (2016). Direct and mediated effects of language and cognitive skills on comprehension of oral narrative texts (listening comprehension) for children. *Journal of Experimental Child Psychology*, 141(1), 101-120. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2015.08.003>
- Kim, Y. S. G. (2017). Why the simple view of reading is not simplistic: Unpacking component skills of reading using a direct and indirect effect model of reading (DIER). *Scientific Studies of Reading*, 21(4), 310-333. <https://doi.org/10.1080/10888438.2017.1291643>
- Kim, Y. S. G. (2020a). Hierarchical and dynamic relations of language and cognitive skills to reading comprehension: Testing the direct and indirect effects model of reading (DIER). *Journal of Educational Psychology*, 112(4), 667. <https://doi.org/10.1037/edu0000407>

- Kim, Y. S. G. (2020b). Toward integrative reading science: The direct and indirect effects model of reading. *Journal of Learning Disabilities*, 53(6), 469-491.
- Kim, Y. S. G. (2023). Oral discourse skills: Dimensionality of comprehension and retell of narrative and expository texts, and the relations of language and cognitive skills to identified dimensions. *Child Development*, 94(5), 246-263. <https://doi.org/10.1111/cdev.13935>
- Kim, Y. S. G. ve Wagner, R. K. (2015). Text (oral) reading fluency as a construct in reading development: An investigation of its mediating role for children from grades 1 to 4. *Scientific Studies of Reading*, 19(3), 224-242. <https://doi.org/10.1080/10888438.2015.1007375>
- Kim, Y. S. G., Vorstius, C. ve Radach, R. (2018). Does online comprehension monitoring make a unique contribution to reading comprehension in beginning readers? Evidence from eye movements. *Scientific Studies of Reading*, 22(5), 367-383. <https://doi.org/10.1080/10888438.2018.1457680>
- Kim, Y. S. ve Phillips, B. (2014). Cognitive correlates of listening comprehension. *Reading Research Quarterly*, 49(3), 269-281. <https://doi.org/10.1002/rrq.74>
- Kim, Y. S. G. ve Phillips, B. (2016). 5 minutes a day: An exploratory study of improving comprehension monitoring for prekindergartners from low income families. *Topics in Language Disorder*, 36(4), 356-367. <https://doi.org/10.1097/TLD.000000000000103>
- Kinnunen, R. ve Vauras, M. (1995). Comprehension monitoring and the level of comprehension in high-and low-achieving primary school children's reading. *Learning and Instruction*, 5(2), 143-165. [https://doi.org/10.1016/0959-4752\(95\)00009-R](https://doi.org/10.1016/0959-4752(95)00009-R)
- Kinnunen, R., Marja, V. ve Pekka N. (1998). Comprehension monitoring in beginning readers. *Scientific Studies of Reading*, 2(4), 353-375.
- Kintsch, W. (1988). The role of knowledge in discourse comprehension: A construction-integration model. *Psychological Review*, 95(2), 163-182. <https://doi.org/https://doi.org/10.1037/0033-295X.95.2.163>
- Kintsch, W. (1998). *Comprehension: A paradigm for cognition*. New York: Cambridge University Press.
- Krenca, K., Cain, K., Marinova-Todd, S. ve Chen, X. (2023). The role of comprehension monitoring in predicting reading comprehension among French immersion children. *Scientific Studies of Reading*, 27(6), 475-492. <https://doi.org/10.1080/10888438.2023.2196022>
- LaBerge, D. ve Samuels, S. J. (1974). Toward a theory of automatic information processing in reading. *Cognitive Psychology*, 6(2), 293-323.
- Markman, E. M. (1977). Realizing that you don't understand: A preliminary investigation. *Child Development*, 48(3), 986-992.
- Mier, M. (1984). ERIC/RCS: Comprehension monitoring in the elementary classroom. *The Reading Teacher*, 37(8), 770-774.
- Morrison, L. (2004). Comprehension monitoring in first and second language reading. *Canadian Modern Language Review*, 61(1), 77-107. <https://doi.org/10.3138/cmlr.61.1.77>
- Oakhill, J. V. ve Cain, K. (2012). The precursors of reading ability in young readers: Evidence from a four-year longitudinal study. *Scientific Studies of Reading*, 16(2), 91-121. <https://doi.org/10.1080/10888438.2010.529219>
- Oakhill, J. V., Cain, K. ve Bryant, P. E. (2003). The dissociation of word reading and text comprehension: Evidence from component skills. *Language and Cognitive Processes*, 18(4), 443-468. <https://doi.org/10.1080/01690960344000008>
- Oakhill, J., Hartt, J. ve Samols, D. (2005). Levels of comprehension monitoring and working memory in good and poor comprehenders. *Reading and Writing*, 18(7), 657-686. <https://doi.org/10.1007/s11145-005-3355-z>
- Pallant, J. (2020). *SPSS kullanma kılavuzu: SPSS ile adım adım veri analizi* (S. Balcı & B. Ahi, Çev.), (3. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Paris, S. G. ve Myers, M. (1981). Comprehension monitoring, memory, and study strategies of good and poor readers. *Journal of Literacy Research*, 13(1), 5-22.
- Perfetti, C. ve Stafura, J. (2014). Word knowledge in a theory of reading comprehension. *Scientific Studies of Reading*, 18(1), 22-37. <https://doi.org/10.1080/10888438.2013.827687>

- Pitts, M. M. (1983). Comprehension monitoring: Definition and practice. *Journal of Reading*, 26(6), 516-523.
- Potocki, A., Ecalle, J. ve Magnan, A. (2013). Effects of computer-assisted comprehension training in less skilled comprehenders in second grade: A one-year follow-up study. *Computers & Education*, 63, 131-140. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.12.011>
- Roberts, V. (1999). *Children's concept of understanding, its role in comprehension monitoring* (Unpublished doctoral dissertation). University of Toronto, Toronto, Canada.
- Robinson, E.J. ve Robinson, W.P. (1977). Children's explanation of communication failure and the inadequacy of the misunderstood message. *Developmental Psychology*, 13(2), 156-161. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.13.2.156>
- Snow, C. E. (2018). Simple and not-so-simple views of reading. *Remedial and Special Education*, 39(5), 313-316.
- Strasser, K. ve Río, F. D. (2014). The role of comprehension monitoring, theory of mind, and vocabulary depth in predicting story comprehension and recall of kindergarten children. *Reading Research Quarterly*, 49(2), 169-187.
- Tibken, C., Richter, T., Wannagat, W., Schmiedeler, S., von der Linden, N. ve Schneider, W. (2022). Measuring comprehension monitoring with the inconsistency task in adolescents: stability, associations with reading comprehension skills, and differences between grade levels. *Discourse Processes*, 59(5-6), 439-461. <https://doi.org/10.1080/0163853X.2022.2073736>
- Tighe, E. L., Kaldes, G., Talwar, A., Crossley, S. A., Greenberg, D. ve Skalicky, S. (2023). Do struggling adult readers monitor their reading? Understanding the role of online and offline comprehension monitoring processes during reading. *Journal of Learning Disabilities*, 56(1), 25-42. <https://doi.org/10.1177/00222194221081473>
- van Dijk, T. A. ve Kintsch, W. (1983). *Strategies of discourse comprehension*. New York: Academic Press.
- Wagoner, S. A. (1983). Comprehension monitoring: What it is and what we know about it. *Reading Research Quarterly*, 18(3), 328-346.
- Winograd, P. ve Johnston, P. (1982). Comprehension monitoring and the error detection paradigm. *Journal of Reading Behavior*, 14(1), 61-76.
- Wolf, M. C., Muijselaar, M. M., Boonstra, A. M. ve de Bree, E. H. (2019). The relationship between reading and listening comprehension: shared and modality-specific components. *Reading and Writing*, 32(7), 1747-1767. <https://doi.org/10.1007/s11145-018-99248>
- Yeomans-Maldonado, G. (2017). Development of comprehension monitoring in beginner readers. *Reading and Writing*, 30(9), 2039-2067. <https://doi.org/10.1007/s11145-017-9765-x>
- Zargar, E., Adams, A. M. ve Connor, C. M. (2020). The relations between children's comprehension monitoring and their reading comprehension and vocabulary knowledge: an eye-movement study. *Reading and Writing*, 33(3), 511-545. <https://doi.org/10.1007/s11145-019-09966-3>
- Zhao, A., Guo, Y., Sun, S., Lai, M. H., Breit, A. ve Li, M. (2021). The contributions of language skills and comprehension monitoring to Chinese reading comprehension: A longitudinal investigation. *Frontiers in Psychology*, 12, 1-16. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.625555>

Araştırmacıların Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Çalışmanın etik kurul izni Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 2022/142 sayılı, 29.11.2022 tarihli kararıyla verilmiştir. Bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

How Can We Measure Comprehension Monitoring? Comprehension Monitoring Test

Kasım Yıldırım, Seçkin Gök

Extended Abstract

Comprehension is a complex skill that involves many cognitive and language skills. Although this skill is explained by Hoover and Gough (1990) as two basic skills (word recognition and listening comprehension/language comprehension), studies have shown that there are different skills supporting these two skills in the background (Cromley and Azevedo, 2007; Francis et al., 2018; Joshi and Aaron, 2000; Kim, 2017; Snow, 2018). One of these skills is the ability to comprehension monitoring (Florit et al., 2009; Kim, 2023; Kim and Philips, 2014; Strasser and del Rio, 2014). Comprehension monitoring is expressed as an important metacognitive skill (Wagoner, 1983) that contributes to both reading and listening comprehension skills (the ability to understand language at the discourse level) (Oakhill and Cain, 2012; Oakhill et al., 2005; Kim, 2015, 2020a, 2023; Krenca et al., 2023; Zargar et al., 2020).

Many definitions have been made regarding monitoring comprehension. While Yeomans-Maldonado (2017) defines monitoring comprehension as the ability to evaluate one's ability to understand speech or a written text, Wagoner (1983) defined it as the individual's awareness of understanding. Baker et al. (2014) defined monitoring comprehension as evaluating and organizing comprehension.

Monitoring comprehension has generally been assessed using the error detection technique (Gambrell and Bales, 1986), also called the error detection paradigm (Winograd and Johnson, 1980). In the error detection technique, an error embedded in the text is created. If the error cannot be detected, it is assumed that the individual has failed to monitor his understanding (Morrison, 2004). These errors can be in the form of meaningless words placed in the text, expressions that violate prior knowledge, and inconsistent sentences within the text itself (Oakhill et al., 2005). Baker (1984) determined standards such as word-level consistency, internal consistency and external consistency so that students can monitor their understanding at a good level. It is seen that tests developed to monitor comprehension are generally structured in the context of these standards.

It is seen that comprehension monitoring tests are frequently used in international studies conducted in the context of language skills. However, no structured comprehension monitoring test has been found at the level of elementary school students and in the context of Turkish language skills. It is important that cognitive skills that constitute different dimensions of understanding can be evaluated with this test. It is thought that this test will make significant contributions to the more accurate presentation and evaluation of cognitive structures related to students' comprehension skills, especially at elementary school level. Based on all these, the aim of this study is to develop a comprehension monitoring test at the discourse level (monitoring comprehension during the listening comprehension process). By changing the way it is administered, this test can also be used to evaluate comprehension monitoring during the reading comprehension process.

This study was designed and conducted as a test development study. Validity and reliability studies of the comprehension monitoring test were conducted with seven 3rd grade classes of two public schools in Nazilli district of Aydın province. A total of 204 students (47.1% male students, 52.9% female students) were reached in the research. Nothing regarding special needs (mental or physical) about the students was reported by the families and classroom teachers of the students participating in the study. It was stated that all students participating in the study were at normal levels in terms of their individual and developmental characteristics.

The comprehension monitoring test in the CASL Test Book 3 assessment battery was used in the study. The test was not adapted exactly to Turkish, but an attempt was made to create a similar test with similar features, taking into account only its structural content. During the process of structuring the test, the necessary contribution and guidance was provided by Young-Suk Kim, who works at the University of California, where one of the researchers (the first author) is doing postdoctoral research. The test includes two different tasks (incomplete information and narrative consistency). The test consists of 12 questions in total. In order to evaluate the comprehension monitoring situation during the listening comprehension process, the entire practice process is recorded with audio or video camera. The answers given by the student are both recorded and the answers given by the student are written in the required spaces in the application form by the practitioner. To monitor and evaluate comprehension during the reading comprehension process, students carry out the process by reading it themselves. While nine questions in the test measure semantic consistency, three questions evaluate incomplete information. Consistent expressions in the test are scored in the range of 0-1, while inconsistent expressions are scored in the range of 0-3. Again, missing information questions in the test are scored in the range of 0-3.

During the listening comprehension process, the test is administered to each student individually. The test begins with a detailed explanation and then three sample applications are performed with the student. Then, the actual test items are voiced to the student by the practitioner, and the student's answers are recorded and also written on the practitioner form. During the reading comprehension process, sample questions are asked together with the students, and then the students answer the questions by reading the test form given to them.

After the necessary permissions and ethics committee processes were completed, the test was applied to 204 students studying in the third grade of two public schools in Nazilli district of Aydın province. The required application environment was provided to the researchers by the authorities of the schools where the application was carried out. The duration of the one-on-one practice with the students varied between 15-20 minutes. During this application process, only the ability to monitor comprehension during the listening comprehension process (in spoken language) was taken into account.

The obtained data was entered into the Excel program. Then the data was transferred to SPSS programs. Item and reliability analyzes were performed on the data obtained. For item and reliability analysis, first item difficulty and item discrimination scores were calculated. Again, T values, P values, normality values (skewness and kurtosis) of the items included in the test are presented. Based on all these scores, descriptive statistics regarding the overall test are stated (Can, 2022; Pallant, 2020).

Item difficulty and item discrimination values of the structured test were examined. Accordingly, four items were removed from the test (items 1, 5, 9 and 10). Independent groups t-test was analyzed to see if there was a significant difference between the lower and upper 27% of the items in the test. According to the independent groups t-test results, it was understood that the discrimination values of the remaining items in the test were significant. In addition, Cronbach's alpha reliability coefficient for the entire test was calculated as .73. This result shows that the test is reliable (Can, 2022; Pallant, 2020).

The test developed in this study aimed to measure the comprehension monitoring skills of 3rd grade primary school students at the discourse level. For this reason, the texts in the structured test were presented orally to the students and the answers were received orally. In the comprehension monitoring tests used in the studies, texts were presented to students using two different methods. Therefore, while students are expected to read the items (texts) in the tests used in some studies (Florit et al., 2020; Oakhill et al., 2005; Winograd and Johnson, 1982; Zhao et al., 2022), in some studies (Kim and Philips, 2016; Krenca et al., 2022). , 2023; Oakhill et al., 2012; Potocki et al., 2013; Roberts, 1999) students were asked to listen to the items (texts) in the tests used. However, in both uses, students were expected to answer questions about whether the texts were consistent or whether there was missing information in the texts. Additionally, in some studies where monitoring comprehension through reading was evaluated (Cain et al., 2004; Oakhill et al., 2003), students were also asked to underline inconsistent expressions in the texts they read.

Again, in the test, students are expected not only to understand and define the inconsistency in inconsistent texts, but also to express how to correct the inconsistency. Similar to this study, in many studies conducted with elementary school students (Kim, 2015, 2016, 2020b; Kim and Philips, 2016; Zhao et al., 2021), a score was given when students correctly identified the read stories as consistent and inconsistent. Students were given another point when they identified the inconsistency in the inconsistent stories. This practice is consistent with the two-dimensional nature of monitoring comprehension. Because researchers (Conner et al., 2015; Cain et al., 2004; Zargar et al., 2020) defined monitoring comprehension as identifying inconsistencies that may occur during comprehension and regulating comprehension by ensuring consistency. In other words, although a person has the ability to evaluate his/her comprehension skills, this may not be sufficient in terms of editing (correction). In short, monitoring comprehension is not a holistic skill (Baker, 1984). In the test developed in this study, unlike those used in the above-mentioned studies, students were also asked how they would correct the inconsistency in inconsistent texts. At this point, the test developed in the study is parallel to the comprehension monitoring tests used by Kim (2017, 2020a, 2023) in his studies with primary school students.

As a result, with this structured test, it will be possible to evaluate monitoring comprehension in the context of the Turkish language and at the elementary school level. Thus, it is thought that it will contribute to the determination of the cognitive components that constitute listening comprehension skills in Turkish. It is also hoped that programs and policies for teaching more qualified language skills will be developed through studies to be carried out in this direction.

EK

Anlamayı İzleme Testinden Bir Örnek

“Okuyacağım hikâyeyi dikkatlice dinlemeni istiyorum.” [Hikâyeyi öğrenciye sesli bir şekilde okuyun.]

“Kasım ile Tuba’nın sınavları vardı. Ders çalışmak için birlikte kütüphaneye gittiler. Kütüphane çok kalabalıktı. Kütüphanedeki görevli onlara bir yer gösterdi. Eşyalarını yerleştirip ders çalışmaya başladılar. Görevli sonra yanlarına gelip onları uyardı.”

“Hikâyede eksik bırakılan bir yer var mı?” [4 veya 5 saniye kadar beklemelisin]

() EVET () HAYIR

Araştırma Makalesi / Research Article

Hastalıkların toplumsal yansıması: Hastalık kimliği ve hastalıkların kimikleşme sebepleri¹

Social reflection of illnesses: Illness identity and the reasons for the identification of illnesses

Ramazan Rüçhan Kaya* Elif Kaya**

Makale Bilgisi

Alındı: 12.06.2024
Düzeltildi: 28.06.2024
Kabul Edildi: 28.06.2024
Yayımlandı: 30.06.2024

Öz

Sağlık yalnızca medikal boyutu olan bir olgu değildir. Aynı zamanda sosyal ve psikolojik yönü de bulunmaktadır. Özellikle hastalıklar toplum içerisinde bireyi tanımlayan ve diğer insanların gözünde damgalanmasına sebep olan bir olgu haline almaktadır. Bu çalışmada toplum tarafından kimikleştiği düşünülen hastalıkların tespit edilmesi ve hastalıkların kimikleşme sebeplerinin toplumun gözünden ortaya koyulması amacıyla nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş, 18 yaşından büyük 152 gönüllü katılımcıdan yapılandırılmış soru formu aracılığıyla veri toplanmıştır. 51 farklı hastalığın kimlik haline gelebileceği tespit edilmiştir. Bu hastalıklar içerisinde, diyabet (51), kanser türleri (46) ve kalp hastalıklarının (37) öne çıktığı tespit edilmiştir. Aynı şekilde hastalıkların oluşturdukları kısıtlılıklar, hastalığın birey tarafından kabullenilmesi ve hastalığın bireyde oluşturduğu değişimler, hastalığın yaşamı şekillendirmesi, hastalığın mecburiyet oluşturması, hastalığın sürekliliği ve hastalığın diğer özellikleri ile hastalığın önceliklendirilmesi ve hasta bireye karşı olumsuz tutum ve davranışların bir hastalığın kimlik haline gelmesine sebep olabileceği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hastalık kimliği, Hastalık, Kimlik, Kimikleşme

Article Information

Received: 12.06.2024
Revised: 28.06.2024
Accepted: 28.06.2024
Published Online: 30.06.2024

Abstract

Health is not only a phenomenon with a medical dimension. It also has social and psychological aspects. Especially illnesses become a phenomenon that defines the individual in society and causes stigmatisation in the eyes of other people. In this study, qualitative research method was preferred in order to identify the illnesses that are thought to be identified by the society and to reveal the reasons for the identification of illnesses from the eyes of the society, and data were collected from 152 volunteer participants over the age of 18 through a structured questionnaire. It was determined that 51 different illnesses can become an identity. Among these diseases, diabetes (51), cancer (46) and heart diseases (37) were found to be prominent. In the same way, it has been determined that the limitations caused by diseases, the acceptance of the disease by the individual and the changes caused by the disease in the individual, the shaping of life by the disease, the necessity of the disease, the continuity of the disease and other features of the disease, the prioritisation of the disease and negative attitudes and behaviours towards the sick individual can cause a disease to become an identity.

Keywords: Illness identity, Illnesses, Identity, Identification

¹ Bu çalışma, Ramazan Rüçhan Kaya'nın Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalında hazırlanan doktora tezinden üretilmiştir.

* Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Ana Bilim Dalı, d1840232024@ogr.sdu.edu.tr; ORCID: 0000-0001-6520-1848

** Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, elifakkas@sdu.edu.tr; ORCID: 0000-0003-0012-2051

1. Giriş

Hastalık kavramı hem kişisel hem de toplumsal yansımaları olan bir olgudur. Her ne kadar hastalıklar biyolojik bulgulara dayalı sağlık sorunlarını ifade etmek için kullanılan bir tabir olsa da, bireylerin yaşam koşulları ve sosyal yaşamlarının etkisiyle farklılaşabilmektedir. Tıbbi açıdan hastalık, beden normal işleyişinde meydana gelen patolojik bir durum olarak ele alınır ve genellikle özel belirtiler ve semptomlarla tanımlanır (Engel, 1977: 132). Ancak, bireylerin hastalığa ilişkin deneyimleri sadece bedensel (fizyolojik) belirtilerle sınırlı kalmamaktadır; aynı zamanda bireyin psikolojik durumu, sosyal yaşantısı ve kültürel alt yapısını da içermektedir.

Bireyler, hastalıklarını kendi yaşam biçimleri, inançları ve sosyal rollerine göre deneyimler ve bu deneyimleme süreci, hastalığın birey üzerindeki etkilerini ve hastalıkla mücadele çabalarını derinden etkiler (Kleinman, 1988: 5). Dolayısıyla hastalık kavramını tam olarak kavrayabilmek için, sadece tıbbi açıdan değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bakış açısıyla değerlendirmek gerekmektedir. Sağlık durumu, kişinin günlük yaşamını, sosyal ilişkilerini hatta iş hayatını ve kimlik gelişimini etkileyerek, kişilerin sağlık durumları nedeniyle sosyal damgalanmaya ve ayrımcılığa maruz kalmasına ve söz konusu durum hasta bireyin kimliğinin bir parçası haline gelmesine sebep olabilmektedir (Goffman, 1963: 58).

Kimlik, bireylerin, sosyal ortamda kendilerini ve başkalarını nasıl algıladıklarını, toplum içerisindeki rol ve görevlerini nasıl değerlendirdiklerini ifade eden bir olgudur. Bu kapsamda kimlik algısı bireylerin sosyal ilişkilerindeki tutumlarını ve davranışlarını şekillendirmektedir (Erikson, 1968: 22). Sosyal açıdan değerlendirildiğinde, hastalık kavramı, bireylerin kimlikleriyle derinden bağlantılıdır. Hastalıklar, kimlik algısını ve inşasını etkileyebilmektedir. Özellikle, kronik hastalıklar gibi önemli sağlık sorunları, bireylerin kimliklerini yeniden değerlendirmelerini ve bu minvalde yeniden tanımlanmasını gerektirecektir. Bu durum, Charmaz (1983: 171) tarafından, hastalıklar bireylerin günlük yaşamını, sosyal rollerini ve benlik algısını değiştirebilir, şeklinde değerlendirilmektedir.

Bireyin hastalığa yönelik deneyimi ve kimlik algısı arasındaki bu etkileşim, hastalıkla yaşamının sadece biyomedikal bir süreç olmadığını, aynı zamanda sosyal ve psikolojik bir algılama süreci olduğunu gösterir. Bu bağlamda, hastalığın sosyal anlamı ve bireylerin hastalıkla başa çıkma süreçleri, kimliklerinin nasıl etkilendiği ve yeniden şekillendiği ile doğrudan ilişkilidir.

Conrad ve Barker' e (2010: S69) göre hastalıklar sosyal açıdan değerlendirildiğinde, sadece biyolojik bir durum değil, aynı zamanda sosyal bir olgu olduğu olarak değerlendirilmelidir. Bu bakış açısına göre, hastalıkların toplumsal yapı, kültürel değerler ve kurullarla birlikte kimliği şekillendirdiğini ve bu şekillenmenin bireylerin hastalıkla başa çıkma süreçlerine yansıdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Örneğin, AIDS gibi cinsel yollarla bulaştığı bilinen hastalıklar, sadece tıbbi bir sorun olarak değil, aynı zamanda toplumsal damgalanma ve ayrımcılık unsurlarıyla birlikte ele alınmakta ve bireyin kimlik algısını toplumsal açıdan değiştirmektedir (Herek and Glunt, 1988: 887). Bury'e (1982: 169) göre bir hastalıkla mücadele eden bireyler, algıladıkları kimlik ve toplum içerisindeki rollerini değerlendirerek kendilerine yeni bir kimlik tanımlamak durumunda kalmaktadır. Bu bağlamda, hastalıkların bireyin benlik algısında ve sosyal çevresiyle ilişkilerinde köklü rol oynadığı söylenebilir. Bu doğrultuda özellikle uzun süreler tedavi ve hastalıkla yaşama alışkanlığı gerektiren kronik hastalıklar, bireylerin günlük yaşamlarını ve sosyal ilişkilerini yeniden düzenlemelerini gerektiren durumlar ortaya çıkarabilmektedir (Charmaz, 1983: 174).

Sosyal açıdan, hastalıkların anlamı, kültürel kabuller ve değer yargıları çerçevesinde değerlendirilmektedir (Türkdoğan, 1991). Farklı kültürlerde, hastalıklara yönelik bakış ve sağlık sorunlarının yansımaları farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Bu durum, yaşadığı kültürel çevre sebebiyle bireyin hastalığına yönelik yaşantılarını ve hastalık sürecindeki benlik algısını değiştirebilmektedir (Kleinman, 1988: 4). Örneğin, bazı toplumlarda belirli hastalıklar kutsal ya da lanetli, zengin ya da fakir hastalığı, büyü vb. olarak kabul edilirken, diğer toplumlarda bu hastalıklara farklı anlamlar yüklenmiş olabilir (Türkdoğan, 1991; Sontag, 2020). Bunun dışında sağlıkta yaşanan bazı eşitsizlikler ve sosyal adalete yönelik algılar, toplum içerisinde hastalığa yüklenen anlamla ilişkilendirilebilir. Bireylerin cinsiyet kimlikleri, milli/etnik kimlikleri, ekonomik, sosyal durumları gibi faktörler, bireylerin sağlık hizmetlerine erişimini ve tedavi sürecine yönelik deneyimlerini doğrudan etkilemektedir (Williams and Mohammed, 2009: 20). Bu nedenle, hastalıkları, toplumun yüklediği sosyal anlamlar çerçevesinde incelemenin, hasta bireylere ve sağlık hizmetleri sunumuna yönelik politikaların üretilmesi ve hasta bireylerin topluma kazandırılması adına katkı sağlayacağı söylenebilir.

Sağlık ve hastalıkların psikolojik yansımaları üzerine yapılan değerlendirmelerde, sağlık durumu ile kimlik arasındaki ilişkinin "hastalık kimliği" kavramı ile somutlaştırıldığı görülmektedir. Bu kavram, bireylerin sağlık durumlarını nasıl anlamlandırdıklarını ve bu durumların kimliklerinin bir parçası haline gelmesi durumunu ifade etmektedir (Van Bulck vd., 2018; Oris vd., 2016; Morea vd., 2008; Charmaz, 1995). Örneğin, Bury'e (1982: 170) göre kanser teşhisi konulan bireyler, bu durumu kimliklerinin bir parçası olarak kabul edebilir ve bu kabullenme bireyin, hastalıkla mücadele yöntemlerini ve toplumsal yaşamındaki konumunu etkileyebilmektedir.

Hastalık kimliği kavramı ilk olarak Charmaz (1991) tarafından, bireyin hastalığına yönelik düşünceleri ve algısının düşünceleri ile bir bütün haline gelmiş şekli olarak değerlendirilmiştir. Benzer şekilde diğer çalışmalarda,

hastalıkların bireyin kimliğine olan entegrasyonunun düzeyini ifade etmek amacıyla kullanılmış ve "bir rahatsızlığın kişinin kimliğine entegre edilme derecesi" olarak tanımlanmıştır (Van Bulck vd., 2018; Oris vd., 2016; Morea vd., 2008; Charmaz, 1995). Hastalık kimliği kavramından yola çıkılarak yapılan ölçek geliştirme çalışmasında Oris ve diğ erleri (2016: 5-6) hastalık kimliğinin, yutulma, reddetme, kabullenme, zenginleşme olmak üzere dört boyutu olduğu tespit edilmiştir.

Hastalık kimliğinin yutulma boyutunda birey, kimliğinin neredeyse tamamının hastalık tarafından işgal edildiğini düşünmektedir. Reddetme boyutunda ise birey, hastalığını kabullenememekte, hastalığı kendisi için kabul edilemez olarak görmekte, onu düşünmek ve hatta üzerine konuşmak dahi istememektedir. İlk iki boyutun aksine, kabullenme boyutunda, birey, hastalığının varlığını özümseyerek, onu kimliğini oluşturan unsurlardan biri olarak değerlendirmektedir.

Zenginleşme boyutunda ise birey, hastalığıyla birlikte kişisel olarak gelişim göstermekte, hastalığı sonrasında yeni bireysel özellikler kazanarak kendisini geliştirmektedir. İlk iki boyutta bulunan bireylerin hastalıklarının ve sosyal ilişkilerinin kötüye gittiği, hastalığa yönelik endişe, kaygı ve depresyon belirtilerinin arttığı görülürken, kabullenme zenginleşme boyutunda ise bireylerin hastalıklarına ilişkin olumlu bakış açısı geliştirdikleri, hastalıklarının süreçlerinin ve tedavilerinin olumlu seyrettiği, kendilerini daha bağımsız ve hayata karşı daha güçlü hissetmektedir (Oris vd., 2016: 5-6; Sirois vd., 2017: 4; Tran vd., 2011: 214; Helgeson vd., 2006: 797).

Bu araştırmada, bireylerde kimlik haline geldiği d ş n ln hastalıkların tespit edilmesi ve bu hastalıkların bireylerde kimlik haline gelmesini sağlayan etmenlerin neler olduğunun tespit edilmesi hedeflenmiştir.

2. Yöntem

Araştırma kapsamında, toplumun gözünde hangi hastalıkların bireylerde kimikleştirildiği ve bu hastalıkların bireylerde kimlik haline gelmesini sağlayan etmenlerin neler olduğunun tespit edilmesi amacıyla nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Araştırma kapsamında, bireylerin algılarından yola çıkarak kimikleşen hastalıkların değerlendirilmesi amacıyla, 18 yaşı üstü bireylerden açık uçlu sorulardan oluşan yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla veri toplanmıştır. Bu kapsamda katılımcıların kimlik haline geldiğini düşündükleri hastalıkların neler olduğu ve bu hastalıkların kimikleştini düşünmelerinin nedenleri sorgulanmıştır.

2.1. Araştırma verilerinin toplanması

Araştırmanın veri toplama sürecinde, verilerin toplanması ve işlenmesi açısından sağladığı kolaylık sebebiyle açık uçlu sorular içeren yapılandırılmış soru formu tercih edilmiştir. (Gürbüz ve Şahin, 2018: 184). Bu çerçevede, araştırmacılar tarafından konu üzerine yapılan literatür taraması, kişisel gözlem ve deneyimler doğrultusunda soru formuoluşturulmuştur. Yapılandırılmış soru formun geçerliliğini sağlamak amacıyla nitel araştırmalar alanında uzman; iki doçent doktor ile komite yapılarak görüş alınmıştır. Veriler yüz yüze görüşmeler ve online form olmak üzere iki farklı teknikte toplanmıştır. Bu yöntem Rubin (1983) tarafından nitel araştırmalarda kullanılabilecek bir veri toplama yöntemi olarak belirtilen, açık uçlu anket görüşmesi tekniği ile benzerlik göstermektedir.

Araştırma kapsamında nitel araştırmalarda belirli bir amaca yönelik derinlemesine bilgiye erişmek için belirlenen amaçlar doğrultusunda örneklem tespitine dayanan amaçlı örnekleme türlerinden  l t örnekleme ve kartopu örnekleme teknikleri kullanılmıştır. Bu kapsamda verileri önceden belirlenmiş  l tler kapsamında sınırlandırılmış örneklem grubundan veri toplamayı sağlamak amacıyla  l t, katılımcılardan konuya ilişkin bilgi sahibi olduğunu d ş nd ği diğer kişileri önermesi ile örneklem genişletilmesini sağlamak amacıyla ise kartopu örnekleme tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 118-122). Bu kapsamda 18 yaşından büyük en az lise ve dengi okul mezunu kişiler sosyal medya hesapları üzerinden araştırmaya davet edilmiştir.

Kartopu  rnekleme kapsamında ise araştırmaya katılmayı kabul etmiş kişilerle yapılan görüşmelerin sonunda, katılımcılardan araştırmaya katılabileceklerini düşündükleri potansiyel katılımcıları önermeleri istenmiş bu kapsamda mümkün olduğu kadar fazla katılımcıya ulaşılması hedeflenmiştir. Araştırmanın veri toplama süreci 1 ay boyunca devam etmiş 152. gönüllü katılımcı ile veri toplama süreci tamamlanmıştır. Analize başlamadan önce yapılan değerlendirmede 10 katılımcının tek kelimelik ya da anlamsız ("bilgim yok", "bilmiyorum", "cevabım yok", "yok" vb.) yanıtlar verdiği tespit edilmiş, bu formlar analiz kapsamına alınmamıştır. Analiz 142 katılımcı üzerinden gerçekleştirilmiştir.

2.2. Verilerin analizi

Araştırma kapsamında, gönüllü katılım sağlayan 142 kişinin belirtmiş olduğu hastalıklar Excel programı üzerinde oluşturulan veri tabanına girilerek frekans değerleri analiz edilmiş hangi hastalıkların kaç kez tekrar ettiği tespit edilerek kimikleşme açısından  ne çıkan hastalıkları belirlenmeye çalışılmıştır. 142 katılımcı içerisinde hastalıkların kimlik haline gelmesinin sebepleri kapsamındaki soruya yanıtlar Word programında oluşturulan veri tabanına (12 Sayfa) işlenerek betimsel analiz ve tematik analize tabi tutulmuştur. Bu doğrultuda veriler öncelikli genel hatlarıyla betimlenmiş ve bu minvalde kodlama ve temalaştırma çalışmaları yürütülmüştür.

3. Bulgular

Araştırma kapsamında veri toplanan 142 gönüllü katılımcıya ilişkin bilgiler Tablo 1.'de yer almaktadır.

Tablo 1: Demografik Verilere İlişkin Tablo

Değişkenler	Frekans (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	64	45.07
Erkek	78	54.93
Kronik Hastalık durumu		
Var	37	26.06
Yok	82	57.74
Bilinmiyor	23	16.20
Birinci derece yakını kronik hasta olan		
Var	84	59.15
Yok	58	40.85
Toplam	142	100

Araştırma kapsamında 64 kadın, 78 erkek katılımcı gönüllü olarak araştırmaya dahil olmuştur. Katılımcıların %57.74'ü kendisinin herhangi bir kronik hastalığı olmadığını belirtirken, %26.06'sı çeşitli kronik hastalıklara sahip olduklarını belirtmiştir. Birinci derece yakınlarında (Anne, baba, kardeş) kronik hastalığı olan katılımcı oranı ise %59.15 olarak tespit edilmiştir. Bu kapsamda katılımcıların %40.85'i ise birinci derece yakınlarında kronik hastalığı olan birey bulunmadığını ifade etmiştir.

Tablo 2: Kimlikleşme potansiyeli taşıyan hastalıklara yönelik bulgular

Hastalık	Frekans	Yüzde (%)	Hastalık	Frekans	Yüzde (%)
Diyabet	51	14.45	Kişilik Bozukluğu	3	0.85
Kanser	46	13.03	Lupus	3	0.85
Kalp Hastalığı	37	10.48	Sağırılık	3	0.85
Tansiyon Hastalığı	25	7.08	Tüberküloz	3	0.85
Böbrek Yetmezliği	16	4.53	Anemi	2	0.57
Astım	13	3.68	Bronşit	2	0.57
Körlük	12	3.40	Çölyak	2	0.57
Panik Atak	9	2.55	Egzama	2	0.57
SMA	9	2.55	Felç	2	0.57
Vitiligo	9	2.55	Gastrit	2	0.57
Epilepsi	8	2.27	Gut	2	0.57
MS (Multiple Skleroz)	7	1.98	Migren	2	0.57
Obezite	7	1.98	Muscular Distrofi	2	0.57
Romatizma	7	1.98	OKB Takıntısı	2	0.57
Albino	6	1.7	Parkinson	2	0.57
Kolesterol	6	1.7	Boyun Fıtığı	1	0.28
Şizofreni	6	1.7	Cam Kemik Hastalığı	1	0.28
Alzheimer	5	1.42	Guatr	1	0.28
Zihinsel Engellilik	5	1.42	Hepatit	1	0.28
AIDS	4	1.13	İnfertilite	1	0.28
Bel Fıtığı	4	1.13	İnsomnia	1	0.28
KOAH	4	1.13	Menüsküs	1	0.28
Organ Yetmezliği	4	1.13	Otizm	1	0.28
Alopesia	3	0.85	Östroatrit	1	0.28
Anksiyete	3	0.85	Sinüzit	1	0.28
Farenjit	3	0.85			
Toplam			353	100	

Tablo 2'de yer alan veriler katılımcıların, bireylerde kimlik haline geldiğini düşündükleri 51 farklı hastalığın toplam 353 kez tekrar ettiği görülmüştür. Bu kapsamda diyabet 51 (%14.45) kez ifade edilerek kimlikleştiği düşünülen hastalıklar içerisinde ilk sırada yer almaktadır.

Diyabetin ardından kanser türleri 46 (%13.03), kalp hastalığı 37 (%10.48), tansiyon hastalığı 25 (%7.08), böbrek yetmezliği 16 (%4.53), astım 13 (%3.68) ve körlük 12 (%3.40) kez ifade edilerek toplum tarafından, hasta bireyin kimliği haline geldiği düşünülen hastalıklar içerisinde ön plana çıkmaktadır.

Bu kapsamda toplumun kimlikleşen hastalıklara yönelik algısının genellikle, bireyin, yeme içme vb. gibi yaşam koşullarını değiştiren, tedavi süreçleri uzun olan, ölüm tehdidi olan ve bedensel işlevlerle ilgili sorunlara sebep olan hastalıklara yönelik olduğu değerlendirilmektedir. Bunlar dışında panik atak, sma ve vitiligo hastalıkları 9'ar (%2.55), epilepsi 8 (%2.27), MS, obezite, romatizma hastalıklar 7'ser (%1.98), albino, kolesterol ve şizofreni 6'sar (%1.7), alzheimer ve zihinsel engellilik 5'er (%1.42), AIDS, bel fıtığı, koah ve organ yetmezliği 4'er (%1.13) kez ifade edilmiştir.

Alopesia, anksiyete, farenjit, kişilik bozukluğu, lupus, sağırılık ve tüberküloz hastalığı 3'er (%0.85), anemi, bronşit, çölyak, egzama, felç, gastrit, gut, migren, muscular distrofi, okb takıntısı ve parkinson 2'ser (%0.57), boyun fıtığı, cam kemik hastalığı, guatr, hepatit, infertilite, insomnia, menüsküs, otizm, östroartrit ve sinüzit hastalıkları ise 1'er kez tekrar ile katılımcılar tarafından öne çıkarılan hastalıklar olmuştur.

Katılımcıların ifade ettiği ilk beş hastalık dışındaki diğer hastalıklar incelendiğinde, bir hastalığın kimlikleşmesi için, sürekli kullanılan ilaçlara gerek duyulması, ağrı acı veren bir hastalık olması, bedende görünür olması, bireyin psikolojik dengesini bozan, hareket kısıtlılığı yaratan ve toplum tarafından olumsuz algılanan hastalıkların kimlik haline gelebileceğinin düşünüldüğü tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında, hastalıkların kimlikleşme sebeplerine yönelik yöneltilen soruya verilen cevaplar doğrultusunda elde edilen veriler üzerinde betimsel analiz ve tematik analiz uygulanmıştır. Bu kapsamda katılımcıların hastalıkların kimlik haline gelmesi durumunu 3 ana temada değerlendirdiği tespit edilmiştir. Buna göre hastalığın hastadaki yansımaları sebebiyle hastalıklar kimlikleştirilmekte, aynı şekilde hastalığın özellikleri ve ortaya çıkardığı durumlar yine hastalıkların bireylerde kimlik haline gelmesine sebep olmakta ve hasta bireye yönelik diğer insanların tutumları bireyin hastalığının kimlik haline gelmesine sebep olmaktadır. Tablo3.'te hasta birey açısından hastalığın kimlikleşme sebeplerine yönelik bulgular yer almaktadır.

Tablo 3: Hasta Açısından Hastalığın Kimlikleştirilme Sebepleri

Tema	Alt Tema	Kod
Hastalığın Kısıtlılık Oluşturması	Başka İnsanlara Muhtaçlık	Başkalarına Muhtaç Olmak, Kendi İşini Kendisi Yapamamak
	Kısıtlılıklar	Çabuk Yorulmak, Rahat Hareket Edememesi, Ağır İş Yapamamak
Hastalığın Kabullenilmesi	Hastalıktan Fayda Sağlama	Dikkat Çekmek, Hastalığı Mazeret Olarak Kullanmak, Hastalık Kimlik Kartı, Hastalıktan Çıkar Elde Etmek,
	Kadercilik	Manevi Ceza Anlayışı, Manevi Mükafat Anlayışı
	Hastalığı Benimseme	Hastalığı Benimseme, Hastalığın Başkalarına Açıklanması, Önlem Amaçlı Duyurulmaları
Hastalığın Oluşturduğu Değişimler	Fizyolojik Değişimler	Çok Acı Çekmek, Çok Ağrısı Olmak, Beden İmajına Yansımalar, Hastalığın Görünürlüğü, Diğer İnsanlar Tarafından Fark Edilebilmesi
	Duygusal Değişimler	Düşünceleri Şekillendirmek, Öleceğini Düşünmek, Tedaviye Yönelik Umutsuzluk, Psikolojik Çöküntü Yaratması, Toplumdan Farklı Hissetmek
	Davranışsal Değişimler	Tekrar Eden Davranışlar, Sağlıklı İnsanlar Gibi Davranmamak, Davranışları Etkilemek
	Maddi Değişimler	Maddi Zorluklar Yaşatması (Para), Mekansal Değişikler Gerektirmesi

Tabloya göre, bireylerin bir hastalığın kimlikleşebilmesi için, hastalığın kısıtlılık oluşturması, hastalığın birey tarafından kabullenilmesi ve hastalığın birtakım değişimler oluşturması gerekmektedir. Başka insanlara muhtaç olmaya sebep olan ve bireyin kendi işini kendisinin yapmasına engel olan, bireyin rahat hareket edememesi, çabuk yorulması ve ağır iş yapamamasına sebep olarak bireyin yaşamında kısıtlılık oluşturan hastalıklar kimlikleştirilmektedir.

Aynı şekilde bireylerin hastalığı dikkat çekmek, mazeret olarak kullanmak gibi hastalıktan fayda sağlamaya yönelik hareketleri, manevi ceza veya mükafat olarak değerlendirilen kaderci yaklaşımlar sergilemesi, hastalığını başkalarına söylemek, önlem amacıyla da olsa hastalığını duyurmaya yönelik davranışlar gibi hastalığın benimsendiğine işaret eden durumlar hastalıkların bireylerin kimliği haline geldiğinin göstergesidir.

Bireyin acı ve ağrı çekmesi, hastalığın bireyin beden imajını değiştirmesi ve diğerleri tarafından fark edilmesi gibi fizyolojik değişimler, yine hastalığın psikolojik çöküntü yaratması, tedaviye yönelik umutsuzluk yaratması gibi duygusal değişimler, bireyin hastalık sebebiyle maddi zorluklar yaşamasına sebep olan maddi değişimler yaşanması hastalıkların hasta tarafından kimlik olarak algılanmasına sebep olabilmektedir.

Tablo 4: Hastalıkların Kimlikleştirilmesinde Hastalık Kaynaklı Sebepler

Tema	Alt Tema	Kod
Hastalığın Yaşamı Şekillendirmesi	Sosyal / Günlük Yaşamı Şekillendirme	Yaşamı Hastalığa Göre Şekillendirme, Değişen Beslenme Düzeni, Günlük Aktivitelerin Hastalığa Göre Şekillenmesi, Hastanın Olduğu Organizasyonlarda Yemeklerin Ona Göre Ayarlanması, Yaşam Tarzını Hastalığa Göre Değiştirme, Hastalığın Yaşam Tarzı Haline Gelmesi, Hasta Bireyin Sosyal Yaşamını Etkilemesi, Hastalığın Bireyin Yaşamın Bir Parçası Olması, Yaşam Kalitesinin Düşmesi, Ailenin Yaşamını Etkilemesi, Aile ile Birlikte Mücadele Edilmesi, Değişen Yaşam Standartları
	İş Yaşamını Şekillendirme	İş Hayatına Yönelik Olumsuz Durumlar
Hastalığın Mecburiyet Oluşturması	Sağlık Hizmetlerine Bağımlılık	Düzenli Takip ve Kontrol Gerektirme, Tedavisi Nedeniyle Sürekli Sağlık Merkezine Gidilmesi
	Teyakkuzda Olmak	Tetikleyici Unsurlara Karşı Dikkat Edilmesi Gerekmesi, Acil Müdahale Gereksinimi
Hastalığın Sürekliliği	Tedavi Süreci	Tedavisi Olmaması, Tedavisinin Uzun Olması, Sürekli İlaç Kullanılması,
	Hastalığın Seyri	Hastalığın Ömür Boyu Sürmesi, Hastalığın Sürekli Belirti Göstermesi
Hastalığın Diğer Özellikleri	Mücadele Zorluğu	Ölümcül Olması, Kalıtsal Olması, Zor Hastalık Olması, Korkulan Hastalık Olması, Eşlik Eden Hastalıklara Yol Açması, Diğer Rahatsızlıkların Tedavisini Zorlaştırması
	Hastalığın Yaygınlığı	Aile Bireyinde Bu Hastalığın Olması, Hastalıkla İlgili Sosyal Ağlar (Grup Vb.) Olması, Toplumda Sık Görülen Hastalık Olması

Tablo 4'e göre; hastalıklar, bireylerin yaşamını, beslenme düzenini ve günlük aktivitelerini hastalığa göre şekillendirmesine neden olabilmektedir. Bu durum, bireyin sosyal yaşamını ve aile hayatını etkileyerek hastalığın kimlik haline gelmesine yol açmaktadır. Benzer şekilde hastalıklar, bireylerin iş hayatında olumsuz durumlarla karşılaşmasına neden olabilir ve bu da hastalığın kimlikleşmesinde etkili olacaktır. Bireylerin, hastalıklarının düzenli takip ve kontrol gerektirmesi, sürekli ve düzenli olarak sağlık merkezine gitmeleri gibi durumlar, bireylerin hastalığı kimliklerinin bir parçası olarak görmesine neden olabilir. Yine Hastaların, hastalıklarına yönelik tetikleyici unsurlara karşı sürekli dikkatli olmaları ve acil müdahale gereksinimleri, hastalığın yaşamın bir parçası, bir unsur haline gelmesine ve kimlik olarak algılanmasına yol açmaktadır.

Tedavisi olmayan veya uzun süren hastalıklar, sürekli ilaç kullanımı gerektiren durumlar, bireyin hastalığının kimlikleştirilmesinde etkili olabilir. Aynı şekilde hastalığın ömür boyu sürmesi ve sürekli belirti göstermesi, bireylerin hastalığı kimlik olarak benimsemelerine neden olabilecektir. Bu doğrultuda, hastalığın ölümcül, kalıtsal, zor tedavi edilen ve korkulan bir hastalık olması, bireylerin hastalığı kimliklerinin bir parçası olarak görmelerine neden olabilmektedir. Benzer şekilde, aile bireylerinde aynı hastalığın olması, hastalıkla ilgili sosyal ağların varlığı ve toplumda sık görülen hastalıklar, hastalığın kimlik olarak algılanmasında önemli faktörler olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 5: Hastalıkların Kimlikleştirilmesinde Diğer İnsanların Konumu

Tema	Alt Tema	Kod
Hastalığı Önceliklendirme		İsmin Önüne Hastalığın Geçmesi
		Hastalığı Şahıs Üzerinden Somutlaştırmak
Diğer Bireylerin Olumsuz Davranışları		Damgalama
		Hastaya Karşı Aşırı Hassaslık Gösterilmesi

Tablo 5'te hastalıkların kimlik haline gelmesinde hasta birey dışındaki diğer insanların konumu değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, bireyler, hastalıklarının isimlerinin önüne geçtiğini fark ettikleri ya da diğer bireyler tarafından hissettiklerinde, hastalığı kimliklerinin bir parçası olarak algılayabilirler. Bu durum sosyal çevrenin hasta bireyleri ne olarak gördükleri ve onlara karşı ne tür davranışlar sergiledikleri ile ilişkidir. Bu minvalde hastalık nedeniyle bireylerin damgalanması ve diğer bireyler tarafından olumsuz davranışlara maruz kalması, hastalığın kimlikleşmesine yol açabilir. Olumsuz tavırların aksine, diğer bireylerin hasta bireylere karşı gereksiz ve aşırı hassasiyet göstermesi, onları normal sosyal rolleri yerine hastalıklarına göre değerlendirmesi, bireyin hastalığını kimlik olarak algılamasına ve toplum tarafından hastalığıyla kimlikleştirilmesinde etkili olabilmektedir.

4. Tartışma ve Sonuç

Araştırma sonucunda, diyabet, kanser kalp hastalıkları, tansiyon hastalıkları, böbrek hastalıkları, astım ve körlük gibi hastalıklar başta olmak üzere 51 farklı hastalığın toplum tarafından, hasta bireylerde kimlik haline gelen hastalıklar olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde hastalık kimliği üzerine yapılan araştırmalarda "*Kanser, diyabet, kalp, panik atak, ms, sma, lupus*" gibi hastalıkların, hastalık kimliğini yansıtmada konusunda ön plana çıktığı görülmüştür (Oris vd., 2016; Charmaz, 1995; Charmaz, 1983). Hastalığın kimlikleşmesinin sebepleri kapsamında yapılan değerlendirmede ise, hastalığın bireylerin yaşamında kısıtlılıklar yaratması, onların bağımsızlıklarını kaybetmelerine ve başkalarına muhtaç hale gelmelerine neden olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, bireylerin kendilerini nasıl gördüklerini ve toplumsal rollerini nasıl algıladıklarını doğrudan etkileyebilmektedir. Bu doğrultuda Charmaz (1983: 171), kronik hastalıkların bireylerin kimliklerini yeniden tanımlamalarına neden olduğunu ve bu süreçte bireylerin kendilik algılarında önemli değişimler yaşadığını belirtmektedir.

Hastalık nedeniyle bireylerin günlük aktivitelerde çabuk yorulması, ev veya dış ortamlarda rahat hareket edememesi, hareketlerinde kısıtlılık yaşaması ve ağır iş yapamaması gibi fiziksel kısıtlamalar, onların günlük yaşam aktivitelerini sınırlandırarak, yaşamının hastalık etrafında şekillenmesine yol açabilmektedir. Bu durum hastalığın yaşamının odağı haline gelmesine ve hasta tarafından hastalığın bir kimlik haline getirilmesine sebep olmaktadır. Hastalığın kabullenilmesi, bireyin hastalığı içselleştirdiğinin, hastalık sürecini benimseyerek sürece uyum sağladığının bir göstergesidir. Aynı şekilde bireyin hastalığa yüklediği sosyal anlamlar ve bu anlamın bireyin kimliğine olan yansıması, öncelikle hastalığın kabullenilmesi durumundan kaynaklanmaktadır. Bazı bireyler, hastalığın sadece olumsuz bir durum olmadığını ve toplum tarafından aciz görülmesi sebebiyle bir faydalanma unsuru olacağını fark edebilmektedir. Bu kapsamda bireyler hastalıkları sebebiyle toplum içerisinde dikkat çekme, hastaların yararlandığı sosyal haklardan daha fazla istifade etme çabasına girebilmektedir. Bu kapsamda hastalık bireyin yansıtmaktan çekinmediği hatta isminin önüne koyduğu ve sahip olduğu kimliklerinin bir parçası haline getirebilen bir unsura dönüşebilmektedir. Aynı doğrultuda, Kleinman (2020: 51), hastalıkların birey ve toplum açısından anlamının, hastalığın türü ve ortaya çıkardığı sonuçlara göre değişiklik gösterdiğini ifade etmektedir.

Hastalığın birey tarafından kabullenilmesi durumu, birey tarafından bu hastalıkları sahip oldukları kimliklerinin bir parçası olarak kabul etmeleri olarak değerlendirilmektedir. Bireylerin hastalıklarını kabullenip bu durumu başkalarına açıklamaları ve önlem amaçlı duyurmaları hastalığın benimsendiğinin birer göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir. Erikson'a (1968: 22) göre, bireylerde kimlik gelişimi sosyal etkileşimlerle oluşmakta ve bu şekilde gelişim göstermektedir. Bu doğrultuda araştırma bulgularında yer alan; hastalığın başkalarına açıklanması, bireylerin hastalıklarını başka bireylere fark ettirmesi ve hastalığıyla bilinmeyi göze alabilmesi gibi durumların, sosyal etkileşimler çerçevesinde hastalıkları kimliklerinin bir parçası olarak kabul ettiklerinin bir göstergesi olduğu düşünülmektedir.

Yaşam içerisinde hastalık sonrasında bireyin elde ettiği kazancın değişmesi, bedeninde ve davranışlarında değişikliklerin oluşması, bireylerin hastalıklarını kimliklerinin merkezi bir unsuru olarak görmelerine neden olabilmektedir. Bu açıdan fizyolojik değişimler, bireylerin çok acı çekmesi, şiddetli ağrılar hissetmesi ve bedensel görünümünde değişimler yaşaması örnek olarak gösterilmektedir. Hastalık sürecinde yaşanan bu değişimler, bireylerin kendilerini ve bedenlerini nasıl algıladıklarını ortaya koyan unsurlardır. Duygusal değişimler ise, hastalığın bireylerin düşüncelerini, ölüm korkusunu, tedaviye yönelik umutsuzluğunu ve psikolojik çöküntü yaşamasını şekillendirecektir. Bu durum, bireylerin toplumdaki farklı hissetmelerine ve hastalıklarını kimliklerinin bir parçası olarak görmelerine neden olur. Davranışsal değişimler, hastalığın bireylerin davranışlarını nasıl etkilediğini ve onların sağlıklı insanlar gibi davranmalarına yol açtığını gösterirken, maddi değişimler ise hastalığın bireylerde maddi zorluklar yaratması ve mekansal değişikliklere sebep olması durumu ile açıklanabilmektedir. Dolayısıyla, Tablo 3'te yer alan bulgular doğrultusunda, hastalıkların kısıtlılık oluşturmaları, hastalığın benimsenmesi ve yaşamda değişimler oluşturmaları gibi durumların, hastalıkların bireylerin kimliklerinin bir parçası haline gelmesinde öne çıkan faktörler olduğu tespit edilmiştir. Hastalıkların bireylerin yaşamlarında yarattığı kısıtlılıklar, hastalıkların sosyal ve psikolojik dinamikleri ve hastalıkların oluşturduğu değişimler, hastalıkların kimlikleştirilmesinde belirleyici faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Hastalıklar, bireylerin günlük ve sosyal yaşamlarında önemli değişimlere sebep olarak yeni yaşam koşulları ve yaşam düzeni oluşturabilmektedir. Bu çerçevede, Bury'e (1982: 169) göre özellikle kronik hastalık yaşayan bireylerin yaşamları kronik hastalık tarafından etkilenmekte ve bu durum bireyin kimliğini yeniden yapılandırmaktadır. Charmaz'a (1995: 657) göre, kronik hastalıklar bireylerin yer ve zaman algısı ile bunlara bağlı sosyal ilişkilerini değiştirebilmektedir. Bu minvalde araştırma sonucunda, hastalıkların, bireylerin beslenme düzenlerini, günlük aktivitelerini ve sosyal ilişkilerini hastalığa göre düzenlemelerini gerektirdiği, bu durumun ise bireylerin sosyal yaşamlarını ve aile hayatlarını etkileyerek hastalığın kimlik haline gelmesine yol açabileceği tespit edilmiştir.

Katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda hastalığın iş yaşamını olumsuz yönde etkilemesinin, bireylerin hastalıkların kimlikleşmesine yönelik bir gerekçe olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda profesyonel kimliklerinin de hastalık etrafında şekillenmesine neden olabileceğini vurgulanmalıdır. Benzer şekilde Williams (2000: 42) tarafından yapılan çalışmada, kronik hastalıkların iş yerindeki performans ve kariyer gelişimi üzerinde

olumsuz etkiler yarattığı tespit edilmiştir. Hastalık nedeniyle iş yaşamında yaşanan kesintiler, bireylerin profesyonel kimliklerini zedeleyerek hastalığı kimliklerinin bir parçası haline getirmektedir. Bu durum ayrıca, bireylerin hastalıklarına göre kariyerlerini  ekillendirmelerine ve iş yerinde ayrımcılığa maruz kalmalarına neden olabilmektedir.

Elde edilen veriler doğrultusunda sağlık hizmetlerine olan bağımlılığında hastalıkların kimlikleşmesi için bir sebep olduğu tespit edilmiştir. Hastalığın sürekli sağlık hizmetlerine bağımlılık gerektirmesi, bireylerin hastalıklarını kimliklerinin merkezi bir unsuru olarak görmelerine neden olmaktadır. Conrad ve Barker (2010) yaptıkları araştırmada, sağlık hizmetlerine bağımlılığın, hastaların kimliklerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Sürekli tıbbi takip ve tedavi gereksinimi, hastaların yaşamlarını sağlık hizmetleri çerçevesinde planlaması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, hastaların hastalıklarını kimliklerinin bir parçası olarak benimsemelerine neden olmaktadır. Örneğin, sürekli ilaç kullanımı veya düzenli doktor ziyaretleri, hastaların kimliklerini hastalıkları etrafında inşa etmeleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Hastalığın tedavi sürecinin uzunluğu, seyri ve tedavi süreci bireylerin hastalıklarını kimliklerinin bir parçası olarak görmelerine neden olan diğer önemli faktörlerdir. Bu minvalde uzun yıllar bir hastalıkla mücadele eden bireyin hastalıkla uzun yıllar yaşaması sebebiyle onu benliğinin bir parçası olarak algılayabileceğini s ylmek yanlış olmayacaktır. Frank'e (1995: 104) göre bireyler hastalıkla birlikte yaşananların sürekli bir mücadele hali olduğunu d şunmektedir. Bu sürekli mücadele dilen hastalık zamanla bireylerin hastalıklarını kimliklerinin ayrılmaz unsuru olarak görmelerine sebep olacaktır. Hastalığın  m r boyu sürmesi ve sürekli belirti göstermesi, bireylerin hastalığı kimlik olarak benimsemelerine sebep olmaktadır.

Elde edilen bulgulara göre mücadele zorluğu ve hastalığın yaygınlığı da hastalığın kimlik haline gelmesinde belirleyici rol oynamaktadır.  l mc l, kalıtımsal ve tedavisi zor olan hastalıklar, bireylerin hastalıklarını kimliklerinin en önemli unsuru olarak değerlendirmelerine sebep olabilmektedir. Bu minvalde Rosenfield (1997: 674) tarafından yapılan araştırmada, uzun zaman hastalıkla yaşayan bireylerin bu kimlikle etiketlendiğini ve sosyal kimliğinin bu çerçevede olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, aile bireylerinde aynı hastalığın olması veya toplumda sık görülen hastalıklardan birine yakalanmış olmak, hastalıkla ilgili sosyal ağlar ve destek sistemleri, hastalığın kimlik haline gelmesinde diğer önemli faktörlerdir.

Goffman'a (1963: 30) göre, damgalanma bireylerin kimlikleri üzerinde yıkıcı etkiler yaratmaktadır. Bu doğrultuda son olarak, hasta dışında diğer insanların olumsuz tutumlarının, bireylerin hastalıklarını damgalanmış bir kimlik olarak görmelerine yol açtığı tespit edilmiştir. Damgalanma, bireylerin hastalığının o bireyle özdeşleştirilmiş olumsuz bir kimlik olduğunun bir göstergesidir. Damgalanma durumu, bireylerin hastalığı bir kimlik olarak kabul etmelerine neden olan bir davranıştır. Dolayısıyla hasta bireye karşı olumsuz tutumlar, bireylerin hastalıklarını gizlemelerine veya tam tersine sürekli bir şekilde açıklamalarına yol açabilmektedir.

Başkalarının hasta kişiye yönelik göstermiş olduğu aşırı hassasiyet durumu, bireylerin hastalıklarını kimliklerinin belirleyici unsuru olarak algılamalarına neden olmaktadır. Bu kapsamda Parson (1951: 436), hastaların toplumda belirli roller üstlenmesi gerektiğini ve hastalık durumunda bireyin hastalık rolüne büründüğünü ve bu kimliği yansıttığını vurgulamaktadır. Diğer bireylerin hastaya karşı gösterdiği aşırı hassasiyet gösterme olarak değerlendirilebilecek davranışlar, bireylerin sürekli olarak hasta olduklarını hatırlamalarına ve bu durumun sosyal etkileşimlerinde ön plana çıkmasına yol açmaktadır. Bu tür tutumlar, bireylerin kendilerini hastalıklarıyla tanımlamalarına ve hastalıktan ibaret bir birey olduklarını algılamalarına sebep olabilmektedir.

Kaynakça

- Bury, M. (1982). Chronic illness as biographical disruption. *Sociology of Health & Illness*, 4(2), 167-182.
- Charmaz, K. (1983). Loss of self: A fundamental form of suffering in the chronically ill. *Sociology of Health & Illness*, 5(2), 168-195.
- Charmaz, K. (1994). Identity dilemmas of chronically ill men. *Sociological Quarterly*, 35(2), 269-288.
- Charmaz, K. (1995). The body, identity, and self: Adapting to impairment. *The Sociological Quarterly*, 36(4), 657-680.
- Conrad, P. and Barker, K.K. (2010). The social construction of illness: Key insights and policy implications. *Journal of Health and Social Behavior*, 51(1_suppl), S67-S79.
- Courtenay, W. H. (2000). Constructions of masculinity and their influence on men's well-being: a theory of gender and health. *Social Science & Medicine*, 50(10), 1385-1401.
- Engel, G. L. (1977). The need for a new medical model: A challenge for biomedicine. *Science*, 196(4286), 129-136.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York, NY: Norton.
- Frank, A. W. (1995). *The Wounded Storyteller: Body, Illness, and Ethics*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Helgeson, V. S., Reynolds, K. A., And Tomich, P. L. (2006). A meta-analytic review of benefit finding and growth. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74(5), 797-816.
- Herek, G.M. and Glunt, E.K. (1988). An epidemic of stigma: Public reactions to AIDS. *American Psychologist*, 43(11), 886-891.
- Kleinman, A. (2020). *The Illness Narratives: Suffering, Healing, and the Human Condition*. New York, NY: Basic Books.
- Larsen, K. E. (2009). The role of illness identity in adjustment to chronic illness. *Journal of Health Psychology*, 14(8), 1071-1080.
- Morea, J. M., Friend, R., And Bennett, R. M. (2008). Conceptualizing and measuring illness self-concept: A comparison with self-esteem and optimism in predicting fibromyalgia adjustment. *Research in Nursing And Health*, 31(6), 563-575.
- Oris, L., Rassart, J., Prikken, S., et al. (2016). Illness identity in adolescents and emerging adults with type 1 diabetes: Introducing the Illness Identity Questionnaire. *Diabetes Care*, 39(5), 757-763.
- Parsons, T. (1951). *The Social System*. Glencoe, IL: Free Press.
- Rosenfield: (1997). Labeling mental illness: The effects of received services and perceived stigma on life satisfaction. *American Sociological Review*, 62(4), 660-672.
- Rubin, H. J. (1983). *Applied social research*, Columbus, OH: Charles E. Merrill.
- Sirois, F. M., And Hirsch, J. K. (2017). A longitudinal study of the profiles of psychological thriving, resilience, and loss in people with inflammatory bowel disease. *British Journal of Health Psychology*, 22(4), 920-939.
- Smith, J. A. and Anderson, R. E. (2018). The intersectionality of health: Exploring the role of race, gender, and socioeconomic status. *Health Psychology*, 37(1), 42-50.
- Sontag: (2020). Bir metafor olarak hastalık - AIDS ve metaforları. Can Yayınları.
- Tran, V., Wiebe, D. J., Fortenberry, K. T., Butler, J. M., And Berg, C. A. (2011). Benefit finding, affective reactions to diabetes stress, and diabetes management among early adolescents. *Health Psychology*, 30(2), 212-219.
- Türkdoğan, O. (1991). *Kültür ve sağlık-hastalık sistemi. Doğu'da bir kasabanın tıbbi sosyoloji açısından incelemesi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Van Bulck, L., Goossens, E., Luyckx, K., Oris, L., Apers, S., And Moons, P. (2018). Illness identity: A novel predictor for healthcare use in adults with congenital heart disease. *Journal of the American Heart Association*, 7(11), e008723. <https://doi.org/10.1161/jaha.118.008723>.

- Williams, D.R. and Mohammed, A. (2009). Discrimination and racial disparities in health: evidence and needed research. *Journal of Behavioral Medicine*, 32(1), 20-47.
- Williams: J. (2000). Chronic illness as biographical disruption or biographical disruption as chronic illness? Reflections on a core concept. *Sociology of Health & Illness*, 22(1), 40-67.
- Yıldırım, A., And Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık. Ankara.

Araştırmacıların Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırma Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 07.06.2023 tarih 138/17 sayılı kararı ile uygun bulunmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Social reflection of illnesses: Illness identity and the reasons for the identification of illnesses

Social reflection of illnesses: Illness identity and the reasons for the identification of illnesses

Extended Abstract

The concept of illness is a complex and multidimensional phenomenon at both individual and social levels. Although illness is defined as a biologically based health problem, it is also shaped by individuals' life experiences and social contexts. In the biomedical perspective, illness is considered as a pathological condition that occurs in the normal functioning of the body and is usually defined by specific signs and symptoms (Engel, 1977, p. 132). However, the experience of illness is not limited to physiological symptoms; it also includes psychological, social and cultural dimensions. Individuals make sense of their illnesses according to their life stories, belief systems and social roles, and this process of making sense deeply affects the effects of the illness on the individual and coping strategies. Therefore, in order to fully understand the concept of illness, it is necessary to consider it not only from a biomedical perspective, but also from social and cultural perspectives.

The concept of illness is deeply linked to individuals' identities. Identity shapes how individuals perceive themselves and others, how they define their social roles and how they behave in social interactions. Illness can significantly affect this perception and construction of identity. Chronic illnesses or serious health problems may require individuals to redefine their identity, as illness can alter an individual's daily life, social roles and self-perception. This interaction between illness and identity shows that the experience of illness is not only a biomedical event, but also a social and psychological process. In this context, the social meaning of illness and individuals' coping processes with illness are directly related to how their identities are affected and reshaped. When illnesses are evaluated from a social perspective, it will be seen that illness is not only a biological condition but also a social phenomenon. From this perspective, it would not be wrong to say how diseases are shaped by social structures, values and norms and how this shaping is reflected in the coping processes of individuals. For example, diseases such as AIDS should be considered not only as a medical problem, but also with elements of social stigmatisation and discrimination.

In the health psychology literature, the concept of "illness identity" stands out as an important component of the relationship between health status and identity. This concept tries to explain how individuals make sense of their health conditions and how these conditions become a part of their identity. For example, individuals diagnosed with a serious illness such as cancer may accept this condition as a part of their identity and this acceptance may affect their coping strategies and social interactions.

In addition, the relationship between health status and identity can be shaped by factors such as gender, ethnicity, age and socioeconomic status. In this context, health psychology research aims to develop a more holistic understanding of individuals' health status by examining the interaction of these factors. For example, the ways in which women and men experience health and illness may be determined by gender roles and expectations. Therefore, the relationship between health status and identity is critical in understanding individuals' experiences of health. In this context, examining the relationship between health status and identity can make important contributions to individuals' efforts to improve their health and increase their quality of life.

In this research, by focusing on the meaning of diseases on individuals' identities, it was tried to determine which diseases have become identities, and it was aimed to reveal the reasons for thinking that the related diseases have become identities.

Within the scope of the research, qualitative research method was preferred in order to evaluate the perceptions of individuals regarding the concept of disease identity in order to determine the diseases that have the possibility of identification and to examine the concept of disease identity in depth by questioning which diseases can become identity in individuals, what are the factors that can enable diseases to become identity in individuals, what are the characteristics of diseases that are likely to become identity and what are the characteristics of an individual whose disease has become identity.

Within the scope of the research, data were collected from 142 volunteer participants, 64 women and 78 men. It was determined that 38 different diseases can become an identity. Among these diseases, diabetes (63), cancer types (49) and heart diseases (37) were found to stand out. In the same way, it has been determined that the limitations caused by diseases, the acceptance of the disease by the individual and the changes caused by the disease in the individual, the shaping of the life of the disease, the necessity of the disease, the continuity of the disease and other features of the disease, the prioritisation of the disease and the negative attitudes and behaviours towards the sick individual can cause a disease to become an identity.

Araştırma Makalesi / Research Article

Monarşiden Demokrasiye Siyasetin İmkânı Sorunu ve John Locke¹

The Problem of the Possibility of Politics from Monarchy to Democracy and John Locke

Serdar Saygılı*, Gamze Kaya**

Makale Bilgisi

Alındı: 17.01.2024
Düzeltildi: -
Kabul Edildi: 08.02.2024
Yayımlandı: 30.06.2024

Öz

John Locke, on yedinci yüzyıl siyaset felsefesinin önde gelen filozoflarından birisi olarak kabul edilir. Locke'un siyaset alanındaki düşünceleri onu klasik liberal demokrasinin önemli figürü haline getirmiştir. Ona göre, siyasal toplum kurulmadan önce doğa durumundaki bireyler barış içerisinde yaşamaktadır. Locke'a göre, doğa durumundaki birey birtakım doğal haklara sahiptir. Yaşam, özgürlük, eşitlik, mülkiyet, saldırganı cezalandırma gibi belirlenen bu haklar bireylerin doğuştan sahip olduğu haklardır. Bu haklar savaş durumunun oluşmasına ortam hazırlar. Onun açısından savaştan kaçınmanın yolu, sahip olunan hakları egemen güce teslim etmekten geçmektedir. Böylece savaştan kurtulmak isteyen her birey rıza göstermek suretiyle sahip olduğu hakların bir kısmını egemene teslim eder. Devredilen haklar toplumsal sözleşme yapılarak güvence altına alınmıştır. Sözleşmenin amacı, düzeni ve yasayı tahsis etmek, doğal durumun belirsizliğini gidermek ve kişinin haklarını muhafaza edecek kurumlar meydana getirmektir. Bu bakımdan Locke'un siyaset felsefesi alanında ki düşüncelerinin etkisi günümüze kadar ulaşmıştır. Bu çalışmada ise Locke'un siyaset felsefesi alanında ki düşünceleri eleştirel perspektiften tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: John Locke, Doğa Durumu, Mülkiyet Hakkı, Toplumsal Sözleşme, Liberalizm, Siyaset Felsefesi

Article Information

Received: 17.01.2024
Revised: -
Accepted: 08.02.2024
Published Online: 30.06.2024

Abstract

John Locke is considered one of the leading philosophers of seventeenth-century political philosophy. Locke's ideas on politics made him an important figure of classical liberal democracy. According to him, lived in peace individuals in the state of nature before the establishment of political society. According to Locke, individual in the state of nature has a number of natural rights. These rights, such as life, liberty, equality, property, the right to punish aggressors and so on, are the rights that individuals are born with. These rights prepare the environment for the emergence of a state of war. From his point of view, the way to avoid a war is to surrender these rights to the sovereign power. Thus, every individual who wants to avoid war surrenders a bundle of rights to the sovereign through consent. The surrendered rights are secured by the social contract. The purpose of the social contract is to establish order and law, to resolve the uncertainties of the natural state and to create institutions to protect the rights of the individual. In this respect, the influence of Locke's ideas in the field of politics still continues today. In this study, Locke's ideas in the field of political philosophy will be discussed from a critical perspective.

Keywords: John Locke, State of Nature, Property Rights, Social Contract, Liberalism, Political Philosophy

¹ Bu makale, 03 Temmuz 2023 tarihinde Gamze Kaya'nın Doç. Dr. Dr. Serdar Saygılı danışmanlığında tamamladığı "John Locke'un Siyaset Felsefesi Üzerine Bir İnceleme" isimli yüksek lisans tezi esas alınarak üretilmiş bir yayındır.

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, serdarsaygili@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1986-6448

** Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe, gamze7188@gmail.com, ORCID: 0009-0004-1007-6751

1. Giriş

Toplumsal yaşamda her birey zaman içerisinde birtakım konularda diğer toplum üyeleri ile uyumsuzluk yaşamıştır. Bu uyumsuzluklar sonucunda cevaplanması gereken bazı sorular meydana gelmiştir. Bireyler ortak kararları nasıl almalıdır?, Toplum adına alınan ortak kararların meşruiyeti nasıl sağlanmalıdır?, Yönetimde kimler söz sahibi olmalıdır?, Yönetimde söz sahibi olanların yetkileri nerede başlamalıdır?, Yönetenlerin yetki aşimları nasıl durdurulmalıdır? Tüm bu ve benzeri sorular temel olarak siyasetin kapsamına girmektedir. Bu bağlamda siyaset kavramı, insanların hayatlarını düzenlemek, korumak ve değiştirmek için kullandıkları genel kuralları belirleyen faaliyet alanı olarak tanımlanmaktadır (Heywood, 2022: 28-29). Süreç içerisinde felsefenin siyaseti konu edinmesi ile birlikte siyaset felsefesi olarak adlandırılan alan ortaya çıkmıştır. Felsefenin alt disiplinlerinden birisi olan siyaset felsefesi, bireyin toplum ve devlet ile nasıl bir ilişki içerisinde olması gerektiğini konu edinir. Toplumsal hayatta olmuş ya da olabilecek sorunlara çözüm önerileri geliştirme amacından hareket eden siyaset felsefesi ideal toplumsal düzeni araştırmıştır. Siyaset felsefesi filozofları genel olarak birey, toplum, devlet, hak, adalet, özgürlük, eşitlik, mülkiyet ve benzeri temel kavramları incelemiştir. Bunların yanı sıra Devletin kökeni nedir?, Devletin meşruiyeti nedir?, En iyi yönetim biçimi nedir? gibi sorulara cevap aramıştır (Macit vd., 2021: 6; Saygılı vd., 2020: 4).

Aydınlanma felsefesinin kurucularından birisi olarak kabul edilen John Locke (1632-1704), felsefenin diğer alanlarında cevaplamaya çalıştığı soruların yanında devletin yönetim biçiminin ne olacağı gibi sorulara cevap arayarak modern siyaset felsefesi geleneğinde kendisine önemli bir yer edinmiştir. Siyaset alanında savunduğu düşünceleri Locke'u kalsik-liberal demokrasinin önemli temsilcisi haline getirmiştir. Locke, devletin kökeninin ve meşruiyetinin kaynağını sorgulayarak siyaset felsefesini temellendirmeye çalışır. Locke'un hareket noktasını belirleyen kavram doğa durumudur. Locke, doğa durumu kavramını diğer sözleşme kuramcılarından farklı şekilde ele alır. Örneğin Hobbes doğa durumunda her bireyi yaratılış açısından eşit kabul eder. Ancak doğal olarak eşit kabul edilen bireyler fiziksel güce veya zihinsel yeteneğe sahip olmak bakımından herhangi bir eşitliğe sahip değildirler (Cevzici, 2001: 73). Locke, doğa durumunu tüm bireylerin ortak mülkiyete sahip olduğu tabii özgürlük hali olarak tasavvur eder. Ayrıca doğa durumunu, bireylerin eylemlerini doğa yasasına bağlı gerçekleştirdikleri toplumsal düzenden önceki yaşam biçimini ifade etmek için kullanır. Locke, siyasal otoritenin kökenini ve meşruiyetini belirlemek için öncelikle bireylerin doğal halinin ele alınması gerektiğini savunur (Toku, 2015: 210).

Locke, doğal durumda bulunan bütün bireylerin birtakım haklara sahip olduğunu ileri sürmüştür. Bütün haklar Tanrı tarafından verilmiş olan doğal hukuktan türetilmiştir. Bireylerin doğuştan sahip olduğu doğal haklar, başka kişilere veya iktidara devredilemez niteliktedir. Bu sebeptendir ki, Locke sınırlı devlet fikrini savunmuştur. Ona göre, devletin yetki alanını sınırlayacak ve bireylere karşı sorumluluklarını belirleyecek temel ölçüt bireysel haklardır (Yayla, 2014: 41). Bireysel özgürlüğe verdiği değer ile tanınan Locke, devletin kuruluş amacının öncelikle bahsi edilen doğal hakları korumak olduğunu savunmuştur. Locke, bireylerin sahip olduğu doğal hakların tamamını egemene teslim etme fikrine karşı çıkmıştır. Çünkü tüm yetkilerin devlete teslim edilmesi devleti mutlaklaştırmak anlamına gelmektedir. Locke'un kurmuş olduğu devlet modelinde siyasal iktidarı mutlak güç ile donatmak bireysel hakların çiğnenmesi ile sonuçlanacaktır. Bu yüzden devletin güç kullanma imkânı kanunlar aracılığı ile sınırlandırılmalıdır (Şahin, 2017: 52-54). Dolayısıyla Locke, sınırlı devlet görüşünü savunarak mutlak monarşiye olan karşıtlığını da açıkça ortaya koymuştur.

Locke, devlet gücünün tek elde toplanmasını önlemek için kuvvetler ayrılığı ilkesini geliştirmiştir. İlke yasama, yürütme ve federatif güç olarak adlandırılan üç ayrı erkten oluşmaktadır. Yasama diğer iki erkten daha üstündür. En üstün irade olarak nitelendirilen yasama çoğunluk ilkesine göre hareket etmektedir. Yürütme gücü yasamanın çıkardığı kanunlara işlerlik kazandırmaktadır. Federatif güç ise devlet üyeleri ile devletin dışında kalan bireyler arasında çıkabilecek sorunları çözmekle görevlidir (Ağaoğulları, 2009: 208-210). Locke'a göre, üç erkin temel amacı kamu yararına hizmet etmektir. Devlet kendisine verilen bu amacın dışına çıktığında ise direnme hakkı doğmaktadır. Direnme hakkı sayesinde bireyler, iktidarın baskıcı tutumlarıyla karşılaştıklarında teslim ettikleri yetkileri geri alabileceklerdir. Locke, direnme hakkını doğal bir hak olarak nitelendirmiştir. Bu yüzden direnme hakkını kullanmak meşru görülmektedir (Yıldız, 2016: 391). Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere bu çalışmada temel olarak Locke'un siyaset teorisinde hangi kavramları temel aldığı ve siyaset felsefesini bu kavramlar çerçevesinde nasıl temellendirdiği tartışılacaktır.

2. Özgürlük Alanı Olarak Doğa Durumu

Locke, siyaset alanına dair fikirlerini *Yönetim Üzerine İki İnceleme* adlı eserinde açıklamıştır. Eser 'Birinci İnceleme' ve 'İkinci İnceleme' şeklinde iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Birinci İnceleme'de Locke,

Robert Filmer (1588-1653)¹'in yönetime dair görüşlerini eleştirmiştir. Filmer'a göre, Âdem tüm dünyanın monarkıdır. Bütün krallar ilk atalarının Âdem olması sebebi ile Âdem'den sonraki varis olarak görülürler. Bu bakımdan monarşik gücün prenslere aktarılması miras olarak kabul edilmektedir. Ayrıca insanları doğal olarak özgür kabul etmeyen Filmer, Âdem'in çocukları üzerinde mutlak ve sınırsız yetkiye sahip olduğunu savunmuştur. Çünkü Filmer'a göre Âdem'in ilk insan olması, onun dünyaya getirdiği çocuklarının ve ondan sonraki neslinin üzerindeki yetkiyi mutlak kılmaktadır (Locke, 2020: 75). Filmer, yöneticinin yani kralın elinde bulundurduğu tüm yetkileri Âdem vasıtası ile Tanrı'dan aldığını iddia etmiştir (Locke, 2020: 75). Locke, *Birinci İnceleme*'de temel olarak Filmer'in *Patriarcha* adlı eserinde Âdem üzerinden temellendirmeye çalıştığı mutlak monarşiye dair fikirlerini çürütmeye çalışmıştır.

Eserin ikinci kısmında Locke'un siyasi iktidarın kaynağına ilişkin görüşleri yer almaktadır. Locke, Filmer'in Âdem'in mutlak iktidarı ile ilgili düşüncelerine karşı çıkararak devlet yetkilerinin kökenini ve meşruluğunu araştırır. Locke, öncelikle bireylerin doğal yaşamdaki hallerini incelemek gerektiğini öne sürmüştür. Bireylerin doğal hayat tarzlarını ifade etmek için kullanılan doğa durumu kavramı bir kurgudan ibarettir. Locke, devletsiz bir toplumsal sistem kurmayı amaçlamamıştır. Bunun yerine toplumu yönetmek için sınırsız güç ile donatılmış baskıcı güce karşı çıkmıştır. Bu yüzden Locke, kurgusal nitelikteki doğa durumu kavramını, bireylerin toplumsal düzen içerisinde ihtiyaç duyduğu özgürlük, eşitlik ve güvenlik gibi temel hakların daha anlaşılır tahayyül edilmesi açısından bu kavramları mantıksal bir çerçevede içerisinde sunmuştur (Ruby, 2016: 80). Doğa durumu Locke'un siyaset felsefesinin hareket noktasını oluşturmaktadır. Bu yüzden, İkinci İnceleme'ye ilk olarak bahsi edilen kavramı açıklayarak başlamıştır.

Doğa durumunu Locke, "*İnsanların başkasından izin istemeksizin ya da başkalarının iradesine bağlı olmaksızın doğa kanununun sınırları içinde fiillerini düzenleyebilecekleri ve sahip oldukları varlıklar ve kendileri üzerine uygun gördükleri biçimde tasarruf edebilecekleri tam ve eksiksiz bir özgürlük durumu*" şeklinde tanımlamıştır (Locke, 2020: 169). Doğa durumunun en belirgin özelliği özgürlük temeline dayanmasıdır. Doğal hal içerisinde yaşayan bütün bireyler eşit haklara sahiptir. Başka bir ifadeyle her bir kişi bir diğeri kadar özgür kabul edilmektedir. Locke, bu noktada özgürlük hakkına ayrı bir parantez açmıştır. Bu bakımdan doğa durumundaki özgürlük, Hobbes'un savunduğu gibi bireylerin kendi istek ve arzularına göre hareket ettikleri bir başıbozukluk durumunu ifade etmemektedir. Özgürlük temel olarak bir kişinin iradesini kullanmak açısından bağımsızlığını ifade etmektedir. Birey özgürken başka kişilerin tahakkümünden uzak aynı zamanda doğa yasasına bağlı hareket etmektedir. Locke, kişinin özgürlüğünü başka bireyin özgürlük alanı ile sınırlandırmıştır (Cevizci, 2001: 314). Bununla birlikte herkesin eşit aynı zamanda da özgür kabul edildiği doğa durumunda bireysel hakların nasıl korunacağı ile ilgili olarak Locke, şöyle bir açıklamada bulunmuştur: "*Doğal durumu yöneten ve herkesi kendisine uymaya zorlayan bir doğa yasası vardır. Aklın bizzat kendisi olan bu yasa, kendisine danışan bütün insanlığa herkesin eşit ve bağımsız olduğunu, kimsenin bir diğerrinin hayatına, sağlığına, özgürlüğüne ya da sahip olduklarına zarar vermemesi gerektiğini öğretir*" (Locke, 2020: 171).

Anlaşılabacağı üzere Locke, doğa durumunda bireylerin eylemlerini düzenleyebilecekleri evrensel bir yasanın var olduğunu ileri sürmüştür. Locke'un akıl olarak ifade ettiği doğa yasasına uygun şekilde hareket etmek akla göre davranmak anlamına gelmektedir. Bütün bireyler yasaya uymakla yükümlüdür. Locke'a göre, doğal durumda barışın, huzurun ve bireysel güvenliğin sağlanması ancak doğa yasasına uymakla mümkündür. Doğa yasasının ihlali bireyleri taraf tutma veya bencillik gibi kötü duygulara sürüklemektedir. Bu durum bireyler arasındaki dengeyi bozarak çatışmalarına yol açmaktadır (Şahin, 2017: 43-44). Locke bireylere, eşitlik ve özgürlük hakkı dışında saldırganı yargılama ve cezalandırma hakkı da tanımıştır. Yargılama ve cezalandırma hakkı doğa yasasını çiğneyen kişiye bireyler tarafından uygulanan yaptırımı ifade etmektedir. Bu hak ile beraber her birey aynı zamanda diğer bireyler üzerinde bir iktidar da elde etmiştir. Elde edilen iktidar sınırsız, mutlak bir gücü ifade etmemektedir. Bireyler bahsi edilen iktidarı işlenen suç ile orantılı olacak şekilde kullanılmalıdır (Locke, 2020: 174). Locke'a göre, ceza yaptırımının bireyler tarafından kötüye kullanılması özgürlük hakkının ihlal edilmesine neden olacaktır. Böylece doğal hal bozularak yerini güçlünün güçsüzü ezerek köleleştirdiği bir ortam oluşacaktır.

¹ "Devleti bir aile ve kralı da ailenin babası olarak gören *Filmer*, baba otoritesine boyun eğmenin siyasal yükümlülüğün gereği olduğunu ileri sürüyordu. Zamanın birçok düşündürü gibi Filmer de görüşlerini *Kitabı Mukaddese* dayandırma çabasıydı. *Kitabı Mukaddesin* zorlama bir yorumuyla *Âdem*'in ilk kral olduğunu ve *I. Charles*'ın da ülkeyi onun *İngiltere*'deki en büyük mirasçısı sıfatıyla yönettiğini öne sürüyordu. Topluların yöneticileri konumunda bulunan şahısların, insanlığın atası, ilk insan ve ilk mutlak monark olan *Âdem*'in varisleri olduklarını, mutlak otoritenin ilahi ve doğal bir hak olarak Tanrı tarafından onlara bahşedildiğini, buna karşılık, yöneticiler haricindeki insanların özgür doğmadıklarını, onlar için hayatın ve köleliğin birlikte başladığını ve bu durumun değiştirilemeyeceğini, yani yöneticilerin doğal hakları haricinde, insanların doğal haklarından bahsedilemeyeceğini, bir anlamda insanların doğal olarak kralların ya da padişahların köleleri olduklarını, bütün devletlerin de bu nedenle *mutlak-monarşik* bir form taşıdıklarını savunuyordu" (Toku, 2003: 63-64).

3. Doğal Hakların İhlali Olarak Kölelik

Locke'a göre, doğa durumunda yargılama ve cezalandırma gücüne sahip herhangi bir üst otorite olmaması doğa yasasının çiğnenmesine neden olabilir. Bu yüzden işlenen suçun tekrarlanmaması adına yargılama ve cezalandırma hakkı doğmuştur. Bütün insanlar eşit olduğu için bahsi edilen haklara herkes aynı oranda sahiptir (Tabanlı, 2018: 346). Ancak bireylere verilen eşitlik hakkı bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Locke açısından, uygulanacak olan cezalarda ölç alma amacı ile aşırıya kaçılması suçluyu tahakküm altına almak olarak görülmektedir. Verilen cezalar işlenen suç ile doğru orantılı olmalıdır. Bu durumda cezalar işlenen suçun telafisi yapıldığı yere kadar devam etmektedir. Amacını aşan cezalar suçluyu köleleştirme girişimi olarak görülmektedir (Eroğlu, 2010: 4). Locke, "(...) kendi hayatı üzerinde muktedir olmayan bir insan, sözleşme ile ya da gönüllü olarak, kendisini bir başkasına köle olarak veremeyeceği gibi dilediği zaman canını alabilecek birisinin mutlak keyfi iktidarı altına da sokamaz" sözleri ile bireylerin özgürlüğüne vurgu yapmaktadır (Locke, 2020: 186).

Locke, doğal durumda yaşayan her bireyin sahip olduğu eşitlik ve özgürlük haklarını doğal haklar olarak nitelendirmiştir. Doğal haklar bireylerin insan olmaları sebebiyle sahip oldukları temel hakları ifade etmektedir. Doğuştan kazanılan bu haklar hiç kimse tarafından zorla kişinin elinden alınamaz veya hak sahibi bir başkasına devredemez (Topakkaya, 2017: 136). Bu bakımdan Locke'a göre, özgürlük bireyin koruması gereken temel hakların başında gelmektedir. Kişinin kendisi dâhil hiçbir birey sahip olduğu bu özgürlüğü başka birine teslim edemez. Zira özgürlük hakkının başka kişilerin eline geçmesi kölelik ile sonuçlanacaktır. Bu durumda kölelik kişinin başta özgürlük hakkı olmak üzere sahip olduğu temel hakları kaybederek başka bir kişinin tahakkümü altına girmeyi ifade etmektedir (Locke, 2012: 21-22).

Doğal hakların ihlali sadece kölelik ile sonuçlanmamıştır. Bu durum aynı zamanda bireyler arasında çatışmalara sebep olmuştur. Locke, suçu işleyen ile cezayı veren taraf arasında otaya çıkan çatışmaları düşmanlık ve yok etme durumu olarak nitelendirmiştir. Locke'a göre, çatışmaların temel sebebi doğal hakların diğer bireyler tarafından ihlal edilmesidir. Doğal hakların ihlali nihai olarak çatışmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Eroğlu, 2010: 5). Locke'un başlangıçta barış hali olarak tanımladığı doğa durumu yaşanan çatışmalar nedeni ile kargaşa ortamına dönüşmüştür. Bu noktada Locke, "(...) insanları başkalarının hakkına tecavüz etmekten ve başkalarına zarar vermekten alıkoyacak olan doğa yasasını gözetmesi bütün insanlar için esenlik ve barış olacaktır" sözleri ile doğa yasasının önemini dile getirmiştir (Locke, 2020: 171).

Bireyler arasındaki çatışma zamanla büyüyerek savaşa dönüşebilir. Savaş durumunu Locke, "(...) bir başkasının hayatına karşı ani bir hırsla ve aceleyle değil soğukkanlı, iyice düşünülmüş tasarlanarak söz veya eylemle yapılan bir beyan" olarak tanımlar (Locke, 2020: 179). Bireylerin birbirlerine karşı düşmanlık beslemesine sebep olan savaş durumu, yargı ve ceza sisteminin bulunmadığı ortamlarda sürekli devam eder. Ancak savaşın sonlandırılmasının ardından bireylerden sağlıklı kararlar vermeleri beklenemez. Çünkü doğa durumunda bulunan herkes kendi davasının yargıdır. Bu yüzden savaş durumundan çıkan herhangi bir birey haksız olduğunda da kendi çıkarları doğrultusunda karar almaktan çekinmeyecektir (Tabanlı, 2018: 347). Şu halde Locke, barıştan savaşa giden doğa durumu tasviri ile aslında toplumsal sürece geçişin aşamalarını göstermek istemiştir. Ona göre, doğa durumunda bulunan hakların korunması için yönetici bir gücün varlığına zorunlu olarak ihtiyaç vardır. Ancak öncelikle mülkiyet kavramı adı altında topladığı doğal hakların tanımlanması gerekmektedir.

4. Doğal Kazanım Olarak Mülkiyet Hakkı

Locke'un mülkiyet kavramını iki farklı şekilde kategorize ettiği görülmektedir. İlki hayat, hürriyet ve eşitlik gibi doğal hakları içine alan geniş anlamdaki mülkiyettir. İkincisi ise maddi varlık edinme biçimindeki özel mülkiyettir. Locke açısından öncelikli olan geniş anlamdaki mülkiyettir. Çünkü bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmesi temel olarak doğal haklara bağlıdır. Bu yüzden esas yapılması gereken doğal hakları muhafaza etmektir (Ağaoğulları vd., 2009: 174-175). Locke, ikinci tanımda dile getirdiği mülkiyet hakkını genel olarak emek kavramı ile ilişkilendirmiştir. Locke'a göre, Tanrı dünyayı ve nimetlerini bütün insanlara birlikte kullanmaları için sunmuştur. Ancak kişi ortaklaşa olan şeylere emeğini katarak onu özel mülkü haline getirebilmektedir (Şahin, 2017: 47). Locke, emek kavramı ile ilgili fikirlerini *Yönetim Üzerine İki İnceleme*'de şu sözlerle dile getirmiştir: "Ortaklaşa verilen şeyin bir kısmını kendisinin mülkü kılmak için, onda pay sahibi olan bütün ahalinin açık rızasını almak gerekli olsaydı, çocuklar veya hizmetçiler babaların veya efendilerin her birisinin payına düşeni belirlemeden onlara ortak olarak verdiği eti bile kesemezlerdi. Kaynakta akmakta olan su herkese ait olsa da testidekinin sadece onu doldurana ait olduğundan kim şüphe duyar? Kişinin emeği, doğanın bütün çocuklarına ortak ve eşit olarak verdiği o şeyi onun ellerinden alarak kendisine ait kılmıştır" (Locke, 2020: 189-190).

Anlaşılabacağı üzere, Locke açısından mülk edinmenin meşruluğu bireysel emeğe dayanmaktadır. Bu durumda bireyin emeğini verdiği şey artık ortak olmaktan çıkarak emek veren kişinin mülkü haline gelecektir.

Locke, mülkiyeti doğal hak olarak nitelendirmektedir. Şu halde mülk edinmek doğa yasasına aykırı bir davranış olarak görülmemektedir. Ancak emek kavramının ortaya çıkması bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Örneğin, mülk edinmede sınır meselesi gibi. Bireylere mülk edinme konusunda sınırsız bir hak tanımayan Locke, bu noktada mülk edinmenin belirli sınırlarının olduğunu ileri sürer (Geçit, 2014: 103-104).

Mülk edinmenin sınırlarından ilki, daha önce de ifade edildiği gibi emektir. Locke, kişinin ancak emeğini kattığı şeyi mülk edinebileceğini savunmuştur. Bu durumda birey, emek vermediği ürünü kendi mülkü haline getiremeyecektir. Bahsi edilen sınırlardan ikicisi yeterlilik sınırıdır. Yeterlilik sınırına göre, herhangi bir kişinin mülk sahibi olabilmesi için mülk edinilecek şeyden diğerlerine yetecek kadarını bırakması gerekmektedir. Bu sebeptir ki, birey başkalarının da hakkı bulunan mülkün tamamını kendi üzerine geçiremez. Üçüncüsü ise bozulma sınırıdır. Locke'a göre, Tanrı bireylere yeryüzünü ve nimetlerini bozmaları için vermemiştir. Bu yüzden birey, daha fazla emek sarf ederek tüketebileceğinden fazla ürün elde etmemelidir. Locke açısından, kişinin ihtiyacı olandan fazlasını alarak çürümesine neden olması diğer bireylerinin haklarını gasp etmek demektir (Ağaoğulları vd., 2009: 181). Burada ifade edilenlerden anlaşılacağı üzere, sınırların aşılması başkalarının haklarının ihlal edilmesi aynı zamanda doğa yasasının da çiğnenmesi anlamına gelmektedir.

Locke, bireysel hakların ihlal edilmesini önlemek için yukarıda ifade edilen sınırların aşılmaması gerektiğini önemle vurgulamıştır. Ancak daha sonra bu sınırların yıkılabilir olduğunu yine kendisi ifade etmiştir. Locke, bu durumun açıklamasını "(...) devreye insanların bozulmadan saklayabilecekleri bir şey olarak paranın kullanımı girdi ve karşılıklı rıza sonucu bununla gerçekten faydalı fakat bozulabilir ihtiyaç maddelerini değiş tokuş etmeye başladılar" sözleri ile dile getirmiştir (Locke, 2020: 201). Görüldüğü üzere paranın devreye girmesi belirlenen üç sınırın da ortadan kalkmasına yol açmıştır. Para karşılığı emeğin satılması her ne kadar bireysel rızaya dayansa da doğal hakların ihlal edilmesini engellememiştir. Bu yüzden bireyler, tehlikelerden kurtulmak ve varlıklarını korumak için toplumsal düzene geçmeye karar vermişlerdir.

5. Doğal Hakların Garantisi Olarak Toplum Sözleşmesi

Toplum sözleşmesi genel olarak bireylerin niçin bir topluma dâhil olmak istedikleri sorusuna cevap niteliği taşımaktadır. Locke, bireylerin topluma geçişlerinin nedeni olarak doğa durumunu göstermiştir. Çünkü Locke'a göre, doğa durumu, "(...) sürekli olarak başkalarının saldırısına açıktır, zira herkes en az kendisi kadar kral olan diğer insanlarla eşittir ve insanların büyük kısmı eşitlik ve adaleti yeterince gözetmez. Bu durumda kişinin sahip olduğu mülkiyetin kullanılması son derece güvenliksiz ve emniyetsizdir" (Locke, 2020: 253). Locke'un sözleşme kuramı temelde iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada bireyler sivil toplumu oluşturmak için bir araya gelerek toplumsal sözleşme yaparlar. Bununla birlikte bireyler, doğa durumunda sahip oldukları güce son vermiş olurlar. İkinci aşamada ise devletin kurulması konusunda ortak karara varırlar. Bu noktada toplum üyeleri siyasal sözleşme yaparak doğal haklarının bir kısmını yönetime devrederler (Ruby, 2016: 81). Dolayısıyla Locke, savaş durumundan kurtulmak isteyen her bireyin sözleşmeye katıldığı takdirde kendisini garanti altına alacağını ileri sürmüştür.

Bireylerin sözleşme yapmalarının tek nedeni doğa durumundaki olası tehlikeler değildir. Locke'a göre, bunun birden fazla sebebi vardır: I) Ortak rıza ile oluşturulmuş yasa eksikliği ve cezaların belirli bir yasaya göre verilmemesi. Ayrıca Locke, doğru ve yanlışın ayırt edilmesinde benimsenecek olan temel yasanın herkes tarafından kabul görmesi gerektiğini savunmuştur. II) Tarafsız bir yargıç eksikliği. Doğa durumunda bütün bireyler doğa yasasının hem yargıcı hem de uygulayıcısıdır. Bu yüzden yaşanan olumsuz bir durum karşısında her birey kendi yararına olacak şekilde kararlar alma eğilimine sahiptir. Locke'a göre, tarafsız bir yargıç adaletli hükümler vererek tüm bu durumları engelleyecektir. III) Verilen cezaları uygulayacak yargı gücü eksikliği. Cezaları uygulayan herhangi bir birey adaletsizce verdiği kararı zor kullanarak diğer bireylere kabul ettirmeye çalışabilir. Locke açısından, bu durum taraflar arasında çatışmalar ile sonuçlanacaktır (Locke, 2020: 254). Dolayısıyla Locke, tüm bu eksiklerin doğa durumunu terk ederek toplumsal düzene geçiş ile sağlanacağı kanaatindeydi.

Locke, toplum sözleşmesini doğa yasasından hareketle oluşturmuştur. *Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler* adlı eserinde "(...) tabiat kanunu olmasaydı toplumu ayakta tutan diğer temel de, yani sözleşmelere vefalı bir şekilde uyma da ortadan kalkardı" görüşünü dile getirmiştir (Locke, 1999: 23-24). Ayrıca oluşturduğu sözleşme kuramının demokratik temelli olduğunu savunmuştur. Ancak ileri sürdüğü bazı fikirler sözleşmenin bu niteliğine zarar vermiştir. Locke, sözleşmeye sınırlı sayıda insanın katılabileceğini öngörmüştür. Locke'a göre, toplumsal sözleşmenin yapılmasındaki temel amaçlardan birisi mülkiyeti korumaktır. Bu yüzden Locke, siyasal sözleşmeye sadece mülkiyet sahibi bireylerin katılabileceklerini dile getirmiştir. Sözleşmeye katılamayanlar sadece mülk sahibi olmayanlar değildir. Locke, ayrıca kadınları, yabancıları ve aklını kullanamayan insanlar olarak sınıflandırdığı çocukları, delileri ve çaresizleri de toplum sözleşmesinin dışında tutmuştur (Ağaoğulları vd., 2009: 192-193).

Bireylerin toplumsal sözleşme yapmalarındaki nedenlerden birisi de doğa durumunda sahip oldukları tabii hakları koruma istekleridir. Bu yüzden bireyler, sözleşme ile beraber bahsi edilen hakların bir kısmından

vazgeçmişlerdir. Locke'a göre, sözleşme belli sayıda insanın bir araya gelmesi ile yapılabilir. Çünkü bu durum diğer bireylerin özgürlüğüne herhangi bir zarar vermez. Onlar sanki doğa durumundaymış gibi özgür kalmaya devam ederler. Bir toplum oluşturma konusunda ortak karara varan bireyler temel olarak çoğunluğun kararına uyacaklara dair rıza gösterirler. Locke, bireysel rızadan hareketle oluşturulan siyasal sözleşme ile toplumun tek vücut olarak hareket edebileceğini düşünmüştür. Böylece bütün bireyler yönetim kurma konusunda toplumun çoğunluğunun kararlarına uyma sorumluluğu altına girmiş olacaktır (Locke, 2020: 233-234). Bu bakımdan Locke için toplum kurulurken ve sözleşme yapılırken esas olan gönüllülük esasına dayanmasıdır. Çünkü amaç bireysel hakları korumaktır. Bu yüzden süreç boyunca bireyler herhangi bir zorlamaya maruz kalmamalıdır. Toplumsal sözleşmenin imzalanmasının ardından toplum üyeleri üst kuvvet olan devletin kurulması konusunda ortak karara varmışlardır.

6. Bireysel Rızanın Göstergesi Olarak Devlet

Locke'un oluşturduğu devlet teorisinde yaşadığı dönemin siyasal olay ve temsilcilerin büyük etkisi vardır. Locke, liberal felsefenin önde gelen temsilcilerinden birisidir. Locke, dönemin mutlak monarşi savunucuları arasında yer alan Filmer'in görüşlerine şiddetle karşı çıkmıştır. Devlet ile ilgili görüşlerini ifade etmeden önce Filmer'in konuya dair fikirlerini çürütmeye çalışmıştır. Filmer 1683'te yayınlanan *Patriacrha* adlı eserinde temel olarak yönetici gücün Tanrı tarafından belirlendiğini iddia etmiştir (Arslan, 2013: 287). Ona göre, hak ve yetkilerin kaynağının Tanrı'ya dayanması hükümdarın toplum üyeleri karşısında sınırsız bir güce sahip olduklarını ifade etmektedir. Bu açıdan Filmer halkın, Tanrısal kökenli bu güç karşısında boyun eğmesi gerektiğini savunarak mutlak monarşiyi meşrulaştırmaya çalışmıştır. Filmer fikirlerini Âdem'e kadar uzanan babalık otoritesi üzerinden temellendirerek toplum üyelerini kralın kölesi haline getirmeyi hedeflemiştir (Akman, 2021: 6-7). Bu noktada Locke, Filmer'in fikirlerinin aksini öne sürerek bireysel özgürlüğe dayanan bir devlet teorisi geliştirmiştir.

Locke, Filmer'in savunduğu hak ve yetkilerin miras yolu ile aktarılabilmesi görüşüne kamusal işlerde keyfiyete yol açabileceği gerekçesi ile karşı çıkmıştır. *Yönetim Üzerine İki İnceleme*'de Locke, bu durumun açıklamasını "*Yeryüzünün mülk sahibi olması sebebiyle Âdem'in egemenliğinin insanlar üzerinde herhangi bir hükmü var olsa da bu, çocuklarından herhangi birisine intikal ettirilemezdi, çünkü çocuklar bu mirası paylaşmak bakımından aynı hakka sahiptiler ve her birinin babasının terekkesinden hissesi vardı*" sözleri ile ifade etmiştir (Locke, 2020:103). Şu halde yönetimin amacı, kişisel çıkarları değil toplumun yararını temele almaktır. Bu yüzden yönetim işleri asla keyfiyete dayalı olarak yürütülmemelidir. Locke siyasi iktidarın görevlerini, "*[s]iyasi yönetimin görevi sadece devletin zarar görmemesine; hiç kimseye gerek hayat gerekse mülkiyet bakımından hiçbir zarar verilmemesine dikkat etmektir*" sözleri ile açıklamıştır (Locke, 2017: 62).

Locke'a göre, kurulacak olan devletin varlığı sadece adil davranacağı garantisini ile bireyler tarafından kabul görmüştür. Toplum üyeleri egemen güce doğa durumunun güvensizliğinden, düzensizliğinden ve olası savaş halinden kurtulmak amacıyla itaat etmişlerdir. Bu yüzden bireyler yaşam, hürriyet ve mülkiyet haklarının korunacağını düşündükleri için devletin kurulmasına onay vermişlerdir. Locke, sadece yetkileri sınırlandırılmış egemen gücün bu hakları muhafaza edebileceğini savunmuştur. Locke, "*(...) bir insan kendisini bir başkasının keyfi iktidarına tabi kılamaz ve doğa durumunda bir başkasının hayatı, özgürlüğü ya da mülkiyeti üzerinde keyfi bir iktidara sahip değildir, başkalarının üzerindeki iktidarı ancak doğa durumunda kendisini ve diğer insanları koruyabileceği noktaya kadardır*" sözleri ile konuya dair görüşlerini dile getirmiştir (Locke, 2020: 260).

Locke'a göre, yönetimin meşru sayılabilmesi için siyasal iktidarın sınırlandırılması şarttır. Çünkü öncelikli amaç, toplumun çıkarlarını sağlamaktır. Bu yüzden yönetim hiçbir koşul altında bireyleri zor kullanarak bir şeyler yaptırmaya maruz bırakamaz. Yasalarla sınırlandırılmayan ve kamusal yararı gözetmeyen yönetim biçimini Locke, tiranlık olarak adlandırmıştır (Ağaoğulları vd., 2009: 216). Bu noktada, tiranlık gibi sınırsız bir otoriteye dayanan yönetim biçimlerini despotik otoriteler şeklinde nitelendirmiştir. Locke'un monarşiyeye karşı olduğu açıkça görülmektedir. Monarşi, yasama ve yürütme gücünü elinde bulundurması nedeni ile mutlak keyfi bir iktidarı temsil etmektedir. Locke'a göre, monarşi gibi yönetim biçimlerinin amacı toplumun iyiliğini gözetmek değildir. Bu yüzden doğal hakların korunması için geçerli olan belirli bir yasa da çıkartmamışlardır (Tilci ve Çelikçi, 2022: 322).

Yönetimin meşru sayılabilmesinin diğer bir yolu bireysel rızaya dayanmaktadır. Bireyler doğal olarak özgürdür. Bu yüzden onları iradeleri dışında hiçbir güç siyasal otoritenin yasalarına uymaya zorlayamaz. Locke'a göre, bireyler temel olarak iki şey için rıza gösterirler. İlk olarak, mülkiyet haklarının korunmasını isteyen her birey açık şekilde rıza gösterir. Bu sayede bireyler toplumun bir üyesi haline gelirler. İkinci olarak ise devlet yönetime tabi olan tüm bireyler örtük şekilde rıza gösterir. Böylece oluşturulan devlet yönetimi meşru bir hal alır (Locke, 2020: 248-249). Dolayısıyla Locke, doğal hakların korunabilmesi için yetkileri sınırlandırılmış ve bireysel rızaya dayalı bir devlet yönetimini savunmuştur. Ayrıca devlet yetkilerini sınırlandırmada bir diğer yol olarak kuvvetler ayrılığı ilkesinden bahsetmiştir.

7. Haksızlığa Karşı Kuvvetler Ayrılığı

Locke, devlet yetkilerinin tek elde toplanarak mutlak hale gelmesini önlemek için kuvvetler ayrılığı ilkesini geliştirmiştir. Bu sayede bireysel haklar egemen kişiye değil, ilkeye göre şekillenmiş resmi kurumlara devredilmiştir. Locke'un buradaki temel amacı, devletin aldığı yanlış kararların veya sergilediği davranışların tespit edilmesini sağlamaktır. Bu tespit ile beraber bireylere temel olarak gerektiği durumlarda devlete karşı kendini koruyabilme imkânı sunmuştur. Ona göre, kuvvetler ayrılığının önemi doğal hakların korunması durumunda ortaya çıkmaktadır (Topakkaya, 2017: 136-137). Locke, kuvvetler ayrılığı ilkesini kendi içinde yasama, yürütme ve federatif güç şeklinde üç farklı başlığa ayırmıştır. Bu kavramlar her ne kadar farklı şekilde ele alınsa da aslında birbirinin tamamlayıcısıdır. Dolayısıyla bir yasa yapıldığında ve uygulandığında ilkeler uyumlu olarak ilerlemektedir.

Locke, kuvvetler ayrılığını oluşturan üç erk arasından yasamayı en üstün irade olarak belirlemiştir. Ona göre, yürütme ve federatif güç yasamadan türemiştir. Bu yüzden yasamanın gücü diğer ikisi için bağlayıcı niteliğe sahiptir. Yasama her ne kadar en üstün iradeyi temsil etse de gücünün sınırları toplumsal fayda tarafından belirlenmektedir. Yani yasama iktidarı ortak iyiye hizmet etmekle yükümlüdür. Kendisine verilen bu sınırların dışına çıkması mümkün değildir (Akman, 2021: 29-31). Öte yandan yasama gücü meşruluğunu bireysel rızadan almaktadır. Locke, bahsi edilen düşünceyi *Yönetim Üzerine İki İnceleme* isimli eserinde şu sözlerle ifade etmiştir: "*Hangi güce dayanırsa dayansın, yaptırım gücünü kamunun seçip yetkilendirdiği yasamadan almayan hiç kimsenin iradesi ve buyruğu bir yasanın gücüne ve bağlayıcılığına sahip olamaz. Zira bu olmaksızın bir yasa olmanın mutlak surette gerektirdiği şeylere sahip olmamış olur*" (Locke, 2020: 259).

Locke'a göre, yasama sürekli faaliyet gösteren bir güç değildir. Yasa yapmaya gerek olmadıkça yasamanın toplanmasına gerek yoktur. Bu yüzden yasama yasa yaptıktan sonra dağılmaktadır. Belirli zamanlarda varlık göstermesi aslında kamu yararınadır. Çünkü bu durum yasa yapıcıların kişisel çıkarlarına göre hareket etmesini engellemektedir (Ağaoğulları vd., 2009: 209). Locke, yasamayı, kalıcı yasalar yaparak mülkiyet haklarını koruma altına almakla görevlendirmiştir. Daha öncede ifade edildiği üzere, doğa durumunda doğa yasası mülkiyet haklarını korumakta yetersiz kalmaktadır. Aynı zamanda burada herhangi bir yazılı yasa yoktur. Bu yüzden doğal haklar tehlike altındadır. Toplumsal düzene geçişteki temel amaç bu hakları yasalar yolu ile güvence altına almaktır. Bu da ancak yasamanın çıkartacağı yasalar sayesinde gerçekleşecektir (Locke, 2020: 262). Dolayısıyla Locke, yasamayı sınırlandırarak temelde toplumun çıkarları için hizmet etmesini amaçlamaktadır.

Locke, üst kuvvetin hiç kimsenin rızası olmaksızın toplum üyelerinin mülkiyetinden kendi isteğine göre pay alamayacağını savunmuştur. Bahsi edilen durum mutlak monarşi ile yönetilen toplumlarda geçerliliğini korumaktadır. Bu yüzden Locke, yöneticinin keyfi şekilde hareket ettiği devlet türlerini reddetmiştir. Ona göre, devletin yasama gücü, yasa yapma iktidarını halktan almaktadır. Bu gücü elinde bulunduranlar başkalarına devretme hakkına sahip değildir. Çünkü hem yasamayı oluşturmak hem de verilen gücün kimin elinde olacağını belirlemek halka ait bir yetkidir (Locke, 2020: 264-266). Şu halde Locke, halkın etkili olduğu demokrasiye dayanan yönetim anlayışını benimsemiştir. En üstün güç olan yasamanın hareket alanını halk belirlemektedir. Locke, yasamanın halka güven verdiği durumlarda yönetimde kalabileceğini savunmuştur. Bu açıdan halk ile yasama arasındaki güven bağının kopması halinde bireylere yasamaya verdikleri gücü geri alabilecek bir yetki vermiştir (Şahin, 2017: 51). Dolayısıyla Locke, halkı her durumda en üstün güç konumuna getirmiştir.

Locke, yasama ve yürütme güçlerine farklı sorumluluklar yüklemiştir. Ancak yürütmenin yasamaya bağlı kalarak ilerlediğini dile getirmiştir. Yürütme gücü yasamanın aksine süreklilik gerektirmemektedir. Çünkü her zaman yasa yapmaya ihtiyaç yoktur. Çıkarılan herhangi bir yasa geçerliliğini daha sonra çıkartılacak başka yasaya kadar korumaktadır. Yine de bu yasaların yürütülmesi süreklilik gerektirmektedir. Daha öncede ifade edildiği üzere, yasama yürütmeden daha üstte yer almaktadır. Bu yüzden yürütme yasamanın belirlediği çerçeve içerisinde görevini yerine getirmektedir. Ancak kamu çıkarı söz konusu olduğunda yürütme yasamayı toplantılara çağırma gücü ve yetkisine sahiptir. Yürütmeye verilen bu güç aslında bir ayrıcalık olarak nitelendirilmektedir (Zabunoğlu, 2016: 450). Böylece yürütme elindeki ayrıcalığı kullanarak yasaların işleyişindeki sürekliliği devam ettirebilecektir.

Locke'un üçüncü erk olarak belirlediği federatif güç her toplumda rastlanabilir doğal bir güçtür. Federatif güç, üst kuvvet bulunmadığı durumlarda meydana gelen sorunları çözmektedir (Şahin, 2017: 51). Son olarak Locke, yürütme ve federatif gücün işlevsel olarak farklılık gösterebilir de ayrı ayrı kişilere devredilmesinin zorluğundan bahsetmiştir. Locke'a göre, "*(...) her ikisini uygulamak için de toplumun gücüne ihtiyaç duyulduğu için devletin gücünü farklı ve birbirine bağlı olmayan ellere teslim etmek ya da yürütme ve federatif iktidarı birbirinden bağımsız davranabilecek kişilere vermek hemen hemen uygulanabilir değildir*" (Locke, 2020: 269). Öte yandan siyasal iktidar kendisine verilen görevler dışına çıktığında halk buna müdahale etme gücüne sahiptir. Locke, bu noktada direnme hakkının varlığından söz etmiştir.

8. Direnme Hakkı

Direnme hakkı temel olarak hem bireysel hakların korunması hem de devletin mutlak güç haline gelmesini önlemek amacı ile verilmiştir. Locke bu durumu eserinde, “(...) toplum kendisine yönelik saldırı ve planlara karşı kendisini koruma iktidarını sürekli olarak elinde tutar, bunu yapanlar halkın özgürlüğüne ve mülkiyetine karşı entrikalar düzenleyip bunları uygulayacak kadar ahmak ve hain olabilecek kendi yöneticileri bile olabilir” sözleri ile ifade etmiştir (Locke, 2020: 271). Locke toplum üyelerinin hem iç tehdide hem de dış tehdide karşı direnme hakkına sahip olduğunu ileri sürmüştür. İç tehdit olarak kastedilen temelde, siyasal iktidarın bireylere uyguladığı baskı ve zorlamalara dayalı yaptırımlardır. Dış tehdit ise ülkenin fethedilmesi halinde bireylerin kişiliklerine veya mülkiyetlerine zarar verilmesi durumudur. Locke’a göre, direnme hakkı toplumsal sözleşme sonucu ortaya çıkmıştır (Ormanoğlu ve Çirkin, 2022: 559-560). Dolayısıyla hem iç tehdide hem de dış tehdide yönelik gösterilen direnme eylemi meşru sayılmaktadır.

Locke, siyasal iktidara sınır getirdiği gibi bireylerin direnme hakkını kullanmalarına da sınırlama getirmiştir. Çünkü ona göre, yöneticinin her haksız eylemi karşısında direnme hakkı gerçekleştirilemez. Bireyler kendilerine haksızlık edildiğini düşündükleri herhangi bir durumda karşılaştıklarında akıllarına estiği gibi iktidara karşı koyamazlar. Locke, bunun gerçekleşmesi halinde toplum içerisinde kargaşa ve anarşi meydana geleceğini savunmuştur. Locke’a göre, eğer haksızlığa uğrayan kişi yasal yolları kullanarak hakkı olanı alabiliyorsa o zaman direnme hakkını kullanmaya ihtiyaç yoktur. Ancak bireyin yasaya başvurma hakkı elinden alınmışsa ve uğradığı zararın telafisi yapılamıyorsa bu durumda direnme hakkı doğacaktır (Ağaoğulları vd., 2009: 217-218). Buradan anlaşılacağı üzere, iktidara her fırsatta başkaldırma girişimi toplumsal düzenin bozulmasına ve yönetimin ortadan kalmasına yol açacaktır.

Locke, direnme hakkını kullanacak kişi ya da kişilerin sayısını genel olarak İkinci İnceleme’de ele almıştır. Bireylerin direnme haklarını kullanabilmelerini zarar gören kişi sayısı ile ilişkilendirerek açıklamıştır. Bu durumda Locke’a göre, “(...) bir ya da birkaç kişinin baskı görmesinin yönetimi sarsması mümkün değildir, halk çılgın bir delinin ya da öfkeli bir küskünün peşinden gitmekte pek istekli olamayacağı için bu gibilerin köklü bir yönetimi devirmesi de söz konusu olamaz” (Locke, 2020: 310-311). Bu noktada Locke açısından çoğunluğun direnme hakkını kullanması söz konusudur. Ayrıca her birey bireysel bir direnme hakkına sahiptir. Locke’un hem çoğunluğun direnme hakkını kullanabileceğinden hem de bireysel direnme hakkının varlığından bahsetmesi oluşturduğu devlet modelinde çelişki yaratmaktadır. Çoğunluk derken tam olarak kaç kişiden bahsettiği de belirsizdir (Değirmencioğlu Yıldız, 2016: 399-400). Dolayısıyla Locke’un direnme hakkıyla ilgili öne sürdüğü fikirler toplum üyeleri arasında ayrışmaya neden olmuştur. Bu durum aynı zamanda kişileri olası bir kargaşaya sürükleyerek onun demokrasi temelli toplum modeline de zarar vermektedir.

9. Sonuç

Locke ontoloji, epistemoloji, etik, metafizik, töz problemi gibi problemlerle ilgilenmesine karşın özellikle siyaset felsefesinde ileri sürdüğü fikirlerle hem çağını hem de çağının ötesini etkilemiş önemli filozoflardan birisidir. Locke, siyaset felsefesine temel olarak bireyden ve onun sahip olduğu doğal haklar olan hayat, özgürlük ve mülkiyet kavramlarını değerlendirerek başlamıştır. Kurduğu toplumsal modelin temeline ise demokrasiyi yerleştirmiştir. Toplum öncesi yaşam biçiminden başlayarak uygar bir yönetime uzanan siyasal sistemi Locke’un klasik liberal demokrasinin ilk temsilcileri arasında yer edinmesini sağlamıştır.

Mutlak monarşiye karşıtlığı nedeni ile Filmer’in düşüncelerini eleştirerek kendi özgün siyaset felsefesini oluşturmuştur. Locke ileri sürdüğü düşüncelerle siyaset felsefesinin yönünü Tanrı merkezli yönetim anlayışından bireyin değer gördüğü demokrasi temelli yönetim anlayışına çevirmiştir. Filmer’in savunmuş olduğu mutlak monarşiye karşılık hukuka dayalı anayasal monarşinin savunuculuğunu yapmıştır. Bunu yapmadan önce temel olarak devletin kökeninin ve meşruiyetinin nereye uzandığını araştırmıştır. Locke bu yüzden öncelikli olarak doğal insanı incelemiştir. Locke, doğa durumu olarak tasvir ettiği varsayımsal hal içerisinde bireyi ele alarak onun birtakım doğal hakları olduğunu ileri sürmüştür. Doğal haklara büyük bir değer yükleyen Locke, kurulacak olan devleti de bu hakları korumakla görevli kılmıştır.

Locke doğal haklar, emek, özel mülkiyet, sınırlı devlet anlayışı, kuvvetler ayrılığı ve direnme hakkı kavramları üzerinden hareketle oldukça farklı görüşler ileri sürmüştür. O, bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri bakımından büyük önem arz eden doğal hakların, sadece sınırlı devlet anlayışı içerisinde korunabileceği kanaatindeydi. Bununla birlikte devlet yetkilerini sınırlandırmanın kuvvetler ayrılığı ilkesinden geçtiğini düşünen Locke açısından kuvvetler ayrılığı, toplumu yönetecek gücün mutlak hale gelmesini önlemektedir. Bunun engellenemediği durumlarda ise bireyin direnme hakkından söz etmiştir. Dolayısıyla bu ve benzeri kavramlar çerçevesinde Locke’un siyaset felsefesine önemli katkılar sağlamıştır.

Diğer yandan Locke, geliştirmiş olduğu fikirlerle kendinden sonra gelen birçok filozofu etkilemiş ve yeni siyaset felsefelerinin oluşumuna imkân sağlamıştır. Onun siyaset felsefesi çerçevesinde ileri sürdüğü kavram ve temellendirmeler günümüz dünyasında demokratik yönetimlerde dahi yaşanan sorunların çözümünde

alternatif imkânlar ve çözüm önerileri sağlamaktadır. Bu bakımdan özellikle emek, özel mülkiyet, sınırlı devlet anlayışı, kuvvetler ayrılığı ve benzeri konulardaki düşünceleri çağımızda ötekinin hakkını çiğnemenin daha insanca daha mutlu ve daha özgür yaşamının olası yollarını insanlara göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Ağaoğulları, M. A, Çulha Zabcı F. Reyda, E. (2009). Kral Devletten-Ulus Devlete. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Akman, Ş. T. (2021). John Locke'un Siyaset Felsefesi Ekseninde Doğal Hukukun Politikleştirilmesi. Amme İdaresi Dergisi, 2(54), 6-31.
- Arslan, H. (2013). John Locke'un Siyaset Felsefesinin Temelleri Üzerine Bir Deneme. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(17), 187.
- Cevizci, A. (2001). On Yedinci Yüzyıl Felsefe Tarihi. Bursa: Asa Kitabevi.
- Değirmencioğlu Yıldız, B. (2016). John Locke'ta Doğa Durumu ve Direnme Hakkı. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 3(20), 391-400.
- Eroğlu, M. (2010). John Locke'un Devlet Teorisi. Akademik Bakış Dergisi, 2, 4-5.
- Geçit, B. (2014). John Locke'da Mülkiyet Hakkının Sınırları: Doğal Hukuk Temelinde Bir Değerlendirme. Beytülhikme An International Journal of Philosophy, 1(4), 103-104.
- Heywood, A. (2022). Siyaset. (Çev. N. Uslu). Ankara: Adres Yayınları.
- Locke, J. (1999). Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler. (Çev. İ. Çetin). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Locke, J. (2012). Yönetim Üzerine İkinci İnceleme. (Çev. F. Bakırcı). Ankara: Ebabil Yayınları.
- Locke, J. (2017). Hoşgörü Üstüne Bir Mektup. (Çev. M. Yürüşen). Ankara: Liberte Yayınları.
- Locke, J. (2020). Yönetim Üzerine İki İnceleme. (Çev. Ö. Saruhanlıoğlu). İstanbul: Litera Yayınları.
- Macit, M. H. İplikçi, A. ve Bingöl, M. (2021). Siyaset Felsefesine Giriş. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ormanoğlu, H. D., Çirkin, F. (2022). John Locke'un Siyaset Felsefesi Anlayışında Direnme Hakkı. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (2)13, 559-560.
- Ruby, C. (2016). Siyaset Felsefesine Giriş. (Çev. A. U. Kılıç). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saygılı, S., Avcı, M., Bayrakdar, N., Denizler, N. (2020). Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla Felsefenin Değeri. Kayseri: Kimlik Yayınevi.
- Şahin, K. (2017). John Locke'un Toplum ve Devlet Anlayışı, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 1(52), 43-54.
- Tabanlı, F. (2018). Thomas Hobbes ve John Locke'un Devletin Kökeni Hakkındaki Görüşleri. Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (2)4, 346-347.
- Tilci, Ö. ve Çelikçi, A. S. (2022). John Locke'un Siyaset Felsefesinde Mülkiyet ve Devlet. İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, (2)11, 315-327.
- Toku, N. (2003). John Locke ve Siyaset Felsefesi. Ankara: Liberte Yayınları.
- Toku, N. (2015). Siyaset Felsefesine Giriş. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Topakkaya, A. (2017). Hukuk ve Adalet. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Yayla, A. (2014). Siyaset Teorisine Giriş. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Zabunoğlu, H. G. (2016). Toplum Sözleşmesi Bağlamında John Locke'un Devlet Anlayışı. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2(7), 431-456.

Araştırmacıların Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasına gerek olmayan bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

The Problem of the Possibility of Politics from Monarchy to Democracy and John Locke

Extended Abstract

John Locke (b. 1632, d. 1704) was a British philosopher and medical researcher. Locke is considered one of the leading philosophers of seventeenth-century political philosophy. Locke's ideas on politics made him an important figure of classical liberal democracy. Locke is the founder of liberalism due to opposed absolutism and advocated the separation of powers. He basically aimed to establish a peaceful social order. In this framework, he reveals his ideas by examining the lives of individuals before the social order. According to him, individuals lived in peace before the establishment of political society. In the beginning, that is, in the state of nature, the environment of peace occurred spontaneously. According to Locke, every individual in the state of nature also has a number of natural rights. These rights, such as life, liberty, equality, property, the right to punish aggressors and so on, are the rights that individuals are born with. These rights prepare the environment for the emergence of a state of war. From his point of view, the only way to avoid a possible war is to surrender these rights to the sovereign power. Thus, every individual who wants to avoid war surrenders a bundle of rights to the sovereign through consent. The surrendered rights are secured by the social contract. The purpose of the social contract is to establish order and law, to resolve the uncertainties of the natural state and to create institutions to protect the rights of the individual. In this respect, the influence of Locke's ideas in the field of politics still continues today. In this study, Locke's ideas in the field of political philosophy will be discussed from a critical perspective. Locke's political works he is most famous for *The Second Treatise of Government* in which he argues that sovereignty resides in the people and explains the nature of legitimate government in terms of natural rights and the social contract. He is also famous for calling for the separation of Church and State in his *Letter Concerning Toleration*. Much of Locke's work is characterized by opposition to authoritarianism. This is apparent both on the level of the individual person and on the level of institutions such as government and church. For the individual, Locke wants each of us to use reason to search after truth rather than simply accept the opinion of authorities or be subject to superstition. In conclusion, Locke put forth different views through concepts such as natural rights, labor, private property, limited government, the separation of powers, and the right to resistance. He is of the opinion that natural rights can only be preserved within the framework of a limited government. From this perspective, Locke has influenced many philosophers who came after him with his ideas, contributing to the formation of new political philosophies. The concepts and foundations he put forth provide alternative solutions to the issues faced by democratic governments today. In this regard, his thoughts on topics such as labor, private property, limited government, and the separation of powers are particularly significant for suggesting ways to live more humanely in our contemporary era.